

BİR DEHANIN İZLERİ

II. ABDÜLHAMİD HAN

TALHA UĞURLUEL

TALHA UĞURLUEL

II. ABDÜLHAMİD

BİR DEHANIN İZLERİ

TİMAS
T

TİMAS
T

BİR DEHANIN İZLERİ
II. ABDÜLHAMİD HAN
Talha Uğurluel

TİMAŞ YAYINLARI | 4238
Osmanlı Tarihi Dizisi | 115

PROJE EDITÖRÜ
Neval Akbıyık

EDITÖR
Zeynep Berktaş

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

MİZANPAJ
Hüseyin Özkan

1. BASKI
Mayıs 2017, İstanbul

ISBN

ISBN 978-605-08-2496-4

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24 Faks: (0212) 512 40 00
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE ÇİLT
Seçil Ofset
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 4.
Cad. No: 77 Bağcılar / İSTANBUL
Telefon: (0212) 629 06 15
MatbaaSertifika No: 12068

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

BİR DEHANIN İZLERİ
II. ABDÜLHAMİD HAN

Talha Uğurluel

TALHA UĞURLUEL

Manisa Demircili olan Talha Uğurluel, 1997 yılında Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 8 yıl özel radyolarda tarih programları yaptı. Yerli ve yabancı dergilerde yayımlanmış birçok makalesi olup, *Dünyaya Hükmeden Sultan Kanunî*, *Kanunî'nin Akıl Oyunları*, *Tarih Tıbbı Konuşturdu*, *Tarih Tıbbı Konuşturdu-2*, *Sarayın Kutsalları*, *Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi*, *Mekânlar ve Olaylarıyla Hz. Muhammed'in^(sas) Hayatı*, *Osmanlı'nın Kalbini Bekleyenler*, *Osmanlı'nın Şifreleri*, *Osmanlı'nın Ustalık Eseri Edirne ve Arzın Kapısı Kudüs* adlı kitapların yazarıdır. Ayrıca Çanakkale, Edirne, Kanunî ve Mekke-Medine tarihiyle ilgili cd çalışmaları vardır. İki yıl imaj kitap çalışmaları yapmış olup, *Mukaddes Emanetler*, *Timur'un Tüzükatı*, *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıratı* ve *Harp Mecmuası* kitapları, editörlüğünü yaptığı eserlerden birkaçıdır. Muhtelif turizm acentelerinde AR-GE yönetmenliği yapan Uğurluel, yerli ve yabancı gruplarla dünyanın birçok ülkesine kültür gezileri düzenlemektedir. Amerika'dan Yemen'e, Vietnam'dan Bosna'ya kadar birçok ülkede gerçekleştirdiği eğitim seminerlerine Türkiye'de de hız kesmeden devam etmektedir. Habertürk'te "Öteki Gündem" programının danışmanlığını sürdüren Uğurluel, TRT Radyo 1'de dört yıldır devam eden "Konuşan Tarih" programını da sunmaktadır. Hâlen Gazi Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
Kronoloji.....	10
Yavuz Selim'e Komşu Olmak.....	17
Sarayın Son Validesi	27
Kardeşlerini Çocuklarında Yaşatan Hünkâr	39
Veliaht.....	45
Maslak Kasrı.....	49
Bu Gencin Adını Kaydedin!	61
Küçük Ulviye'nin Vefatı	75
Şakası Olmayan Sultan	87
Fatih'in Kriptalı Kabri	93
Hamidî Fes.....	103
Wilhelm'in Ortadoğu Seyahati.....	111
Alman Kralı'nı Dedesine Götürdü.....	125
İttihatçılar, Âkif ve Sultan Hamid	133
Marangoz Padişah	145
II. Abdülhamid Han'ın İngiliz Siyaseti.....	159
Sohum Kale Kitabesi'nin Anlattığı	171
Yıldız Sarayı'nın Kuşları	189
Yıldız Suikastı.....	207
Sürgündeki Sultanlar	241
Kaynakça.....	250

ÖNSÖZ YERİNE

AMA HANGİ ABDÜLHAMİD HAN?

Yıllardır Ortadoğu'yu karış karış gezerim. Yemen'den Suriye'ye, Ürdün'den Arabistan'a, Cezayir'den Fas'a kadar İslam coğrafyasında nice insanla görüşmüş, farklı kademelerden kişilerle dirsek temasında bulunmuş biriyim. Gördüğüm o ki İslam dünyası birkaç isim üzerinde hemfikir olmuş. Kalbine bu kişilerin sevgisini alabildiğine yerleştirmiş ve bu kişilere ciddi anlamda saygı duyar hale gelmiş. Onlardan biri Selahaddin Eyyûbî, bir diğeri II. Abdülhamid Han. Biri Kudüs'ü almış, diğeri de vermemiş. Biri bize ait mukaddeslerin kazanımı için hayatını hiçe saymış, diğeri bu mukaddesatın kaybedilmemesi için her şeyini ortaya koymuş.

Suriye'nin başkenti Şam'da 'Merce Meydanı' isimli meşhur bir meydan vardır. Tam ortasında II. Abdülhamid Han'ın telgraf anıtı bulunur. Anıt, sütun şeklindedir ve üzerinde Abdülhamid Han'ın yönetimini simgeleyen Yıldız Camii'nin maketi vardır. Hafız Esad döneminde her sene binlerce Suriyeli bu meydanda toplanır ve yönetimin de desteklemesiyle saatlerce hem Osmanlı'yı hem de Türkiye'yi kinle yuhalarlardı. I. Dünya Savaşı'nda İngilizler lehine casusluk yapmış birkaç kişiyi Cemal Paşa bu meydanda idam ettirdiği için Hafız Esad meydanının adını 'Kanlı Meydan' olarak değiştirmişti. Yıllar sonra Suriye ile buzlar

eriyince her ay bu ülkeye gider oldum. Dostluk kurduğumuz nice Suriyeli'ye sormuşumdur: "Kanlı Meydan mitinglerinde binlerce insan Türkiye ve Osmanlı'yı lanetlerken meydanın tam ortasındaki ay yıldızlı armalı, Yıldız Camii maketli telgraf anıtına niye dokunmuyordunuz?"

Hepsinin cevabı aynıydı:

"Ama o anıt Hamid-i Sâni'nin!"

"İyi ama o da bir Osmanlı padişahı."

"Olsun, o Hamid-i Sâni."

Bu nasıl bir sevgiydi! Abdülhamid Han, ne yapmıştı da dünyanın farklı coğrafyalarındaki ırkı, rengi, milliyeti farklı bu kadar insanı kendisine bağlayabilmişti?

Bizim kendi içimizde Abdülhamid Han konusunda kafaların karışık olduğunun, insanlarımızın bu konuda ikiye ayrılmış bir manzara arz ettiğinin farkındayım. Ulu Hakanlar, Kızıl Sultanlar birbirine karışmışken şuna ihtiyacımız var: Bir kişinin bir yanını severken diğerinden vazgeçmek zorunda olmadığımızın farkında olmak. Söze değil işe bakmak, hâdiseleri dönemin şartlarıyla değerlendirmek. Ne yazık ki tarih bazen yalan söyleyebiliyor. Ancak sanat tarihi hiçbir zaman yalan söylemiyor. Televizyonlarda tarihçiler birbirine girebilirken sanat tarihçisi açısından böyle bir durum söz konusu olmuyor. Çünkü anlatılacak, kıyaslanacak hey şey ortada. Yapılar, faaliyetler, sanat detayları ve kaygılar... Abdülhamid Han'a bu gözle bakılmasının birçok şeyi net bir şekilde görmemizi sağlayacağını vurgulamak isterim.

Mesela "Osmanlı tarihinde en çok eser vücuda getiren padişah kimdir?" sorusuna eminim birçok kişi "Kanuni Sultan Süleyman" diyecektir. Ancak cevap "Abdülhamid Han"dır. Anadolu'yu ilçelerine, köylerine kadar karış karış gezen biriyim. Hiçbir

Osmanlı padişahı karşıma Abdülhamid Han kadar sık çıkmamıştır. Bugün Türkiye'nin birçok il ve ilçesinde ya kaymakamlık ya belediye binası ya prestijli bir okul ya bir cami, han, hamam onun eseridir. Toplumun kılcallarına bu derece ustaca inebilmek kolay olmasa gerek.

Yabancı devletler ve devlet başkanlarıyla hiç kimse onun kadar yakın ilişki içinde olmamıştır. Hepsinin siyasetini, emellerini, toplum yapılarını bilen padişah bu duruma göre tavır almaktaydı. Tam bir denge siyaseti izleyerek biriyle ilişkileri sıkı tutarken bir diğerini akla gelmedik manevralarla zorda bırakabiliyordu. Genelde hasımlarının zaafalarını bilir ve gardını buna göre alırdı. Osmanlı'nın zaafalarını biliyordu. Kuru kahramanlıkla bir yere varılamayacağını o da farkındaydı. Ama devleti güçlü kılacak, toplumu dinamik tutacak değerlerimize sahip çıkılmasını da önemsiyordu.

Sözü uzatmayayım... Elinizdeki kitabı, tabir yerindeyse biraz da Abdülhamid Han'ın gayriresmî tarihini anlatmak için kaleme aldım. Bugüne kadar Sultan Hamid ile ilgili yüzlerce makale, onlarca kitap yazıldı, çizildi. Ama hemen hepsi, dönemin o kaotik manzarasını yansıtan, siyasi ve askerî malumatlarla dolu eserler. Bu çalışmada, II. Abdülhamid Han'la alakalı, kıyıda kalmış, insana ve hayata dokunan detayları işledik, gün yüzüne çıkardık. Özellikle üzerinde yaşadığımız Anadolu yarımadasındaki 'dehanın izlerini' takip ettik. Ve karşımıza muhteşem bir medeniyetin ve onun son imparatorunun sesleri çıktı, kalp atışlarını duyduk.

Bu kitabı eminim çok seveceksiniz. Bazı yerleri okurken duygulanacak, 'İnsan Abdülhamid'in gözyaşlarını sileceksiniz. Kimi yerlerde stratejik kararları onunla birlikte vereceksiniz. Şunu da belirtmeliyim ki bu kitap, bir başka kitabın muştucusu. Çünkü Abdülhamid Han'ın devleti ve toplumu şekillendiren mayası devam ediyor. Onun sadece Türkiye'deki değil, dünyadaki izleri

de keşfedilmeyi bekliyor. Osmanlı'nın son devrinin yanı sıra Sultan'ın kişisel tarihi ile ilgili de değinmediğimiz daha birçok hikâye var elimizde. Onları da ikinci bir kitapta sizlerle buluşturmayı ümit ediyoruz.

Bu vesileyle böyle bir çalışmaya imza atmama neden olan Timaş Yayınları'na, Abdülhamid Han'ı değişik bir perspektif içinde ele almamız gerektiği fikrini ortaya atan değerli editörlerim Neval Akbıyık'a, Zeynep Berktaş'a, Naime Köyü civarına ait fotoğraflar konusunda destek aldığım Sevgi ve Oktay Karaduman'a ve siz değerli okuyucularıma can-ı gönülden teşekkür ederim...

Talha Uğurluel
Mayıs 2017

II. Abdülhamid Han (1842-1918) Kronoloji

- 1842: Doğumu. Babası Sultan Abdülmecid 19, ağabeyi Murad 2 yaşında.
- 1844: Kardeşi Mehmed Reşad'ın doğumu.
- 1847: Ağabeyi Murad ile beraber sünnet oldu, Haydarpaşada törenle Kur'an'la başladı.
- 1853-56: Kırım Harbi
- 1856: Islahat Fermanı
- 1861: Babası Sultan Abdülmecid'in vefatı.
- 1863: Amcası Sultan Abdülaziz ile İzmir üzerinden Mısır seyahati.
- 1867: Amcası Sultan Abdülaziz ile Avrupa seyahati.
- 1868: İlk kızı Ulviye Sultan doğdu.
- 1870: İlk oğlu Mehmed Selim Efendi doğdu.
- 1872: Kızı Zekiye Sultan doğdu.
- 1875: İlk kızı Ulviye Sultan vefat etti. Bosna-Hersek isyanı.
- 1876: Kızı Naime Sultan doğdu. Amcası Abdülaziz tahttan indirildi. Ağabeyi V. Murad'ın cülûsu. Yunanistan ve Karadağ'la savaş. V. Murad'ın hal'i, kendisinin tahta çıkması, Kanun-ı Esasî'nin ilanı.

1877: Osmanlı-Rus Harbi. Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti kuruldu. Sultan Yıldız Sarayı'na taşındı.

1878: Oğulları Abdülkadir ve Ahmed Nuri Efendiler doğdu. Edirne ateşkesi, Meclis-i Mebusan'ın dağıtılması, Ayastefanos Antlaşması. Ali Suavi'nin darbe teşebbüsü. Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakılması. Berlin Kongresi.

1879: Adli ıslahatlar. Şeyh Ubeydullah isyanı.

1880: Kendinden yedi ay büyük ablası Refia Sultan'ın vefatı. Mekteb-i Hukuk açıldı.

1881: Fransa'nın Tunus'u işgali. Muharrem Kararnamesi. Düyûn-ı Umumiye'nin kurulması.

1882: İngiltere'nin Mısır'ı işgali. Bayezid Kütüphanesi kuruldu.

1883: Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebi ve Beyoğlu Nisâ (Emraz-ı Zühreviye) Hastanesi açıldı.

1884: Kızı Naile Sultan doğdu. Midhat Paşa Taif'te öldürüldü.

1885: Kızı Seniha Sultan doğumda öldü. Oğlu Burhaneddin Efendi doğdu. Doğu Rumeli Eyaleti'nin Bulgar Prensliği'ne iltihakı. Yıldız Camii inşaatı.

- 1886: Kızı Şadiye Sultan doğdu. Kuduz aşısını bulan Pasteur'e nişan, Pasteur Enstitüsü'ne bağış gönderdi. Yıldız Askerî Hastanesi kuruldu. Hınçak Cemiyeti Cenova'da kuruldu.
- 1887: Kızı Ayşe Sultan doğdu. İlk torunu Mehmed Efendi doğdu. Dünyanın üçüncü kuduz enstitüsü olan Dâülkelp Ameliyathanesi kuruldu. Paris-İstanbul demiryolu hattı açıldı. Namık Kemal öldü.
- 1889: Alman İmparatoru'nun ilk ziyareti. Dilsiz Mektebi açıldı. Askerî Tıbbiye'de İttihad-ı Osmanî Cemiyeti kuruldu. Ahmed Rıza Paris'e kaçtı.
- 1890: Lalası ve Mabeyncisi (semte adını veren) Osman Bey ve ilk torunu Mehmed Efendi öldü. Taşnak Cemiyeti kuruldu.
- 1891: kızı Refia Sultan doğdu. Hamidiye Alayları kuruldu. Sûr-ı Hitân-ı Hümayûn (9656 çocuğun sünnet edildiği büyük şölen) Â mâlar Mektebi açıldı. Ahmed Vefik Paşa öldü.
- 1892: Dadısı Nergis-Misal öldü. Aşiret Mektebi ve çiçek aşısı üreten ilk Telkikhane kuruldu.
- 1893: Peyveste Hanımefendi ile evlendi. İstanbul'a kolera salgını. Hıfzıssıhha Komisyonu kuruldu. İç Makedonya Devrimci Örgütü kuruldu.

1894: Oğlu Abdürrahim Efendi doğdu. İstanbul depremi. Sason ayaklanması. Bakteriyolojihane kuruldu.

1895: Ahmed Cevdet Paşa, Mabeyn Başkatibi Süreyya Paşa ve Nâzikedâ Başkadınefendi öldü. Galata Rıhtımı açıldı. Hınçakların Babiâli önünde gösterisi. Jön Türklerin ilk büyük eylemleri.

1896: Fatma Pesend Hanım ile evlendi. Girit'te Rum isyanı. Taşnakların Osmanlı Bankası Baskını. Servet-i Fünûn kuruldu. Darülaceze açıldı.

1897: Kızı Hatice Sultan doğdu. Yunanlılara karşı askerî zafer. Girit'e özerklik.

1898: Kızı Hatice Sultan altı aylıkken vefat etti. Alman İmparatoru'nun ikinci ziyareti. Gülhane Tababet-i Askeriye Tatbikat Mektebi (bugünkü GATA) ve aşıcı yetiştirmek üzere Aşı Dersanesi açıldı.

1899: Kızı Hatice Sultan'a ithafen Hamidiye (Şişli) Etfal Hastanesi açıldı. Bağdat Demiryolu imtiyazı Almanlara verildi. Haydarpaşa Limanı inşaatı başladı.

1900: Cülûsun 25. yılı kutlamaları; Hicaz Demiryolu inşaatı başladı. Darülfünun açıldı. Fransızların Midilli'yi işgali. Gazi Osman

Paşa öldü. Padişah kızları Aliye ve Cemile sultanlar birkaç günlükken vefat etti.

1901: İkiz oğulları Nureddin ve Bedreddin Efendiler doğdu. Dilpesend 3. Kadınefendi öldü. Theodor Herzl'in Filistin için görüşmesi.

1902: Paris'te Jön Türk Kongresi. Hüseyin Hilmi Paşa, Makedonya'ya Umumî Müfettiş oldu.

1903: Şazeli Şeyh Zâfir'in vefatı. Makedonya'da Bulgar Ayaklanması. Münzteg Reform Programı.

1904: Şemseddin Sami ve V. Murad Han'ın vefatı. Yemen isyanı.

1905: En küçük oğlu Mehmed Âbid Efendi doğdu. Yemen'de asilerin San'a'yı ele geçirmesi. Cuma selamlığında suikast teşebbüsü.

1906: Süt kardeşi ve Esvapçıbaşı İsmet Bey öldü. Akabe-Taba krizi.

1907: Paris'te ikinci Jön Türk Kongresi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin büyümesi.

1908: Son kızı Samiye Sultan doğdu. Reval buluşması, Jön Türk İhtilali, Kanun-ı Esasî'nin tekrar ilanı. Hicaz Demiryolu bitti. Bulgaristan'ın bağımsızlığı, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristanca ilhakı, Girit'in Yunanistan'a iltihakı.

1909: Son kızı Samiye Sultan (1 yaş) ve Mezîde Mestân 3. Kadınefendi öldü. Rıfâî Şeyhi Ebü'l-Hüda'nın vefatı. 31 Mart Vakası, Adana Vakası, Abdülhamid'in hal'i ve Selanik'e sürgünü, V. Mehmed Reşad'ın cülûsu.

1910: Arnavutluk ve Yemen'de isyanı.

1911: Babiâli Yangını. Trablusgarb'ın İtalyanlarca işgali.

1912: İtalyanların adaları işgali, Balkan Harbi, Abdülhamid'in Beylerbeyi'ne nakli. Arnavutluk'un istiklali. Ahmed Mithat Efendi'nin vefatı.

1913: Oğlu Mehmed Bedreddin Efendi, (2 yaş) öldü. Babiâli Baskını, Mahmud Şevket Paşa suikastı. II. Balkan Harbi, Edirne'nin geri alınması. Kamil Paşa'nın vefatı.

1914: Cihan Harbi başladı. Said Paşa'nın vefatı.

1915: Sarıkamış, Çanakkale, Ermeni tehciri.

1916: Arap isyanı başladı. Şeyhülislam kabineden çıkarıldı.

1917: Arap toprakları düştü.

1918: Abdülhamid'in vefatı, V. Mehmed Reşad'ın vefatı, VI. Mehmed Vahdeddin'in cülûsu.

YAVUZ SELİM'E KOMŞU OLMAK

Sen Şimdi
Ayaklarını
Bana Doğru mu
Uzatacaksın?

◀ Sultan Abdülmecid Han

Birçok Osmanlı padişahı gibi Sultan Abdülmecid Han da cediti Yavuz Sultan Selim'i çok seviyor, ona olan hayranlığını sohbet ortamlarında dile getiriyordu. Zaman zaman, İstanbul'un altıncı tepesi Çarşamba sırtlarına uğruyor, dedesi Selim Han ve eşi Hafsa Sultan'ın kabirlerini ziyaret ediyordu. Burası, onun için bir yalnızlık köşesi, uhrevî bir kapıydı.

Bu ihtişamlı tepenin hemen önünde muazzam bir Haliç manzarası, sağ tarafta, üzerinde Topkapı Sarayı'nın da bulunduğu Sarayburnu'ndan itibaren birinci dizisi gibi İstanbul'un ilk beş tepesi uzanır. Tabii bu tepelerin üzerinde, Osmanlı'nın en nadide camileri ve onları etrafını çevrelemiş külliye binaları şehrin asıl kimliğine işaret eder. İlk tepede; Ayasofya ve Sultanahmet camileri, ikinci tepede Nur-ı Osmaniye Camii, üçüncü tepede Bayezid, dördüncü ve en yüksek tepede, tüm ihtişamıyla Süleymaniye yer alır. Kabirlerin bulunduğu tepenin hemen yanındaki beşinci tepede ise "İstanbul Fatihî" Sultan

Pierre Loti Tepesi'nden Haliç

II. Mehmed Han'ın Fatih Camii görünür. Sola doğru bakıldığında şehrın kadim surlarıyla Kanunî'nin kızı Mihrimah Sultan'ın Edirnekapı Külliyesi göz kırpar bu manzarayı temaşa edenlere.

Yavuz Sultan Selim, şehzadeyken bile yerinde duramamış, devletin bekâsı adına çok sevdiği babasına bile karşı çıkmış, sekiz yıl gibi kısacık bir saltanat devrinde topraklarını üç kat büyüttmüş, Osmanlı'yı gerçekten yıkıma götürebilecek Şii-Safevi fitnesinin önünü kesebilmiş, devleti uğraştıran ve güç kaybına sebep olan Memlûk problemini en kestirmeden çözmüş bir padişah'tır. Öte taraftan Portekizlilerin eline düşmesi an meselesi olan Mekke ve Medine'yi koruma altına almış, Babü'l-Mendebe'e

Topkapı Sarayı

Çarşamba sırtlarından Fatih Camii

kilit vurarak Haçlıların Kızıldeniz'e girişini engellemiş, gözümünün bebeği Mukaddes Emanetleri koruma altına aldırarak İstanbul'a getirmiş ve hedefinin nereye olduğunu bilemediğimiz ilk Batı seferinde çadırında vefat etmiş bir büyük mareşaldir.

Sultanahmet Camii

Ortaköy Camii'nde Hünkâr Mahfili

mizaçlı padişahı öyle yapmaz. “Taklid-i Seyf” merasiminde Hz. Ömer ile büyük dedesi Yavuz Sultan Selim’in kılıçlarını kuşanır. Bu davranışı, uzun bir süredir kanun kural tanımayan Yeniçeri zorbalarına bir ihtardır. “İşi ele aldığım zaman Hz. Ömer gibi adaletli, dedem Yavuz gibi disiplinli olacağım bilirsiniz!” demektedir. Nitekim iktidarı ele geçirince de öyle yapmıştır.

İşte, Abdülmecid Han’ın nicedir içinde sakladığı bir arzusu vardır: Vefat ettiğinde, çok sevdiği dedesi Yavuz’un

*Eski ismiyle Büyük
Mecidiye, yeni ismiyle
Ortaköy Camii*

medfun bulunduğu bu tepeye defnedilmek. Bu huzurlu ve mübarek mekânda sırlanmaktır emeli. Hâlbuki onun yerinde başkası olsa, 16. asrın bu mütevazı camiinin yanında yer almayı kesinlikle düşünmez. Çünkü o günlerde, değil sadece İstanbul'un, dünya Müslümanlarının ağız açık seyrettiği, Avrupalı mimarların hayran kaldığı cami yapılarına bizzat Sultan Abdülmecid Han imza atmıştır. Her şeyiyle tam bir leb-i derya eser olan, yani denizin dudağında bulunan Ortaköy Camii'nin (Büyük Mecidiye) yakınında sırlanmayı kim istemez? Bir tarafta Boğaz'ın ihtişamı, diğer tarafta Osmanlı baroğunun göz kamaştıran şaheseri ve arasında Abdülmecid Han'ın türbesi. Hem Boğaz'dan her gün yüzlerce kayak, tekne, kadirga geçiyor. Göz önündeki bir türbe kim bilir ne kadar dua, hayır ve temenni alacaktır?

Az ileride yaptırdığı, bir başka camii daha vardır Sultan Abdülmecid Han'ın; Küçük Mecidiye. Nişantaşı ve İhlamur bölgesi o günlerde yeni yeni geliyordu. Abdülmecid Han buralara da muhteşem eserler kondurur. Bugün ünlülerin cenaze törenleriyle meşhur olan Teşvikiye Camii bunlardan biridir mesela. Abdülmecid Han, buranın bahçesinde de bir türbe yeri düşünebilirdi. Ancak o kendisine ait bir eserin yanına değil, Allah ile kurbiyeti kavi, İslamiyet'e yaptığı hizmetler eşsiz olan büyük dedesinin yanına defnedilmeyi düşünür. O gün yine Çarşamba sırtlarına vurmuştur kendisini. Yavuz Sultan

Teşvikiye Camii

Hafsa Sultan'ın yeniden imar edilen türbesi ve arkasında Kanunî'nin çocuklarına ait türbe

Selim'in, inşaatını bitiremeden vefat ettiği o mütevazı cami uzaktan görünüyordur. Yanına kadar gider. Caminin kible tarafına geçer ve türbele-
rin arasında dolaşmaya başlar. Caminin kible duvarına yüzü-
müzü döndüğümüz zaman en soldaki türbede Yavuz Sultan
Selim Han medfundur. Onun yanındaki türbede eşi Hafsa Sultan yatar. Onun yanındaki

türbede de Kanunî Sultan Süleyman'ın çocukları defnedilmiş-
lerdir. Yani buraya kendisini için bir türbe yaptırmaya kalksa bu
üç türbenin en sağına yaptıracaktır; yani Kanunî'nin çocukları-
nın devamındaki boşluğa. Ancak Sultan Abdülmecid'in gönlü,
dedesiyle yan yana yatmayı arzu etmektedir. O zaman yapıla-
cak tek bir şey vardır: Yavuz Sultan Selim Han'ın türbesinin sol

başındaki boşluğu türbe yeri olarak düşünmek.

Nitekim öyle de olur. Padişah, yanındakilere gerekli talimatları verir ve Yavuz Selim Camii'nin kible duvarının baş kısmına, dedesi Yavuz'un türbesinin üstüne bir türbe inşa edilmesini emreder. Hazırlan

Yavuz Sultan Selim'in sandukası
üzer'nde sergilenen kaftanı

nan proje gereği temel kazı çalışmaları başlar. Ancak o gece Sultan Abdülmecid Han ilginç bir rüya görür: Dedesi Yavuz Sultan Selim Han o ihtişamlı hâliyle karşısına dikilmiştir torunu Sultan Abdülmecid Han'ın. Zamanında dünyayı hoplatan o sert ve karlı ses tonu ile torununu ikaz eder:

“Sen şimdi benim üst başıma serilip ayaklarını bana doğru mu uzatacaksın?”

Abdülmecid Han, kan ter içinde uyanır. Bu nasıl bir rüyadır böyle! Kendisini toparlayıp uzun uzun düşünür. Büyük dedesi

Yavuz Sultan Selim
Türbesi

1894 depreminde yıkılan
2016 yılında yeniden
inşa edilen Hafsa Sultan
Türbesi'nin yeri (Fotoğraf
çekildiği tarihte türbe ihya
edilmemişti)

Kanunî'nin çocuklarına
ait Şehzadeler Türbesi

Sultan Abdülmecid
Türbesi

*Yavuz Sultan Selim Han Türbesi'nin
girişine ait çini kaplı yan aynalar*

girmişti rüyasına ve ikaz etmişti kendisini. Üzülsün mü, sevin sin mi bilemez. Dedesi onun hissiyatından haberdar olmuştur. Ancak düşündüğü mevkîe defnedilmesine de karşı çıkmıştır. Bu edepli sultan, elbette dedesinin ikazına kulak verecektir. Ertesi sabah emrini değiştirir: Türbe binası, Kanunî'nin çocuklarının devamındaki boşluğa inşa edilecektir. Çok sevdiği dedesiyle arasında her ne kadar iki ayrı türbe bulunmuş olacaksa da onun gönlü bu hazireye sırlanmayı istiyordur bir kere.

*Yavuz Sultan Selim Han Türbesi'nin
Abdullah Biraderler tarafından çekilmiş bir fotoğrafı*

Bir gün Haliç'te bir tekne içinde bu tepeyi seyredecek olursanız ya da yolunuz düşer de kendinizi Çarşamba sırtlarında bulursanız, sakın ha sadece Yavuz Sultan Selim Han'ı ziyaret edip ayrılmayın o mekândan. Yavuz'un yanında, yıllarca yıkık kalmış, nihayet 2016 yılında yeniden ayağa kaldırılan, Kırım Hanı'nın kızı, Kanunî'nin annesi Hafsa Sultan'ın türbesine de uğrayın. Hemen yanında bulunan çocuklarının kabirlerini de ziyaret edin. Ve bu türbenin arkasındaki, sarı taşlardan örülmüş gövdesiyle hemen fark edilen, ancak konumu itibarıyla çoğu insanın dikkatini çekmeyen türbeyi de ziyaret etmeyi ihmal etmeyin. Kendi ihtişamlı camilerini, Dolmabahçe Sarayı'nı, İhlamur, Maslak ve Küçüksu kasırlarını elinin tersiyle itip "İlle de Evliya Dedem" diyerek bu mekânı kendisine seçen, II. Abdülhamid Han'ın babası Sultan Abdülmecid Han'ı dualarınızda unutmayın.

Yavuz Sultan Selim Han Türbesi

Calligraphic inscription in Ottoman Turkish script, likely a title or chapter heading, positioned at the top center of the page.

SARAYIN SON VALİDESİ

Annesizliğimi
Bana
Hissettirmediniz

Ne zaman Eminönü Yeni Cami kible duvarı önündeki Hatice Turhan Sultan Türbesi önünden geçsem içim burulur. Buradaki türbe IV. Mehmed Han'ın annesi, Sultan İbrahim'in eşi Hatice Turhan Sultan için yaptırılmıştır. Bununla birlikte, sadece burada tam altı padişah medfundur. Ancak benim içimi burkan şey başkadır: Bir anne yatmaktadır burada. Evladına doyamadan, onu daha uzun yıllar koklayacak, sevip okşayacakken, gencecik haliyle bir anda bu dünyadan ayrılmak zorunda kalan bir anne. Abdülhamid Han'ı dünyaya getiren Tir-i Müjân Kadın medfundur bu mekânda.

1800'lü yıllara bir yolculuk yapalım şimdi: 1828-29 Savaşları çetin geçmiştir. Rusya ensemizde boza pişirmektedir. Nerede ise Osmanlı'nın bütün Kafkas toprakları Moskov'un eline geçmiştir. Bu topraklarda son derece asil, özgürlüğüne düşkün Müslüman halklar yaşamaktadır; Çerkezler, Abhazlar ve Gürcüler... Bir kısmı ata topraklarında kalsa da

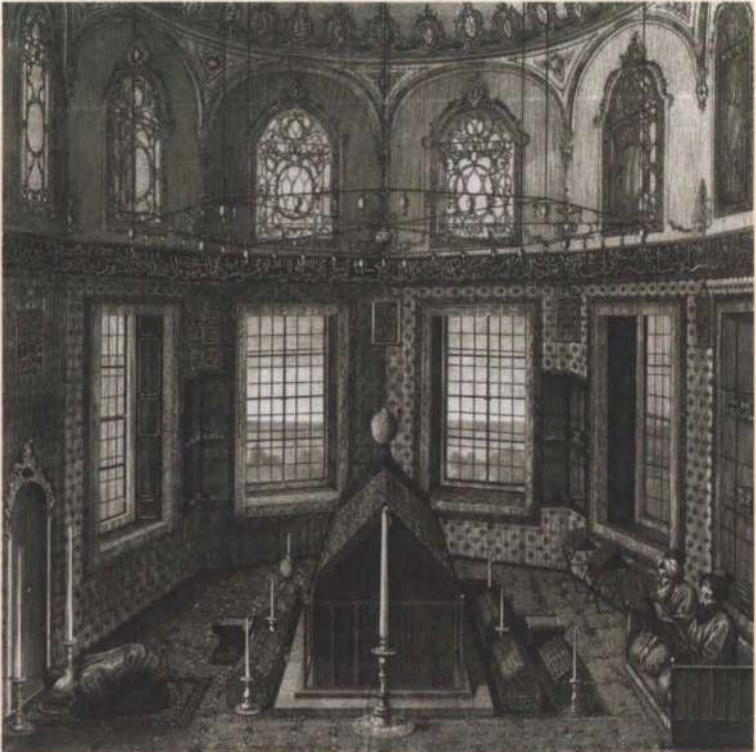

Hatice Turhan Sultan Türbesi

bir kısmı yaşananları kaldırmaz ve Rusların zulümleri ile birlikte göç ederler o diyarlardan. Nasıl olsa Osmanlı müşfikti. Kimleri kabul etmemiştir ki anayurda...

O yıllarda İstanbul ve Anadolu, Çerkez ve Gürcülerle dolar. Bugün ülkemizin muhtelif yerlerinde yaşayan Çerkezlerimiz işte o dönemde gelmişlerdir. Ortada kalanlara halkla beraber saray da sahip çıkacaktır. Nice yetim ve öksüz özenle sahiplenilir. Saray eşrafı da bu çocuklardan bazılarını alıp evlerinde

Hatice Turhan Sultan Türbesi'nin içini gösteren bir gravür

Büyük Çerkez sürgününde vatanlarından ayrılan Çerkezler

evlatları gibi bakıp gözetirler. İşte bu dönemde sahip çıkılan Çerkez oğlan ve kızlar saray çevresinde aldıkları eğitim dolayısıyla bir süre sonra aranan kişiler haline gelirler. Ve yine bu çevrenin gelinleri ve damatları olarak kendilerine yeni yuvalar kurarlar. Bu Çerkez muhacirlerden padişahlara eş olanlar da çıkacaktır. Sultan II. Abdülhamid Han'ın annesi Tir-i Müjgân Kadın işte onlardan biridir.

Sultan Abdülmecid Han'ın eşi olan Tir-i Müjgân Kadın Çerkezlerin Şapsıh kabilesindendir. Abdülhamid Han'ın kızı

Ayşe Sultan, hatıralarında, “Babam sarayda Şapsıh bir Çerkez kızı gördüğünde bize gösterir ve ‘Benim annem de Şapsıh idi,’ derdi” diye anlatmaktadır. Yine Abdülhamid Han, annesini tarif ederken, “Yeşil gözlü, kumral, beyaz tenli ve ince yapılı” olduğu bilgisini de vermiştir.

Tir-i Müjgân Kadın ilk kızı Naime’yi dünyaya getirdiğinde yirmi iki yaşındadır. Bir sene sonra Abdülhamid Han’ı dünyaya getirir. Yirmi dokuz yaşına geldiğinde üçüncü evladı Mehmed Âbid Efendi dünyaya gelir. Bir sonraki bölümde daha ayrıntılı anlatacağımız gibi ilk ve son çocukları yaşamaz. Ve bu genç anne Abdülhamid’ine doyamadan, on yaşındaki oğlunun gözleri önünde, verem hastalığından erimeye başlar. Otuz üç yaşında bu dünyadan göçüp gider. Bugün Eminönü Yeni Cami önündeki türbede medfun onlarca kişiden biri de genelde pek tanınmayan bu Çerkez hanımefendidir.

Mihrişah Valide Sultan'ın Eyüp'teki türbesi

Perestu Kadın'ın Mihrişah Valide Sultan Türbesi'ndeki, ahşap el işçiliğinin en nadide örneklerinden biri olan sandukası

“Abdülhamid Han'ın anası” denilince sadece bu türbe gelmez aklıma. Bir de Eyüp turlarında açarım çevremdekilere bu konuyu. Bu kez Sultan'ın annesini değil de analığını konuşuruz.

Mihrişah Sultan Türbesi'nde Perestu Kadın Kabri

*Bu el işçiliğinin diğer bir örneği Yahya Efendi'nin sandukasıdır.
Fotografıta en solda ayrı duran sanduka*

Eyüp Camii'nden Haliç'e doğru uzanan meşhur cülus yolunun tam ortasındadır bu görkemli barok türbe. Aslında III. Mustafa'nın eşi, III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan için yaptırılmış bir türbedir burası. İçerisinde de Mihrişah Valide Sultan ve kızları Hatice ile Beyhan Sultanlar medfundur. Ancak içeriye girdiğiniz zaman sağ arkada, gözlerden saklanmaya çalışan bir sanduka daha görürsünüz.

İşte burada Abdülhamid Han'ın analığı Perestu Kadın sırlanmıştır. Padişahın ona olan sevgisini anlamak için çok şey okuyup dinlemeye gerek yok. Sadece sandukasına bakmak yetecektir kanaatimce. O türbede Mihrişah Valide Sultan, iki kızı ve geliniyle birlikte beş sanduka vardır. Ancak sadece bir tanesi dikkat çeker.

Şehzade Abdülhamid 15 yaşında

Ortaköy'deki Esmâ Sultan Yalı

Diğerleri ahşap sanduka üzerinde gümüş tellerle işli puşidelerle kaplıyken Perestu Kadın'ın sandukası ahşap el işçiliğinin en nadide örneklerinden biri olarak çıkar karşımıza.

Evet, doğru tahmin ettiniz. Abdülhamid Han bu sandukayı kendi elleriyle yapmıştır biricik analığı için. Bu türbeye kadar geldiğimize göre bir de sanat tarihi bilgisi katalım araya. İstanbul'da onlarca türbe, yüzlerce sanduka vardır. Ancak sadece iki tanesi diğerlerinden ayrılır. Bu sandukalar sedef kaplıdır. Diyebilirsiniz ki bir sürü türbede nice sanduka var sedef kaplı olan. Bunun farkı nedir? Perestu Kadın'ın sandukası boncukla tutturulmuş sedef kakmadır. Yani sedefler ağaca kakılıp bırakılmamış, üzerinden bir de boncuk ile ahşaba raptedilmiştir. Bu zor ve uğraştırıcı zanaatın bir diğer örneği de Beşiktaş Yahya Efendi Türbesi'nde, Yahya Efendi'nin sandukası üzerindedir.

On yaşında öksüz kalan Şehzade Hamid Efendi, babası Sultan Abdülmecid tarafından diğer eşi Perestu Kadın'ın yanına götürülecek ve bu gencecik hanıma bir evlat olarak teslim edilecektir. Abdülhamid Han'ın anlatımına göre, Perestu Kadın ona gerçekten bir anne gibi davranmıştır. Hâlbuki Şehzade Hamid

*Sultan II. Abdülhamid'in eşi
Müşfika Kadınefendi*

Efendi kendisine teslim edildiğinde Perestu Kadın ondan sadece on yaş büyüktür. Yirmi yaşlarındaki annemiz, Hamid Efendi'yi bağrına basmış ve ona annesizliğini unutturmayaya çalışmıştır.

Bir gün İstanbul'da Boğaz turuna çıkarsanız Ortaköy Camii'nin hemen yanında içi boş, sıvasız tuğladan büyük bir bina göreceksiniz. Bu yapı II. Mahmud'un ablası Esma Sultan'a aittir. Çerkez göçü sırasında Esma Sultan da bu göçmenlere sahip çıkmış, ni-

cesini kendi sarayında himaye etmeye çalışmıştır. Bağrına bastığı çocuklardan biri de Perestu'dur. Ortaköy sahilinde uzanan bu muhteşem sahil saray, Perestu Kadın'ın saray incelikleriyle eğitildiği, padişah analığına hazırlandığı mekân olacaktır. Esma Sultan, manevi kızı olarak gördüğü Perestu'yu bir süre sonra yeğeni Abdülmecid Han ile evlendirmiştir. Perestu'nun çocuğu olmayacaktır; ancak Allah ona, Osmanlı tarihinde tahtta en uzun kalan birkaç padişaktan birini evlat olarak gönderecektir.

Aslında bu şefkat timsali annenin tek manevi evladı Şehzade Hamid Efendi değildir. Onu bağrına basmazdan önce eşi Abdülmecid Han tarafından kendisine bir öksüz daha emanet edilecektir; annesi Düzd-i Dil Hanım'ı iki yaşındayken kaybeden Cemile Sultan. Şehzade Hamid Efendi, Cemile Sultan ile birlikte büyütülecektir Perestu Kadın'ın şefkatli kollarında.

Abdülhamid Han'ın annesi Tir-i Müjgân Kadın gibi Çerkez asıllı olan Perestu Kadın, Ubuh kabilesindendir. Abdülhamid

Yıldız Sarayı'nın bahçesinin resmi

Han'ın eşi Müşfika Kadın'ın tarifine göre altın sarısı saçlara sahip, mavi gözlü, şeffaf tenli narin, ufak tefek bir hanımdır Perestu Kadın.

1876 yılında Abdülhamid Han tahta çıktığında, padişahı dünyaya getiren hanım olmadığı halde Valide Sultan ilan edilmiştir. Osmanlı tarihinde doğurmadığı bir sultanın validesi unvanını alan tek kişidir. Tahta çıkan genç şehzade ertesı günü analığı Perestu Kadın'ın yanına gidecek ve şu sözleri sarf edecektir:

“Siz annesizliğimi bana bir gün hissettirmediniz. Nazarımda öz annemden farkınız yoktur ve mevkiiniz valide sultan mevkiidir. Sarayda da valide sultanlığın bütün hak ve salâhiyetlerine sahip olacaksınız. Fakat şunun bunun himayesini üzerinize almaktan ve rütbe ve memuriyet heveslilerine delâletten katiyen çekinmenizi bilhassa rica ederim.”

Sultan Abdülmecid vefat ettiğinde, yerine geçen kardeşi Sultan Abdülaziz Han, Perestu Kadın'a Maçka'da bir ev hediye etmiştir. Bu mütevazı hanım, hayatının kırk üç yılını bu evde geçirecektir. Oğlu Abdülhamid Han devleti Yıldız Sarayı'ndan

Perestu Valide Sultan'ın Maçka'daki köşkü

yönetmektedir. Analığına son derece düşkün olan padişah onu hep yanında yakınında görmek ister. Ancak Perestu Kadın, oğlunun devlet işlerine dalmasını fırsat bilip hemen Maçka'daki evine kaçmaktadır. Abdülhamid Han ne zaman annesinin yokluğunu fark etse hemen bir fayton göndermekte ve onu saraya getirtmektedir. "Valide, ben seni gözümün önünde görmek istiyorum, neden o eve gidiyorsun?" dediğinde, Perestu Kadın, sarayı sevmediğini, evinde daha rahat ettiğini söyler. Yine oğlunun bir dalgınlık anında evine geçme teşebbüslerine devam edecektir.

Mütevazı kişiliği yanında bir o kadar da hayırseverdir Perestu Kadın. 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nda yine Kafkaslardan binlerce insan göç eder Osmanlı topraklarına. Perestu Kadın, gelen Çerkezlerin manevi annesi olur. Bugün o dönemin muhaciri Çerkezlerimizin yerleştirildiği yerler arasında Yalova, Adapazarı ve Maşukiye de bulunmaktadır. O bölgelerde Perestu Kadın'ın muhacir Çerkezleri himaye etme adına inşa ettirdiği birçok eser vardır. Vatanlarından kopmuş bu insanlar için cami, mektep ve mutfaklar kurdurmuştur. Bugün bu eserlerin bir kısmı hâlâ ayakta ve kapı kitabelerinde manevi oğlu II. Abdülhamid Han'ın tuğrası bulunmaktadır.

Abdülhamid Han'ın eşlerinden Behice Sultan, Rahime Perestu Valide Sultan hakkında bakın neler diyor:

“Nakşî idi. Çok yaşadı. Fakat hâl sâhibi, tam derviş bir kadın idi. Ömrünün son zamanlarında çok zayıflamış, kuş gibi bir hâl almıştı. Koltuklarından tutar, öyle hizmet ederlerdi. Bahar gelince, saraydan ayrılır, kendi konağına giderdi. Cennetmekân, buna çok sıkılır, hiç ondan ayrılmak istemezdi. Annesi üşümesin diye ona eliyle hırkasını giydirdirdi. Fakat kâdıncağızın da bir huyu vardı. Yünlü

Perestu Valide Sultan

şeyleri giymekten hiç hoşlanmazdı. Cennetmekân gittikten sonra onu tekrar çıkarır, tesbihini alır, meşgul olurdu. Biraz sonra gene Cennetmekân gelir, bakar ki hırka çıkmış. Onu çok sevdiği, hasta olmasından çok korktuğu için tekrar giydirdir ve etraftaki kadınlara güya çıkışarak ‘Siz annemin sırtından bunu çıkarıyorsunuz. O kendisi çıkarmaz’ derdi. Annesini kırmaktan o derece korkardı. Valide Sultan ile arada bir Yıldız Sarayı bahçesindeki havuzlardan birinin başında beraberce oturur ve sohbet ederlerdi. Çok defa kahvelerini ben bizzat ellerimle götürüp takdim ederdim.”

İstanbul içinde de hayır eserlerine imza atan Perestu Kadın, hayatı boyunca siyasete bulaşmamış, kendisiyle görüşmek isteyen hiçbir siyasiye randevu vermemiştir. Hayatını, sıkıntı içindeki, düşkün kadınlara, himayeye muhtaç genç kızlara adanmıştır. Tarihler 1904’ü gösterdiğinde, hiç çocuğu olmamış ama dünyanın en iyi tanıdığı liderlerden birini yetiştiren Perestu Kadın, yetmiş dört yaşında, bu fani hayata gözlerini yumacaktır. Yirmi sekiz yıllık Valide Sultanlığı ile, Hatice Turhan Sultan’dan sonra Valide Sultanlık makamında en uzun süre oturmuş ikinci kişi olarak tarihe adını yazdıracaktır.

Handwritten calligraphic text, likely a title or signature, positioned at the top center of the page.

KARDEŞLERİNİ ÇOCUKLARINDA YAŞATAN HÜNKÂR

Abdülhamid Han'ın buruk bir çocukluk yaşadığını söyleyebiliriz. Ne anne ne de kardeş cihetiyle şanslı bir çocuk olabilmıştır. Bir kere, iki kardeşi dünyaya gelmiş, ikisi de ömürlü olmamıştır. Yani Tir-i Müjgân Kadın'ın yaşayan tek evladıdır Abdülhamid Han. Sultan Abdülmecid Han'ın dördüncü eşi olan bu Çerkez hanım zayıf bünyeli bir yapıya sahiptir. İlk çocuğu kız olup, kendisine Naime ismi verilmiştir. Ancak Naime sadece iki buçuk yaşına kadar yaşamıştır.

O tarihlerde insanların en büyük korkularından biri çiçek hastalığıydı. Yakalanıldığı zaman kurtulma oranının son derece zayıf olduğu bu hastalık, beyin zarını sulandırmakta, hastalar ağır ateş altında vefat etmekteydiler. Küçük Naime de çiçek hastalığına yakalanmış ve ne yazık ki kurtulamamıştır. Bu masum yavru Laleli'de Sultan Mustafa Türbesi'ne defnedilir.

Tir-i Müjgân Kadın'ın ikinci evladı olan Şehzade Abdülhamid yaşar. Talihsiz Tir-i Müjgân Kadın'ın üçüncü evladı da bu fani hayata

◀ Sultan II. Abdülhamid'in son oğlu Mehmed Âbid Efendi ve hocası Mahmud Bey

*Abdülhamid Han'ın kızı
Naime Sultan*

tutunamaz. Abdülhamid Han'dan altı sene sonra dünyaya gelen Mehmed Âbid Efendi sadece on beş gün yaşayabilmiştir. Bu günahsız bebek, Eminönü Yeni Cami Türbesi'ne defnedilir. Böylece Abdülhamid Han'ın anne-baba bir hiçbir kardeşi bu dünyada kalamamış, geleceğin Sultanının kardeş konusunda mahzun bir ömrü olmuştur.

Abdülhamid Han, ablası Naime Sultan vefat ettiğinde bir yaşında, kardeşi Mehmed Âbid Efendi vefat ettiğinde ise sadece altı yaşında idi. Kardeşlerinin kaybını içinde saklayan buruk padişah, masumane şekilde bu dünyayı terk eden kardeşlerinin isimlerini, ilerleyen yıllarda, kendi çocuklarında yaşatacaktır.

*Abdülhamid Han'ın kız kardeşi Naime Sultan'ın defnedildiği
Laleli III. Mustafa Türbesi*

II. Abdülhamid Han'ın üçüncü kızı, tahta geçtiği 1876 yılında dünyaya gelir. Bu kızına, iki buçuk yaşında vefat eden ablası Naime'nin ismini verir. İlk izdivacını Gazi Osman Paşa'nın oğullarından Mehmed Kemaleddin Paşa ile, ikincisini ise İşkodralı zade Mahmud Celaledin Paşa ile gerçekleştirir Naime Sultan. 1945 yılında 69 yaşında, bugün Arnavutluk'un başkenti olan Tiran'da vefat eder ve o topraklara defnedilir.

Abdülhamid Han, yaptığı bazı yatırımlara çocuklarının isimlerini vermekten mutlu olan bir babadır. Nitekim İzmir Torbalı'da yaptırdığı safkan Türk atı çiftlikleri için Habeşistan'dan ehli seyisler getirecek, onlar için kurduğu köylerden birine ve bu köyde inşa ettirdiği camiye kızı Naime Sultan'ın ismini verecektir. Bu konuyu kitabın ilerleyen bölümlerinde daha teferruatlı olarak işleyeceğiz.

Mehmed Âbid Efendi ve hocası Mahmud Bey

Yeni Cami

Küçük Naima'nın defnedildiği III. Mustafa ve III. Selim Laleli Türbesi'nin içi

Ablası vefat ettiğinde, henüz bir yaşında olması sebebiyle onu hatırlamayan Abdülhamid Han, diğer kardeşi Mehmed Âbid'i son derece iyi hatırlamaktadır ve son oğluna verdiği isimle kardeşinin anısını yaşatmaya çalışmıştır.

1905 yılında Yıldız Sarayı'nda dünyaya gelen Mehmed Âbid Efendi mükemmel bir tahsil görmüştür. Galatasaray Lisesi'nde, yani o zamanki tabirle Mekteb-i Sultani'de başladığı eğitim hayatına Harbiye'de devam etmiş, Paris Sorbonne Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Ayrıca Fars Dili ve Edebiyatı mezunu da olan Âbid Efendi son derece onurlu bir hayat yaşamıştır. Sürgün yıllarında ciddi sıkıntılar çekmiş olmasına

Yıldız Sarayı ve Camii

Mehmed Âbid Efendi tahta önünde.
Tahtada meşhûr "Kin" şiiri yazıyor

rağmen Osmanlı hanedanına mensubiyetini maddi menfaatler için asla kullanmamıştır.

Japonlar, babası Abdülhamid Han'a hürmeten, kendisini "Türkistan İmparatoru" sıfatıyla Japonya'ya çağırarak istemişler; ancak Mehmed Âbid Efendi'den ret cevabı almışlardır. Yine II. Dünya Savaşı yıllarında Mussolini ve Kont Ciano, Arnavutluk'a geldiklerinde kendisiyle gör-

rüşmüş ve Roma'ya davet etmişlerdir. Mehmed Âbid Efendi ülkesi üzerinde birtakım oyunlara alet olmama adına bu teklifi de geri çevirmiştir ve 1973 yılında Beyrut'ta vefat etmiştir.

Onlar öyle asil bir soydur ki millet menfaatini her zaman şahsî çıkarlarının önünde tutmuş, saltanat ailesine mensubiyetlerini, hele hele hem Arap topraklarında hem de Avrupa'da kredisi son derece yüksek olan II. Abdülhamid'in mahdumluğu payesini hiçbir çıkara alet etmemişlerdir. Bu ülkede özgürce yaşamayı en çok hak eden bu aile, sürgün yıllarında ekmek parası bulamayarak, yabancı ellerde sıkıntılar çekmiş ama Osmanlı ailesinin ve temsil ettikleri makamın izzetini asla yere düşürmemişlerdir.

Mussolini

Handwritten calligraphic text, likely a name or title, positioned at the top center of the page.

VELIAHT

Evladım
Kendini
Saltanata
Hazırla!

Sultan I. Ahmed'le birlikte Osmanlı'da tahta geçme sistemi değişmiş; "ekber ve erşed" kuralı getirilmişti. Yani saltanat, babadan oğula geçmiyor, sülalenin en yaşlı erkeği padişah ilan ediliyordu. Sultan II. Mahmud'un oğullarından Sultan Abdülmecid, Bezmialem Valide Sultan'dan; Sultan Abdülaziz ise Pertevniyal Valide Sultan'dan dünyaya gelmişti. Yani II. Mahmud vefat ettiğinde, büyük oğlu Sultan Abdülmecid tahta geçecekti. Sultan Abdülmecid Han'ın ise sekiz oğlu bulunmaktaydı. Bunlardan en büyüğü Şehzade Murad, ikincisi Abdülhamid Efendi idi.

Yani bu sıralamaya göre Abdülhamid Han'ın hükümdar olabilmesi için, babasından sonra, önce amcası Sultan Abdülaziz, ardından da abisi V. Murad hükümdar olmak zorundaydı. Bu kurala göre Abdülhamid Han üçüncü veliaht şehzade konumunda bulunuyordu. Amcası Sultan Abdülaziz Han'ın da çocukları vardı, ancak yaşça daha küçük oldukları için Sultan Abdülmecid Han'ın oğullarının önüne geçemiyorlardı.

Unkapanı'ndaki
Şazeli Tekke Camii

Osmanlı tarihinde üçüncü veliaht olmak demek yıllarca yönetimden uzak kalmak demektir. Bir yöneticinin Kanunî gibi 46 yıl tahtta kalması, diğerlerinin önünün hiçbir zaman açılmaması anlamına gelebilirdi.

Şehzade Hamid Efendi tasavvufa çok meraklıydı. Gençlik yıllarında ibadetine düşkünlüğü, Kur'anî ilimlere vukûfiyeti, ilk öğrendiği yabancı dil olan Arapça'daki başarusı ve farklı tarikat-

ları inceleyip yaşamaya çalışması dikkatlerden kaçmıyordu. Babası Sultan Abdülmecid Han, onu kastederek, "Bu bizim oğlan tam bir derviştir," derdi. Hayatı süresince farklı tarikat şeyhlerinden el alan Abdülhamid Han'ın intisap ettiği bir yol da Şazeli tarikatıydı.

O gün yolu, Unkapanı önündeki Şazeli Tekkesi'ne düşmüştü. Destur ile içeriye girip tekkenin şeyhi ile hasbihal etmek

Unkapanı'ndaki Şazeli Tekke Camii'nin kitabesi

arzusundaydı. O gün tekkede farklı bir hava vardı. Şeyh Efendi kendisini her zamanki gibi coşkulu bir şekilde karşılamış, diz dize başlayan sohbet koyulaşmıştı. İş tasavvuftan devlete doğru kaymaktaydı. Tam bu sırada Şeyh Efendi başını kaldırmış, önündeki genç şehzadeyi şöyle bir süzdükten sonra, "Evladım," demişti, "Kendini saltanata hazırla!"

O gün için bu söz son derece hayalperestçe idi. Babası Sultan Abdülmecid Han vefat edecek, yerine amcası Sultan Abdülaziz Han geçecek, ondan sonra da abisi Murad Han hükümdar olacaktı. Eğer ona da bir şey olursa, Abdülhamid Han ancak o zaman padişahlık vazifesini üstlenecekti. Buna açıkçası kendisi de ihtimal vermiyordu. Ancak bu Şazeli şeyhinin kerameti kısa sürede zuhur edecek; Şehzade Hamid Efendi'nin önündeki kişiler, farklı sebeplerle bir bir vazifelerinden ayrılacaklar ve taht ona kalacaktı.

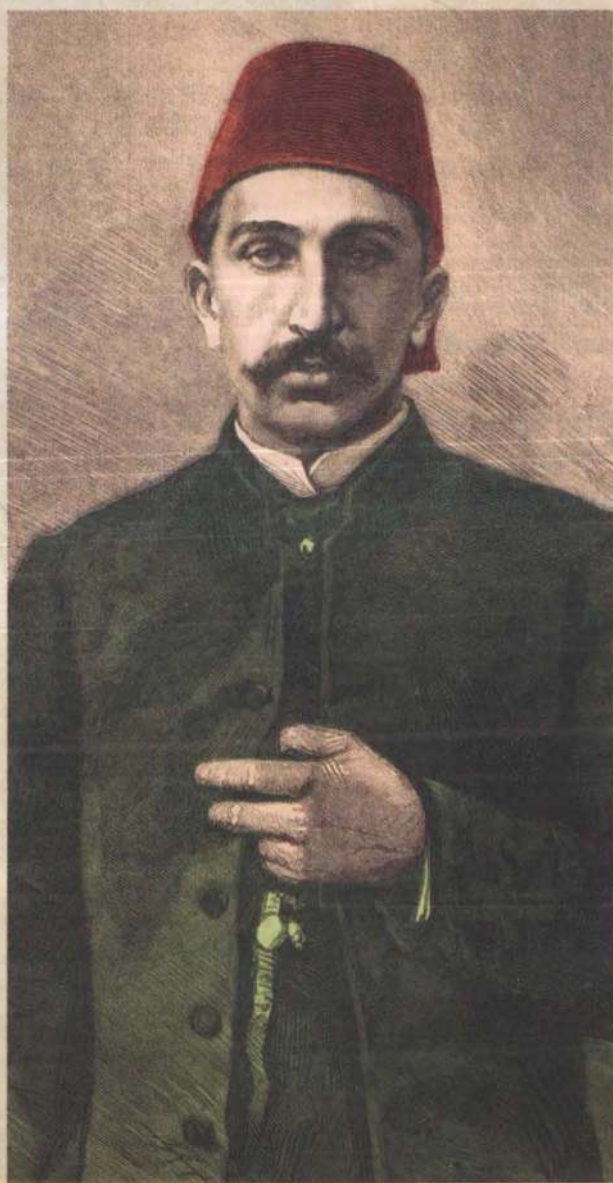

Sultan
II. Abdülhamid'in
mürşidi
Şeyh Muhammed
Zafir Efendi

Beşiktaş'taki Ertuğrul Tekkesi'nin
Abdullah Biraderler tarafından çekilmiş fotoğrafı

عبدالله

MASLAK KASRI

“Biz Bu
Şehzade’yi
Oynatırız!”

Şehzade Abdülhamid Efendi, 21 Eylül 1842’de dünyaya geldiğinde babası tahta geçeli daha üç sene olmuştu. Abdülhamid Efendi, dedesi II. Mahmud’u hiç görmeyecek, ancak onu ve dönemini iyi okuyacak, icraatlarından ciddi dersler çıkaracaktı. Zor bir dönemin adamıydı II. Mahmud. Bir saray darbesinde amcası parça parça edilirken abisinin ve darbecilerin elinden son anda kurtulmuş, tam öldürülecekken tahta oturtulmuştu. Asker ifsat olmuş, Sultan II. Mahmud, yönetimi tanımayan bu güruhla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Şehzade Abdülhamid, bu demir yumruk dedenin torunu olarak, o dönemden çıkaracağı dersleri çoktan çıkarmıştı.

II. Mahmud zamanında Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye kurulmuş, askerî vesayet kaldırılmıştı; ama askeriye’nin içinde bir başka derin güç yine kök salmaya başlamıştı. Bunun tezahürleri Sultan Abdülaziz döneminde çok acı bir şekilde görülecekti. Dış destekli mihraklar Osmanlı’nın güçlü olmasını istemiyorlardı.

*Sultan Abdülaziz'in Londra seyahati münasebetiyle
basılan madalyonun ön ve arka yüzü*

Ne ölecek ne de dirilecek şekilde gitmeli, zamanı geldiğinde de arzu edilen şekilde parçalanıp bölüşülmeliydi. Ancak Sultan Abdülaziz devri bu güruhun hiç hoşuna gitmeyecek icraatla doluydu.

Son derece aydın bir sultan olan Abdülaziz Han dünyayı yakından takip ediyor, şimdiye kadar hiçbir padişahın yapmadığı şekilde memleketin farklı yerlerine seyahatler gerçekleştiriyor, Avrupa teknolojisini ülkesine taşımaya çalışıyordu. Mısır ve Avrupa seyahatleri çok ses getirmişti.

Avrupa'nın en güçlü üçüncü donanması yapabilme adına ciddi uğraş vermiş ve bunu başarmıştı. İşte bu nedenle, acilen, Abdülaziz Han'ın halline bakılmalıydı! Yönetimde akıllı, becerikli, dünyayı bilen biri değil, güdülmeye müsait, itaat eden, kısır görüşlü, ensesine vur ekmeğini al cinsinden insanlar bulunmalıydı. Peki Abdülhamid Han, bu kurtlar sofrasından nasıl sıyrılacak, önündeki engelleri atlatarak ve bu hırslı kanatın dikkatini çekmeden

*Sultan Abdülaziz'in Avrupa
seyahatini tasvir eden bir resim
ve gazeteler*

yönetime nasıl talip olacaktı? İşte, tüm bu soruların cevabı için Maslak Kasrı'na gitmemiz gerekiyor. O günkü devirde, İstanbul'un dışında, dağların zirvesinde, ıssız bomboş bir arazinin ortasında kalan bu av köşkü geleceğe nasıl etki edecekti?

Sultan II. Mahmud döneminden itibaren Osmanlı padişahları artık Topkapı Sarayı'nda yaşamaz olmuşlardı.

Bunda, II. Mahmud Han'ın Topkapı'da yaşadığı darbe travmasının da etkisi vardı, artık iyice eskimiş ve modern yaşantıyla uyuşmayan Eski Saray ortamının da. Artık, Boğaziçi'nde inşa edilmiş ahşap sahil saraylarda hüküm sürüyorlardı.

Sultan Abdülmecid Han babasının ahşap kasırlarının yerine Dolmabahçe Sarayı'nı inşa ettirecekti. Sultan Abdülaziz

Han ise Beylerbeyi ve Çırağan Saraylarını... Bu iki hükümdar döneminde devlet bu yapılardan yönetilmişti. Ancak Şehzade Hamid Efendi denize nazır bu binaları hiçbir zaman seve-mişti. Evet, o güzelim Boğaz'ın yanındaydılar. Ön cepheleri son derece gösterişliydi. Osmanlı'ya "hasta adam", "kadavra devlet" diyen Avrupalılara, çok da güzel cevap veriyorlardı ama Sultan Abdülhamid, o mütevazı kişiliğiyle bu mekânlardan rahatsız oluyordu. Suyun dibindeki bu binalardan rahatsız olmasının bir başka sebebi daha vardı tabii. 1876 yılında bir gece operasyonu ile Dolmabahçe Sarayı'nın denizden nasıl sarıldığıını; amcasının, dönemin darbecileri tarafından yaka paça nasıl tahttan indirildiğini kanı donarak takip etmişti. Müslüman, bir delikten iki kere sokulmamalıydı. Her yanı zafiyet dolu bir mekân, ileride dünyayı karşısına alacak bir kişinin yönetim merkezi olamazdı.

İhlamur Kasrı

Denizden Dolmabahçe Sarayı

Padişahlığında sevmediği bu saraylarda şehzade iken de kalmamıştı Şehzade Hamid Efendi. Babası ve amcası döneminde İstanbul dışına birtakım av köşkleri inşa edilmişti. Mesela bugün Boğaz'ın kenarında bulunan Küçüksu Kasrı. Küçüksu bir av köşküydü. Ama yine suyun dibindeydi. İhlamur Kasrı, o da bir av ve dinlenme köşküydü; fakat şehrin dibindeydi. Ona daha uzak bir yer lazımdı. Bir dağın tepesinde, uçsuz bucaksız arazilerin arasında insanlardan uzak, kendini dinleyeceği, kendini yetiştireceği bir mekân: Maslak Kasırları!

Bugün Levent-Ayazağa arasındaki yolun sağında kalan bu kasırlar bir zamanlar bomboş olan 170 dönümlük bir arazinin

Küçüksu Kasrı

ortasındaki birkaç yapıdan ibarettir. Buradaki ilk yapılaşma II. Mahmud döneminde olsa da asıl binalar Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz Han dönemlerinde yapılmıştır. Bu yapılar topluluğu içinde Kasr-ı Hümayun, Mâbeyn-i Hümayun, Çadır Köşk, Paşa Dairesi ve Limonluk bulunmaktadır. Bugün etrafını çeviren yapılardan çok anlaşılamasa da aslında burası, Boğaz'ın Karadeniz'e açılan ağzını net görebilen bir konumdadır.

Konferans ve gezilerimde bazen sorarım; “Topkapı Sarayı’na kaç kişi gitti?” Hemen herkes el kaldırır. “Peki, Dolmabahçe Sarayı’na?” Genelde kitlenin yarısı el kaldırır. “Maslak Kasırları?” soruma karşılık ise hemen hemen hiç el kalkmaz. Bugün değil genelde, İstanbul’da yaşayanların, önünden arabalarıyla geçenlerin bile çok bilmediği bu yapılar bir dönemin en ünlü yöneticisini bağrında misafir etmiştir.

“Benim Kuşkulu ve Sükûti Oğlum”

Abdülhamid Han şehzadelik yıllarını burada geçirmiştir. Aslında bu davranışıyla yıllardır saraydan çıkmayan şehzadeler teamülünü değiştirmiş, sanki eskiden sancağa çıkan şehzadeler

Topkapı Sarayı'nın Abdullah Biraderler tarafından çekilmiş bir fotoğrafı

Maslak Kasırları

gibi bir yol izlemiştir. Bu ıssız mekânlarda bir münzevi gibi yaşayarak kendisini olağanüstü bir şekilde yetiştirmiştir. Ciddi anlamda kitap okumaları yapmış, ayrıca dünya siyasetini de buradan ustaca takip etmiştir. Sadece ilim öğrenmekle kalmamış,

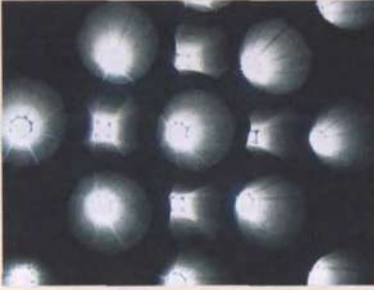
Maslak Kasırları'nda Sultan II. Abdülhamid döneminden kaldığı düşünülen kamelyalar

Maslak Kasırları'nda sera

hobileri çerçevesinde burada çiftçilik de yapmıştır. Bitki ve hayvanlarla arası iyi olan şehzade dönümlerce tarla ektirmiş, nadide bitkilerin yetişmesini sağlamıştır. Bugün Maslak Kasırları'ndaki limonluk onun eseridir. Hatta bu limonluğun içindeki kamelyaların da onun zamanından kaldığı rivayet edilmektedir. Bu tam olarak bilinmemekle birlikte ziraatçıların ifadelerine göre bu ağaçlar, İstanbul'un tespit edilebilmiş en yaşlı kamelyalarıdır.

Abdülhamid Han'ın böyle gözlerden uzak yaşamasının başka faydaları da olacaktır. Dönemin derin güçleri, yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız üzere, Osmanlı'nın başında fazla akıllı bir kişinin olmasını istememektedirler. Abdülhamid Han, bu münzevi duruşu ve saray hayatından kaçışıyla onlara tam aradıkları adam imajını vermiştir. Aslında yapı olarak da son derece sakin bir kişiliğe sahiptir. Babası Abdülmecid Han çocukluğunda kendisini severken, "Benim kuşkulu ve sükûti oğlum" diye hitap edermiş. Çocukluğunda da gayet sessiz ve içine kapanık bir duruşu varmış. Onun bu dışı kapalı yapısı, Maslak'taki gözlerden uzak yaşantısı, Osmanlı elitlerinin kendisini çözememesine sebep olmuştur. Eğer onun sağlam karakterini, parayla satın alınamayacak duruşunu, yönetim becerilerini keşfedebilmiş olsalardı Abdülhamid Han'ın başa gelmesine asla izin vermezlerdi.

Maslak Kasırları'nda hamam kubbesi

Maslak Kasırları'nda hamam

Şehzade Abdülhamid Efendi, Maslak'taki bu kasırlarda o kadar uzun kalırmış ki, bazen babası Sultan Abdülmecid "Hamid Efendi nerede?" diye sorar, "Maslak Kasırları'nda" cevabını alınca hemen bir arabayla görevli gönderir, oğlunu Dolmabahçe Sarayı'na aldirtirmiş. Şehzade Abdülhamid Efendi, babasının devlet işlerine daldığı bir hengâmede yine saraydan Maslak'taki mekânına geçermiş. Onun babası tarafından bile vurgulanan bu sessiz sakin, içine kapanık yapısı, devlet ikbalini gözleyenlerin kendisine karşı uyanamamalarını sağlayacaktır.

V. Murad, Hiçbir Zaman Resmî Bir Padişah Olamadı

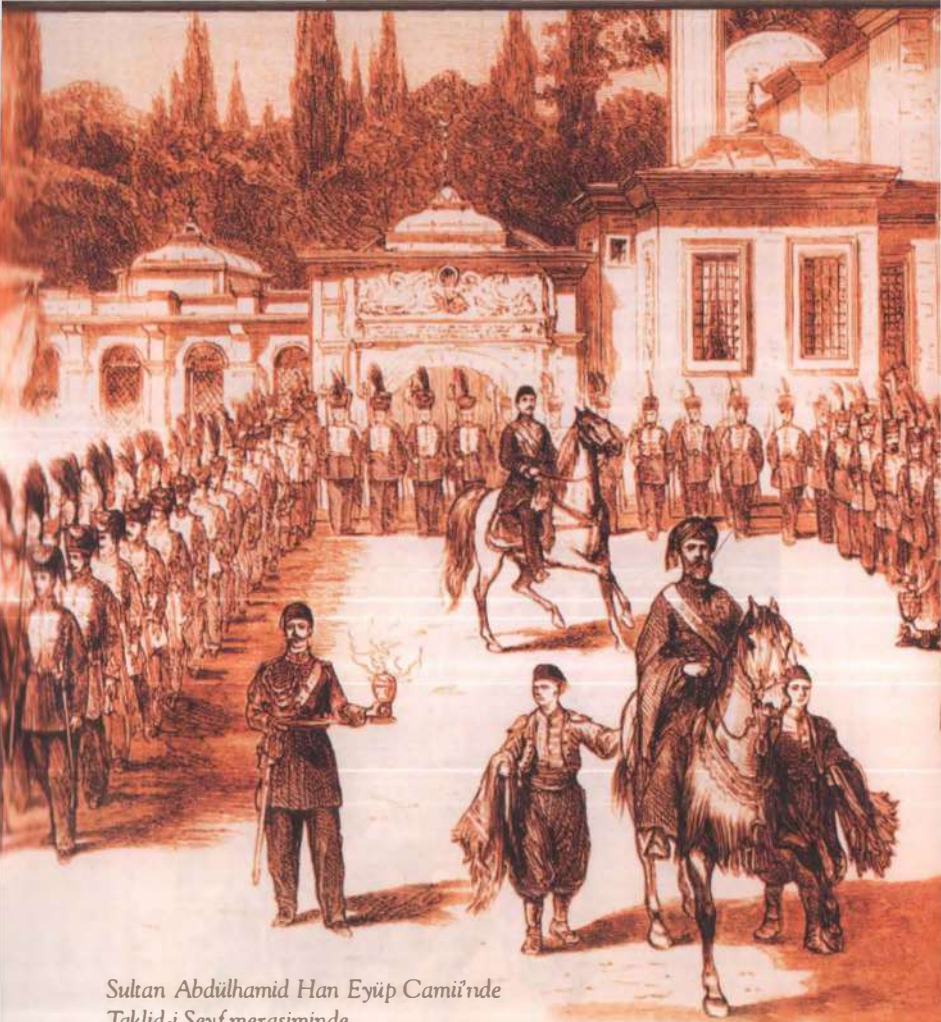
İhtilalciler, amca Sultan Abdülaziz Han'ı tahttan indirdikten sonra kolayca güdebileceklerini düşündükleri V. Murad Han'ı başa geçireceklerdir. Son derece yumuşak huylu, halim selim bir fitrata sahip olan V. Murad, tam da onların aradıkları kişidir. Ancak göz ardı ettikleri şey Sultan Murad'ın nevrozlarıdır. Sultan Murad'ın devamlı gelgit yaşayan, sıkıntılı bir ruh haleti vardır. Amcası Sultan Abdülaziz Han'ın başına gelenlerle birlikte bu durum iyice artmış, insanların arasında da tezahür eder bir hal almıştır. Darbeciler Sultan Abdülaziz Han'ı tahttan indirirken; onu son derece seven halka, "aklı melekeleri zaafa uğradı" bahanesini uydurmuşlardı. Yani "akıl problemi" yaşıyor diyerek hakkında olumsuz propaganda yapmışlardı. Fakat şimdi daha büyük bir problemleri vardı. Şehzade Murad Efendi için cüls

töreni ve “Taklid-i Seyf” merasimi bile yapamamaktaydılar. Çünkü Kılıç Kuşanma Merasimi (Taklid-i Seyf) Eyüp'te insanların önünde cereyan etmekteydi ve Şehzade Murad Efendi'nin burada tuhaf bir hareket yapmayacağından emin değillerdi. Eğer herkesin önünde ters bir şey yaşanırsa Abdülaziz Han'ı böyle bir bahaneyle indirenler son derece zor durumda kalacaklardı. Birçok kaynak V. Murad'ı Osmanlı padişahları listesine alsa da aslında o, hiçbir zaman resmî bir padişah olamamıştır. Çünkü kendisine hiçbir zaman Taklid-i Seyf Merasimi yapılamamıştır.

Üç ay içinde artık mızrak çuvala sığmaz hale gelince başka bir padişah arama yoluna gidilecek, adaylara şöyle bir göz gezdirdiklerinde hepsinin akli Maslak Kasırları'nda takılı kalacaktır. Arzu edilen özelliklere sahip, güdülecek bir yapıda gördükleri Şehzade Hamid Efendi ailenin ikinci büyük şehzadesi olarak orada durmaktadır. Maslak'ta, o uçsuz bucaksız boş arazilerin ve ormanların arasında duran av köşküne uğrama zamanı gelmiştir. Darbeci işbirlikçiler bir bir yollarını buraya düşürmeye

Sultan Abdülaziz'in naaşı Topkapı Sarayı'ndan çıkarken

*Sultan Abdülhamid Han Eyüp Camii'nde
Taklid-i Seyf merasiminde*

başlayacaklardır. En büyük arzuları düzenlerinin bozulmaması yönündedir. Sorgulamayan, itham etmeyen, her denileni yapacak bir şehzade adayı lazımdır onlara. Bu da Şehzade Hamid Efendi'den başkası değildir! Gerçi kısa bir süre sonra nasıl bir sert kayaya çarptıklarını anlayacaklar, fakat iş işten geçmiş olacaktır. Tedbirlerini yıllar öncesinden alan, plan programını yapan, saltanat döneminde yakında tutacağı adamların listelerini bile çıkararak bu ileri görüşlü, son derece tedbirli adam, onların burnundan fitil fitil getirecektir.

عبدالمجید

BU GENCİN ADINI KAYDEDİN!

Satın
Alınamayacak
Adamlar Listesi

Peşin peşin söylemek gerekirse Osmanlı yıkılmayı hak ettiği için yıkılmıştı. Evet, etrafı düşmanlarıyla çevriliydi. Onu devirebilmek için nice oyunlar kuruluyor, plan üzerine plan yapılıyordu. Ancak bu düşmanlar Fatih ve Kanunî dönemlerinde de vardı; hatta belki çok daha güçlüydüler. Sultan Süleyman'ın karşısındaki Şarlken, bütün Avrupa'nın kralıydı. Bir taraftan İran, diğer taraftan Kutsal Roma Osmanlı'ya vurmaya çalışıyor; ancak tesir edemiyorlardı. Çünkü bünye sağlamdı. Mikroplar içeriye sirayet edemiyordu. Toplum ittifak içindeydi. Dostlar düşmanlarla bir olup gitmemişti. Fakat şimdi durumlar değişmişti. Osmanlı hasta adamdı; toplum bozulmuş, biz değil ben merkezli şahıslar ortalıkta gezmeye başlamıştı. Toplumun yararı önemsenmiyor, şahıslar ön plana çıkmak istiyordu. Makam, mansıp, rütbe, para insanların başını döndürüyor, bunlara ulaşmak için kutsallar arka plana itilebiliyordu. Parayla satın alınmaya müsait nice insan peyda

olmuştu. Sadakat, fedakârlık, vefa, çalışkanlık bir kişiyi olduğu kadar bir toplumu, devleti de ayağa kaldıracabilecek hususiyetler iken ne yazık ki Osmanlı devlet yönetimindeki basiretsizler kadrosu bu faziletlerden mahrumdu.

Abdülaziz Han'ı alaşağı edenler, onun güvenip sırtını döndüğü, devlet kadrolarını emanet ettiği rütbeli yöneticilerdi. Abdülhamid Han, Maslaktaki av köşkünden her şeyi ibretle seyretmekteydi. Dedesi II. Mahmud'la uğraşanların, amcası Abdülaziz Han'ı en ucuz yöntemlerle harcayanların ne devlet umurundaydı ne de bu devletin şahsında temsil edilen bize ait değerler. Kendi ikballerinin ve ceplerinin derdine düşmüşlerdi.

Peki o zaman ne yapılmalıydı? Bu yaraları sarmak, bu zafiyetleri gidermek için mangal yürekli bir kadroya ihtiyaç vardı. Devletini, inancını ve halkını güçlü kılacak değerleri namusu bilecek yiğitler gerekliydi. Karşısına hangi vaatlerle çıkılırsa çıkılsın dönüp bakmayacak, para, makam ve

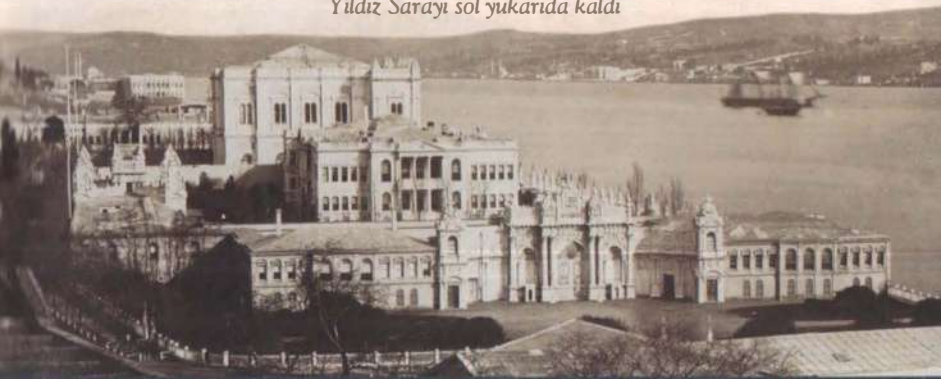
dünyaya itibar etmeyecek kararlı yürekler lazımdı. Böyle insanlar toplumda elbette ki vardı. O zaman onları bulmak gerekiyordu. İşte Şehzade Abdülhamid'i farklı kılan bir başka konu...

O, padişahlığı öncesinde de hep bakmış, gözlemlemiş, bu tarz yüce gönüllü adamları arayıp bulmuştu. Abdülhamid Han, aslında talihsiz bir padişahı. Çok zeki, ileri görüşlü, çalışkan olmasına rağmen bu siyaset dehasının kendisine uygun kadroları yoktu. Etrafı, onu anlayamayan adamlarla çevriliydi. En azından başa geçtiğinde, icraatlarını yaparken, amcasına yaptıkları gibi kendisine engel olmasınlar idi. O zaman dar çevresini satun alınamayacak adamlarla doldurmalı ve görevinin başında durabilirdiği kadar durmaya çabalamalıydı. Bu Âlî Devlet'in ömrü biraz daha uzamalıydı. Çünkü şer güçler Osmanlı'nın 20. yüzyılı görmesini istemiyorlardı, bütün planlarını bunun üzerine kurmuşlardı. Şehzade kolları sıvadı. Bakalım karşısına kimler çıkacak ve hangi hal ve tavırları ile bu ileri görüşlü adamın listesine girmeye hak kazanacaklardı.

Şehzade Falan Tanımam!

Şehzade Hamid Efendi, nadir de olsa Dolmabahçe Sarayı'na gelir, oradakilere şöyle bir görünüp şehirdeki bazı işleriyle ilgilenir, ardından yine Maslak'taki Av Köşkü'ne dönerdi. Gelelim o güne.... O gün yine saraya uğramış, ardından Beşiktaş sularına sırtını vermiş, faytonuyla Levent'e doğru ilerlemektedir. Fakat

*Önde Dolmabahçe Sarayı, arkasında Çırağan Karakolu ve Ortaköy Camii.
Yıldız Sarayı sol yukarıda kaldı*

Yedi Sekiz Hasan Paşa

çok fazla gidemeyecek; az sonra fayton durmak zorunda kalacaktır. Önlerindeki yol kesilmiş; birkaç asker, başlarındaki genç bir onbaşı ile birlikte, gelen arabaları başka bir yola sevk etmektedir. Şehzade'nin kâhyası faytondan inip onbaşıya yaklaşır ve yolun niye kapatıldığını sorar.

Genç ama son derece yapıklı onbaşı, "Padişah'ın emri var. Yol kapalı. Başka yerden devam edin!" diye uyarır sertçe.

Kahya, "İyi ya, içeride de Şehzade Hamid Efendi var. Aç yolu da geçelim," diye ısrar eder.

Arabadaki kişinin Padişah'ın oğlu olduğunu öğrenmek onbaşıyı sakinleştirmemiştir. Aksine, aynı uyarıyı ikinci kez yaptığı için daha bir kızmış şekilde şu şaşılacak cümleyi sarf eder:

"Şehzade falan tanımam, Padişah'tan başkasını dinlemem, buradan geçemezsiniz!"

Çırağan Karakolu

O sırada faytondan bir el uzanır. İçerideki Şehzade, kâhyayı yanına çağırmaktadır. Faytona yaklaşan kâhyaya Hamid Efendi sessizce şöyle der:

“Üstelemeyin! Başka yoldan gideriz. Yalnız bu gencin adını bir kaydedin!”

Sanıyorum çoğumuz aynı şeyi düşündük! Yani zavallı on-baş birkaç gün sonra ülkenin en ücra yerine sürgün edilecek. Normalde öyledir tabii, hep başkalarının emrinde yaşayan, kendi ayakları üzerinde duramayan devletlerde yöneticiler bu tür eğilimlere kapılmakta, hep kendi çevrelerini beslemektedirler. Yönetime yakın olanlar nemalanmakta, uzak ve tavırlı olanlar kaybetmektedir. Zavallı bir memurun haddi midir yukarıdan birine söz söylemek, eleştirmek. Hele bu kişi bir şehzade ise... Ama dediğimiz gibi bu şehzade farklıdır. Kendisine verilen bu tepki onu sinirlendirmedeği gibi aksine hoşuna gitmiştir. Değil bu genci sürgüne göndermek, adını özellikle kayıt altına almaktadır. Çünkü onun bir cümlesine vurulmuştur.

*Sağdan Ortaköy Camii,
Çırağan Karakolu, Çırağan Sarayı,
Dolmabahçe Sarayı ve yukarıda
Yıldız Sarayı*

V. Murad

Ali Suavi

“Şehzade falan tanımam, Padişah’tan başkasını dinlemem!”

Onun böyle adamlara ihtiyacı vardır. Yarın başa geçtiğinde, dedesi II. Mahmud’un amca oğlu, o ince naif insan Sultan III. Selim’i parça parça edenlerle, amcası Sultan Abdülaziz’i acımadan bileklerini parçalayarak öldürenlerle işbirliği yapmayacak, velinimetini hiçbir şeye değişmeyecek ve ona itaatten asla vazgeçmeyecek güvenilir gönüller lazımdır kendisine.

Şehzade Hamid Efendi bu şekilde nice isim toplayacaktır. Hepsinin ismi, memleketi, ırkı, rengi farklıdır belki ama yürekleri Devlet-i Aliyye için atmaktadır. Zamanı geldiğinde, kendisi vazifeye davet edildiğinde o meşhur listesini çıkaracak ve ağyara meyil vermeyen bu adamları tek tek vazifeye çağıracaktır. Bu sağlam dar kadro sayesinde ki o en kaygan, en tehlikeli, etrafı tuzaklarla dolu makamda 33 sene sağlıklı bir şekilde durmayı bilecektir.

Bu genç onbaşıya ne mi olmuştur? Şehzade Abdülhamid Efendi padişah ilan edildiğinde onu çağırarak ve en kritik vazifelerden birini tevdi edecektir. Dolmabahçe, Çırağan ve Yıldız Sarayı’nın tam ortasındaki Beşiktaş Karakolu’nun başına o genç onbaşı geçirilir. “Karakol” dediysek sakın mahalle karakolu

sanılmasın. Yani bugünkü karşılığıyla Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'nın başı olur. Hani olur ya, büyük amcası III. Selim'e, dedesi II. Mahmud'a, amcası Sultan Abdülaziz'e yapılanlar kendisine de yapılmak istenirse buna kalkışacak olanlar karşılarında satın alınamayacak bir adam görsünler diye düşünür.

Hasan isimli bu yürekli adam vazifesinin hakkını da verir. Abdülhamid Han'ın saltanat yıllarında "Ali Suavi" adındaki kişi, dış destekli bağlantıların da kışkırtmasıyla Çırağan Sarayı'ndaki V. Murad Han'ı yeniden tahta geçirmek üzere bir darbe planlar. Hiç basiret yoktur bu maşalarda. Daha önce denenmiş, kılıç merasimi bile yapılamadan apar topar tahttan indirilmiş birini yeniden başa geçirme düşüncesinin hiçbir izahı yoktur. Amaç başkadır, dış bağlantılar tepedekinden rahatsızdırlar. Amaç V. Murad'ı başa geçirmek değil, tepedeki sağlam adamı aşağıya indirmektir. Ve bu hedefsiz güruh, "Çırağan Baskını" olarak

*Dönemin Lillustration dergisinin ressamının çizimiyle
Ali Suavi'nin Çırağan Baskını*

tarihe geçecek darbe girişimine teşebbüs eder. Her türlü tedbiri düşünmüşlerdir. Saraya nasıl sokulacaklarını, kapıları kimlerin açacağını, V. Murad'a giden yolları gösterecek kişileri, halkı galeyana getirecek vazifelileri; yani her şeyi hazırlamışlardır, ama atladıkları bir şey vardır.

Çırağan Sarayı'nın hemen yanındaki karakol binasında, değil rütbelileri, vezirleri, paşaları, padişahın oğlunu bile itibara değer görmeyecek kadar Sultan'a bağlı bir adam ve ekibi vardır: Yedi Sekiz Hasan Paşa ve onun adamları. Darbeciler saraya girmiş ama birçoğu sağ çıkamamıştır. Hasan Paşa ve adamları bu melun saldırıyı başlamasından kısa bir süre sonra nihayete erdireceklerdir.

Habeşli Nadir Ağa

Gelin bu yürekli adamlar listesinden bir ismi daha konuşalım. Abdülhamid Han'ın listesinde Yedi Sekiz Hasan Paşa gibi daha niceleri vardır. Avrupa'ya sık giderim. Bu yabancı topraklardaki gurbetçilerimize sunduğum konferanslarımda bazen şu soruyu sorarım: "Bulunduğunuz bu şehirde (Paris, Berlin, Amsterdam ya da Stockholm) dönümlerce mezarlık var. Bu mezarlıklardan birinde,

Nadir Ağa

geçen yüzyıla ait bir tek siyahi mezarı gösterebilir misiniz bana?” Bu soruyu her soruşumda salon koyu bir sessizliğe bürünür. Cevap bellidir; hatta bir keresinde Berlin’deki aylık konferanslarımdan birinde bu soruyu sorup, “Gelecek aya kadar mühlet, Hz. Adem’den geçen yüzyılın sonuna kadar bir tek siyahi mezarı bulun bana Almanya’da” demiştim. Bir sonraki ay cevap tabii ki yine değişmedi. Koca Almanya’da yoktu böyle bir kabir. Sadece Almanya’da değil, sömürgeci Batı’nın her karış toprağında durum aynıydı.

Hâlbuki memleketimizin her köşesinde bu manzaranın tam aksini görmek mümkündür. Sadece Eyüp Sultan kabristanında demiyorum, Eyüp Sultan Hazretleri’nin kabri etrafındaki hazirede bile onlarca siyahinin kabri bulunmaktadır. Hem de bu zatlar ne köledirler ne de basit mesleklere sahiptirler. Hemen hepsi saraylı, rütbeli, zengin ve hayırsever insanlardır. Eserleri İstanbul’un dört bir yanında arz-ı endam etmektedir. İşte, bu Osmanlı’nın siyah inci-lerinden biri de Nadir Ağa’dır. Kendisi Abdülhamid Han’ın en yakınlarındandır. Zaten saraydaki makamını öğrenmek için bir şeyleri okuyup bakmaya gerek yoktur. Sadece vazifedeyken çekilmiş

bir fotoğrafına bakmak yetecektir. Sanıyorum o yüzyılda hiçbir siyahinin göğsünde bu kadar nişan görülmemiştir. Tabii kastettiğim, başka ülkelerdi. Yoksa bizim topraklarımızda her renk ve ırktan insan liyakatine göre istediği kadar nişan toplayabilirdi.

Rivayet odur ki Abdülhamid Han, Nadir Ağa'yı daha çok genç yaşlarda iken kölelikten kurtaran kişidir. Onu almış, özgürlüğüne kavuşturmuş, okutmuş ve yetiştirmiştir. Padişah olunca da en yakınındaki kişilerden biri yapmıştır. Böyle muamele gören biri velinimetini satar mı, satmaz elbette.

Sultan Hamid bir gün Nadir Ağa'ya sorar:

“Nadir Ağa, sen nereden geldin, ben seni bulmazdan önceki durumuna nasıl düştün?”

Nadir Ağa anlatır:

“Sultanım, Habeşistan'ın falanca yerinde küçük bir köyde yaşamaktaydık. Yaşım daha küçüktü. Bir gece İngiliz köle tacirleri

köyümüzü bastı. Ben dâhil köydeki birçok çocuğu toplayıp götürdüler. Günlerce yolculuk yaptık. Bizi bir yere bırakmıyor, sıkı gözetim altında tutuyorlardı. Ben bir gece bir fırsatını bulup kaçtım. Geceli gündüzlü meşakkatli bir yolculuktan sonra köyüme ulaştım. Anne-babama kavuştum. Ama bu da çok sürmedi. Köyümüz bir süre sonra yeni bir baskınla karşı karşıya kaldı. Bir kez daha kaçırıldım, bu kez kurtulamadım ellerinden. Oradan oraya satılarak size kadar geldim ve sizin âlicenaplığınız ile kurtarıldım.”

Nadir Ağa'nın orta yaşlarda çekilmiş bir fotoğrafı

Abdülhamid Han müteessir olmuştur bu hikâye karşısında. Evinden, vatanından, sevdiklerinden koparılmış bir hayat. Çok sevdiği Nadir Ağa'nın mutluluğunu istemektedir haliyle.

"Nadir Ağa, gel senin köyünü, evini, akrabalarını bulalım," der yüce gönüllü padişah.

O günlerde Afrika'nın önemli bir kısmı Müslüman'dır ve Osmanlı halifesine bağlıdır. Cuma namazlarındaki hutbe-lerde Sultan Abdülhamid Han'ın adı anılmaktadır. Bölge kralına bir mektup yazdırır Abdülhamid Han. Nadir Ağa'nın köyünün ve akrabalarının bulunmasını ister. Aradan aylar geçer. Bir gün Yıldız Sarayı'na uzaklardan, Afrika kıtasından iki paket gelir. Bunlar Habeş ülkesinin

Nadir Ağa'nın yaşlılık fotoğrafı

bölge kralından gelmektedir. Paketlerden biri Zât-ı Şâhâne Sultan Abdülhamid Han'ın, bir diğeri Nadir Ağa'nındır. Paketlerden Afrika'ya özgü fildişi ahşap oyma eşyalar çıkar. Yanında bir de Padişah'a hitaben yazılmış bir mektup vardır:

“Aradık taradık ama böyle bir köye rastlayamadık. Öğrendik ki İngilizler bu bölgedeki bütün köyleri yok etmişler!”

Arabic calligraphy at the top center of the page.

KÜÇÜK ULVİYE'NİN VEFATI

Şişli Etfal'in
Hikâyesini
Duymuş
muydunuz?

Uzaktan bakıldığında krallar, sultanlar, kraliçe ve melikler sanki hep güllük gülistanlık bir hayat sürerler gibi görülmektedir. Hâlbuki onların da acıları, ıztırapları vardır. Ancak yüksek duvarların arkalarında oldukları için hayatlarının bu yönü pek de fark edilmez. Hele hele ülkeyi, Yıldız Sarayı gibi kapalı bir kutudan yöneten Abdülhamid Han ise söz konusu olan, ona ait hususi halleri bilmek hemen hiç mümkün olmamaktadır. Yıllar sonra çok yakınındaki birkaç kişinin hatıralarının yayınlanması Abdülhamid Han'ın hususi dünyasını bir nebze öğrenmemize olanak sağlamıştır. İşte onlardan biri kızı Ayşe Sultan'dır. Ayşe Sultan, babasının hayatındaki iki büyük yarayı teferruatıyla anlatmaktadır.

O günlerde Abdülhamid Han daha sultan değil, şehzadedir. Hayatı boyunca hep Başkadınefen-disi olarak kalacak olan Nazikeda Hanım ile tanıştırılır. Bu asil Çerkez hanım, Abdülhamid Han'ın kız kardeşi Cemile Sultan'ın yetiştirmesidir. Bu evlilikten Ulviye

Emine Nazikeda Kadın Efendi

adında bir kızları dünyaya gelir. Tarihler 1868'i göstermektedir. Ulviye Sultan, büyüdükçe çevresindeki hayran kitlesi de artmaktadır. Annesine benzeyen Ulviye Sultan, kara gözlü, uzun kirpikli, beyaz tenli dünya tatlısı bir çocuktur. Amcaları Şehzade Murad Efendi ve Burhaneddin Efendi Ulviye Sultan'ı paylaşamamaktadırlar. Küçük Ulviye de yaşından beklenmeyen bir zekâya sahiptir. Abdülhamid Han bu ilk göz ağrısına pek düşkündür. Onu alır, türlü kıyafetler giydiren, bu şekilde fotoğraflarını çektirir. Yıllar birbirini kovalar, küçük Ulviye yedi yaşına gelir. Saray, hiç yaşamak istemediği o güne doğru adım adım gitmektedir...

Ulviye Sultan her zaman olduğu gibi ders dönüşü annesinin odasına gelir. Nazikeda Hanımefendi çok güzel piyano çalmaktadır. Annesi piyanonun başında sanatını icra ederken küçük Ulviye de masanın üzerinde bulunduğu

kibritlerle oynar. Öne doğru eğilmiş oynayan Ulviye Sultan'ın saçları bir anda saçları tutuşuverir. Tabii üzerindeki tüllü kıyafet de alev alır. Piyanonun başındaki anne kazayı ilk anda fark edemez. Küçük Ulviye'nin çığlıklarını duyması ile alevler içindeki evladının üzerine kapaklanması bir olur ama nafile, bir türlü ateşi söndüremez. Vakit tam öğle yemeği zamanıdır ve saray ahalisi aşağı katlarda bulunduğundan anne kızın çığlıklarına hemen yetişip yardım eden olamaz. Bu perişan manzara karşısında odadaki papağan da ürker ve sağa sola uçarak çığlık çığlık bağır-maya başlar.

Ulviye Sultan

Elleri ve yüzü yanan annenin bu çaresizliğine nihayet yetişir saray halkı. Ulviye Sultan'ın dadısı eline geçirdiği bir seccade ile alevleri boğarak nihayet yangını söndürmeyi başarır. Ancak tabii ki küçük kızın durumu hiç de iyi değildir. Hemen tedaviye alınır. Saray üzüntü içindedir. Pertevniyal Valide Sultan hemen etrafa haber salıp ihtisas sahibi nice hekimi apar topar saraya çağırır. Murad ve Burhaneddin Efendiler, herkes gelir yanına; ama baba Şehzade Abdülhamid Efendi yoktur ortalıklarda. Meğerse o yıllarda Abdülhamid Efendi her sabah Tarabya'ya gider, orada suya girermiş. Murad Efendi acilen bir kayık gönderir, "Birader hemen gelsin" diye tembih eder. Abdülhamid Han bu acil durum karşısında "Herhalde Valideme bir şey oldu" diye endişe eder. Israrlı sorularına rağmen onu almaya gelenler kendisine hiçbir açıklama yapmazlar.

Şehzade Murad Efendi

Sultan Abdülhamid'in
kızı Ayşe Sultan

Abdülhamid Han rıhtıma geldiğinde karşısında abisi Murad Efendi ve diğer kardeşlerini görür. Böyle durumlarda acılar paylaşılmalıdır elbette. Murad Efendi kardeşine sarılır ve “Merak etme, Sultan biraz rahatsız sadece” der. Şehzade Abdülhamid çocuğunun odasına götürülür. Küçük Ulviye, her yanı örtülerle kaplı yatmaktadır. Acılı baba evladına yaklaşır, uzanır, yüzünün üzerindeki örtüyü kaldırır. Yanıklar içindeki Ulviye Sultan çok sevdiği babasını

görür ve sadece “Baba” diyebilir. Ardından ruhunu teslim eder. Şehzade Abdülhamid oraya düşüp kalır. Kardeşleri kendisini odadan çıkarırlar, biraz dinlenip kendisine geldikten sonra bir araba ile Maçka'daki annesi Perestu Kadın'ın evine götürülür. Abdülhamid Han toparlanana kadar burada kalacaktır. Evlat acısı bambaşka bir şeydir. Dünya üzerindeki hiçbir acı ile mukayese edilemez.

Abdullah Kardeşler'in denizden
Dolmabahçe Sarayı ve Camii fotoğrafı

Kızı Ayşe Sultan bu olayı anlatırken babasının, Ulviye Sultan'ın acısını hiçbir zaman unutmadığını, ne zaman bu olayı hatırlasa, "Allah sizleri bana bağışlasın. Bundan sonra hiçbir evladıma Ulviyem kadar düşkünlük göstermeyeceğim" dediğini aktarır. Ama baba yüreği tabii, bu sözlere rağmen "evlatlarından birinin herhangi bir rahatsızlığını haber alsa sıkıntı içinde doktorlar seferber etmekten de geri durmazdı" diyerek onun evlatlarına düşkünlüğünü de vurgular.

Bir insanın kundaktaki bebeği vefat ediyor da acısı yıllarca içinden çıkmıyor. Ulviye Sultan vefat ettiğinde tam yedi yaşındadır. Konuşan, "anneciğim, babacığım" diyen ve yedi sene boyunca nice çilesi çekilen, birçok hatıra paylaşılan bir ciğerparenin kaybı elbette çok daha fazla can yakacaktır.

Sarayda Yüzü Hiç Gülmeyen Bir Hanım Vardı!

1924 yılında, Osmanlı saray kadınlarının Dolmabahçe Sarayı rıhtımından gemiye bindirilip bir suçlu gibi ülke dışına sürülmeleri ânı vardır. Ehli müslim, bu vatana yüzyıllarca hizmet, insanlara analık eden bu sülalenin son kadınlarıdır onlar. Yani bu vatanın namusudurlar. Oysa şimdi gayrimüslim yurtlarına, yabancı diyarlara, hizmetçilik yaparak geçinmeye çalışacakları, sıkıntılar çekecekleri topraklara gönderilmektedirler. Bu acı manzaraya dayanamayan bir nedime kız rıhtımda düşüp bayılır. Kendisine geldiğinde gemi çoktan hareket etmiş, onu almadan gitmiştir.

Leyla adındaki bu genç hanım, son padişah Vahideddin Han'ın eşlerinin yardımcısıdır. Onlarla gidememesi

*Emine Nazikeda Kadınefendi'nin
nedimelerinden Leyla Ağa*

Dr. Ömer Besim Paşa

iyi mi olmuştur, kötü mü, kararı size bırakıyorum ama yıllardır sarayda yaşamış, gözlerini burada açmış bu nadide çiçeğin dışarıdaki hayata uyum göstermesi tabii ki zordur. Sivas'taki uzak akrabalarına sığınmaktan başka bir çaresi de yoktur. Yıllarca kaldığı bu ailenin yanında vefat ederken arkasında birkaç parça eşya, bir de toprak bir testi içine sıkıştırılmış kâğıt parçaları bırakır. Akrabaları uzun yıllar Kur'ân-ı Kerim ayetleri sandıkları bu kâğıt parçalarını ellemezler. Nice zaman sonra anlaşılır ki bu kâğıt parçaları üzerinde yazanlar ayet-i kerimeler değil, saray nedimesi Leyla Hanım'ın hatıralarıdır. Aslında uzun bir süre fark edilmemesi belki de hayırlı olmuştur. Çünkü burada yazanların o yıllarda ortaya çıkması hatıra sahiplerini rahatsız edeceği gibi ülkenin başındakilerinin de hoşuna gidecek

Sultan Vahideddin'in sürgün hayatını ve son günlerini geçirdiği Villa Magnolia

şeyler değildir. Siz elbette Leyla Aça'nın bu son derece ilginç hatıratını okuyacaksınız. Ben sadece buradan acılı bir anekdotu aktarıp geçeceğim.

Yıldız Sarayı'na genç yaşında giren bu Çerkez hanım, hatıralarında, sarayda yüzünün güldüğünü hiç görmediği bir hanımdan bahsediyor: Abdülhamid Han'ın üçüncü ikbali, yani eşi Fatma Pesend Hanımefendi. Fatma Pesend Hanım'ın bir kızı dünyaya gelir. 'Hatice' adındaki bu dünya tatlısı yavru daha sekiz aylıkken birden rahatsızlanır. Abdülhamid Han, Ulviye Sultan'da yaşadığı acının bir benzerini yaşamakta, yüreği dağlanmaktadır. Doktorlar seferber edilir, ancak bir çare bulunamaz. O gün en önde gelen hekimlerinden Besim Ömer Paşa ile Almanya'daki ihtisasını yeni tamamlamış olan Doktor İbrahim Paşa'nın onca uğraşmalarına rağmen küçük Hatice eriyip gitmektedir.

Hamidiye Şişli Etfal Hastanesi

Aynı acıyı bir kez daha yaşamak istemeyen Abdülhamid Han'ın nice geceler dualar ettiğini, secdelere kapanıp, "Allah'ım, evladımı bana bağışla" diye yakardığını kızı Ayşe Sultan anlatmaktadır. Ancak ilahî takdirin önüne geçmek ne mümkündür! Küçük Hatice Hakk'ın rahmetine kavuşur. Bu ikinci vefat sonrasında Abdülhamid Han, eşi Fatma Pesend Hanım ile beraber bir karar alır. Evlatlarının kaybı onlara, halkın içinde evlat acısı yaşaması muhtemel nice çocuk sahibi anne babanın durumunu düşündürmüştür.

Biliyorsunuz, bizim toplumumuzda bir kişi başına sıkıntılı bir iş gelirse sadaka verir; o bela gitsin diye. Yine başımıza güzel bir iş gelirse yine sadaka veririz; Allah o nimeti ziyadeleştirsın, devam ettirsin diye. Bir padişahın sadakası elbette halkın sadakası ile aynı olmayacaktır. Abdülhamid Han, Hatice Sultan'ın vefatı sonrasında Fatma Pesend Hanım ile birlikte bir 'Çocuk Hastanesi' yaptırmaya karar verir. Almanların çocuk hastanelerini örnek alarak, alet ve edevatlarını tamamen dışarıdan

Hamidiye Şişli Etfal Hastanesi'nin açılış merasimi

getirterek o günün şartlarında çok çok iyi durumda bir Çocuk Hastanesi kurdurur.

Çerkez Leyla Hanım hatıralarında, Yıldız Sarayı'nda yüzü gülmeyen Fatma Pesend Hanım'ı anlatırken bunu da ekler:

“Fatma Hanım haftanın birkaç günü Şişli Etfal Hastanesi'ne gider, gün boyu hasta çocukların bakımları ile ilgilenirdi.”

Keşke bu anlatılanları bizim fantastik Osmanlı dizilerini çekenler de azıcık duyuverselerdi. Çünkü onlarca imaret yaptıran hanımların ellerinde kepçelerle çorba dağıttıklarını, nice cami yaptıran hanımların alınlarının secdelere gittiğini, yabancı hanımların bile saraya girerken ya da bir Osmanlı yetkilisi ile görüşürken sadece yüzlerinin görüldüğü kıyafetlere büründüğünü, birçok şifahaneler yaptıran saray kadınlarının başkalarının çocuklarına da şefkat ile bakabildiklerini artık bu halk görmek istiyor!

Hamidiye Şişli Etfal Hastanesi'nde bir hekim hastaları muayene ederken

Osmanlı'nın "Şefkat Kapısı"

Bu arada Abdülhamid Han sadece Şişli Etfal Hastanesi'ni yaptırmakla kalmaz. Yeri gelmişken belirtelim: Onun devrinde Osmanlı, sağlık alanında da bir dizi reform yaşar. Mesela 1883'te Beyoğlu Nisâ, yani Emrâz-ı Zühreviye Hastanesi açılır. Bu, imparatorluğun ilk doğumhanesidir. Aşı üretimine önem veren Zat-ı Şâhâne, 27 Temmuz 1892 tarihinde Telkiyhâne-i Şâhâne'yi kurdurur. Ve 1902'de burada üretilen 27 bin 455 tüp aşı vilayetlere gönderilir. Louis Pasteur, bir süre önce, 1885'te kuduz aşısını bilim dünyasına tanıtmıştır. Sultan Hamid, bu gelişmeye kayıtsız kalmaz ve Pasteur'e Birinci Derece Mecidi Nişanı vermesinin yanı sıra Pasteur Enstitüsü'ne 8000 lira bağışta bulunur. Buradan hareketle İstanbul'da Dâülkelp Ameliyathanesi (Kuduz Enstitüsü) açılır. Bu kurum, dünyanın üçüncü, Doğu'nun da ilk kuduz müessesesidir. II. Abdülhamid Han 1894'te kolera salgını

Telkiyhâne-i Şâhâne'de 27 bin 455 tüp aşı üretildi

önlemek için Bakteriyolojihâne-i Şâhâne'yi kurdurur. Aileler, bu kurum sayesinde çocuklarını kuşpalazından kaybetme korkusundan kurtulur. Aynı yıl Dişçiler Mektebi de kurulur. 1898 senesinde ise bugün de hizmet veren Gülhâne Tabâbet-i Askeriye Tatbi-kat Mektebi (GATA) açılır.

Louis Pasteur

Sultan Hamid, 30 Mart 1890 tarihindeki iradesinde, başta kimsesiz çocuklar olmak üzere, sakatların ve dilencilerin topluma kazandırılmasını emreder ve padişahın doğum günü olan 31 Ocak 1896'da Darülaceze açılmış olur. Osmanlı, acizleri din ve mezhep farkı gözetmeksizin bir çatı altında toplar. Sultan'ın açtığı bu "şefkat kapısı" camisi, kilisesi ve sinagoguyla evrensel nitelikte, eşi benzeri olmayan bir sosyal kurum olmasıyla ayrıca kayda değerdir. İstanbul gibi çok kültürlü bir payitahta da böylesi bir "simge" yakışır mı?

Darülaceze, padişahın doğum günü olan 31 Ocak 1896'da açıldı

ŞAKASI OLINAYAN SULTAN

Sakın Dedemi
Rahatsız Etme!

Abdülhamid Han'ın, büyük dedesi Yavuz Sultan Selim'e karşı özel bir muhabbeti vardır. Onu sık sık anışı, dönemine olan ilgisi, kabrini ziyareti ve İstanbul'a gelen yabancı devlet adamlarını zaman zaman dedesinin kabrine götürmesi meşhurdur. Dedesi Yavuz Sultan Selim Han ile olan kuvvetli bağıny gösteren şu meşhur hikâye de gerçekten son derece şaşırtıcıdır. Hadiseyi Abdülhamid Han'ın en yakınlarından birinden, Şeker Ahmed Paşa'dan dinliyoruz.

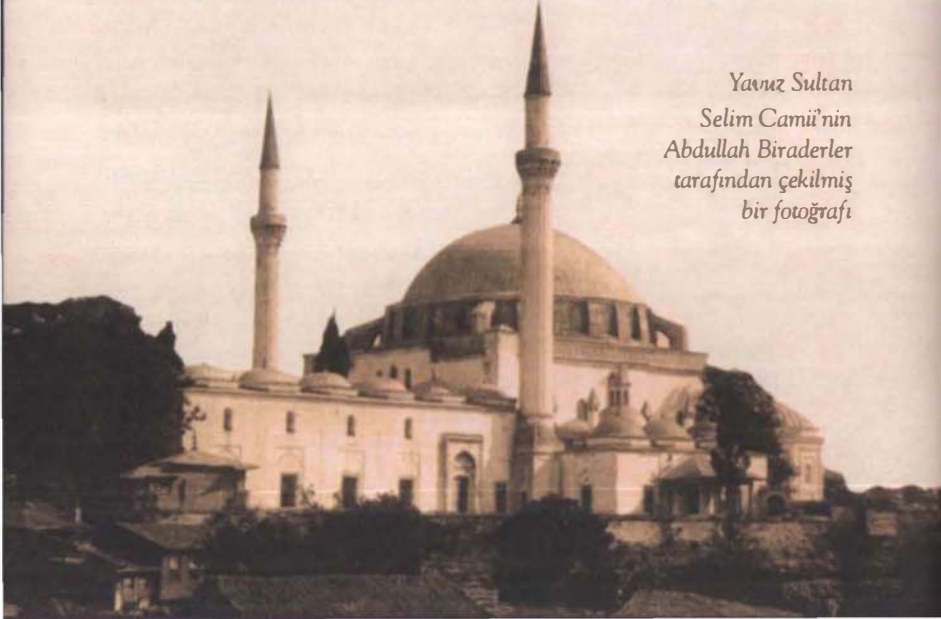
O günlerde Yavuz Sultan Selim Han'ın türbedarı olan zatın eşi aşeriyormuş. Yani halk arasında bu tabirle anıldığı üzere kadıncağız bebek bekliyormuş. Doğal olarak canı türlü türlü turfanda yiyecekler çekiyor, sık sık kocasını sıkıştırıyormuş. Her sabah evden çıkarken nice tembihler yapıyor; ancak el sıkışıklığı dolayısıyla adamcağız eve eli boş geliyormuş. Tabii hanımdan da yiyormuş fırçayı. Ertesi sabah yine aynı manzara... Her eli boş geliste, ertesi sabahki uğurlama esnasında atılan fırçaların sertliği de artıyormuş.

Türbedar, o sabah yine kafası dumanlı bir halde gelmiş işinin başına; yani Yavuz Sultan Selim Han'ın türbesine. Türbenin kilidini açmış, her gün yaptığı işlere koyulmuş. Halıları süpürme, seccadeleri silkme, sandukanın tozunu alma...

Dedik ya, o gün kafası bir hayli dumanlıymış. Bir ara evdeki çaresizliğini de hatırlayıp Yavuz Sultan Selim Han'ın türbesine

Yavuz Sultan
Selim Camii'nin
Abdullah Biraderler
tarafından çekilmiş
bir fotoğrafı

Yavuz Sultan Selim Han'ın sandukası

yaklaşmış. Elinde tuttuğu asayı türbenin sandukasına şöyle iki kez tıklatarak, “Sana da evliya padişah derler, yıllardır türbedarlığını yaparım, bir faydanı göremedik,” deyivermiş.

İnsanlık halidir, olabilir. Ancak her tepki herkese gösterilir mi, bu tartışılır elbette. Değneğini tıklattığı sandukanın sahibi, Osmanlı tarihinin en çekinilen padişahlardan biri olan Yavuz Sultan Selim Han’dır.

Onun döneminde insanlar birbirlerine ilenecekleri zaman, “Allah seni Yavuz’a sadrazam yapsın!” diye beddua ederlermiş. Çünkü bu yürekli padişahın devlet ve din konusunda

*Yavuz Sultan
Selim Han Türbesi*

hiçbir zafiyete tahammülü yokmuş. Bu konulardaki en küçük bir hatayı bile hoş görmez, hemen cezasını kesermiş. Osmanlı'da hiddetiyle meşhur iki padişah, Yavuz ve Yıldırım Bayezid imiş.

Dönelim hadisemize... O gün geçer, ertesi gün olur. Çarşamba sırtlarındaki türbeye iki asker gelir. Türbedarı bulup, "Düş önümüze," derler.

Türbedar şaşırılmıştır, "Hayırdır, nereye gidiyoruz?" diye sorar.

"Yıldız Sarayı'na!" der bu kez askerler, "Sultanımız Abdülhamid Han'ın emirleridir."

Türbedar şaşkın ve biraz da korkmuş bir halde sorar, "Ben bir şey yapmadım ki, hem ne işi olur padişahın benimle?"

Askerler umursamaz, "Biz bilmeyiz," derler ve önlerine kattıkları türbedarı Yıldız'a doğru götürürler.

Gerisini Şeker Ahmed Paşa anlatıyor:

Yıldız Sarayı'na getirilen türbedar padişahın hususi odasına alınır. Abdülhamid Han huzuruna kabul ettiği türbedara sorar:

Yıldız Sarayı

“Dün dedemle aranızda ne geçti?”

Yıldız’a getirilmenin, hele hele padişahın huzuruna çıkarılmanın şaşkınlığıyla eli ayağı boşanmış olan türbedar bu soru karşısında hepten bocalar:

“Bir şey geçmedi Sultan’ım.”

“İyi düşün, geçmiş olması lazım. Dün türbede ne oldu?”

“Vallahi bir şey olmadı Efendim. Dedeniz her zamanki gibi yerinde yatıyordu?”

Abdülhamid Han’ın ısrarlı soruları neticesinde türbedar nihayet anlatır bir gün önce meydana gelen hadiseyi. Evdeki sıkıntısını, eşinin arzularını yerine getiremeyişi, türbedeki serzenişini.

Bütün bu olayların şahidi Şeker Ahmed Paşa şöyle devam eder sözlerine:

“Abdülhamid Han, türbedara, maaşına zam yapıldığı bilgisini verdi, ardından avucuna bir kese de para bıraktı ve ekledi, ‘Bir daha herhangi bir sıkıntın olduğunda sakın dedemizi rahatsız etme. Gel, bize bildir!’”

سید الشهدا

FATİH'İN KRİPTALI KABRİ

Bu Gece
Dedemin
Mezarını
Açacaksınız!

Sultan Abdülhamid Han denilince akla hemen onun şu meşhur istihbarat teşkilatı gelir. Bu teşkilat, yurtdışından Osmanlı'yı karıştırmak isteyenlere karşı ciddi işler çıkardığı gibi, bünyeye sızmış hainlerin hareketlerini takip noktasında da önemli hizmetlerde bulunmuştur. "Saraydan burnunu çıkarmayan/çıkaramayan" bir padişahın dünyayı avucunun içi gibi bilmesi ve adımını nasıl atacağına ustaca karar vermesi ancak bu özel bilgi akışı sayesinde mümkün olmuştur.

Yıldız'a, yönetimdeki vazifeli kişilerin istihbaratları geldiği gibi sıradan halkın memur, işçi, idareci gibi farklı toplumsal tabakalarından gelen jurnaller (haberler) de yağıyordu. Elbette Sultan Hamid gelen bu bilgilerin hepsine itibar etmiyor; hatta önemli bir kısmını okumuyordu. Ancak böyle bir haber akışının bilinmesi, herkesin ayağını denk almasını sağlıyordu. Padişah tahttan indirilip "Yıldız Yağması" gerçekleştirilince, sarayı talan edenler, sandıklar dolusu hiç açılmamış jurnali görünce bir hayli şaşırmışlardı.

Fatih Sultan Mehmed'in türbesi

Genelde devletlerarası ilişkilerde fayda sağlayan bu jurnaller, bazen toplumsal hadiselerle ilgili önemli konulara dair tedbirler düşünülmesini de sağlamıştır. Halk tarafından saraya yetiştirilen bu haberlerden biri öyle etkili olmuştur ki olay, Fatih Sultan Mehmed Han'ın kabrinin açılmasına kadar gitmiştir.

O günlerde İstanbul'da ciddi yağmurlar yağmış, birçok yeri sel basmıştır. Fatih ve Çarşamba bölgesi de bu baskınına uğrayan

Fatih Camii

semtler arasındadır. Bu sıkıntılı günlerde Fatih'teki bir kahvehanede bir adam, bir diğerine, gördüğü rüyayı hararetle anlatmaya başlar; "Sorma, dün gece rüyamda Fatih Sultan Mehmed Han'ı gördüm!

Bir kriptalı mezar örneği

"Hayrolsun" diyen arkadaşının merak dolu bakışları arasında anlatmaya devam eder:

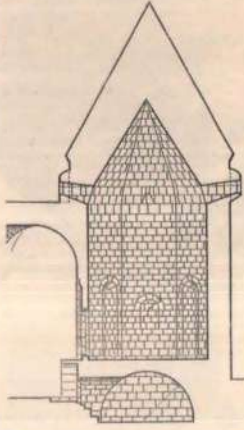
"Fatih Sultan Mehmed Han, rüyamda yardım istiyordu. 'Türbem su alıyor' diyordu."

Yan masadan üçüncü bir kişi bu konuşmalara kulak kabartır. Bu ilginç rüya kâğıda dökülür ve Yıldız Sarayı'na gönderilir. Abdülhamid Han kısa sürede rüyadan haberdar olur. Gerçekten böyle bir şey var mıdır?

Ceddimiz Fatih Sultan Mehmed Han'ın kabri ne durumdadır? Hem bir rüya ile amel mi edilir hemen? Koskoca Fatih

*Fatih Külliyesi'nde caminin kible duvarı önünde
Fatih Sultan Mehmed'in türbesi*

Kümbet kriptası yan kesiti

Camii'nin kible duvarı önündeki, herkesin gözü önündeki türbe açılabilir mi? Açılırsa insanlar ne der? Ya türbe de bir sıkıntı yoksa, boşu boşuna kabre girip koca İstanbul Fatih'i'ni rahatsız etmiş olmaz mıyız? Sorular bu şekilde akıllarda dolaşırken birkaç hafta geçer.

İlginç bir şekilde, aynı rüya başka bir kanaldan yine Yıldız Sarayı'na ulaştırılır. Yine Fatih Sultan Mehmed Han türbesindeki sıkıntıdan bahsedilmektedir. Aynı rüyanın, birbirinden habersiz iki farklı kişi tarafından görülmesi padişahı şüphelendirmiştir.

Sultan Abdülhamid Han o gece çok güvendiği paşasını yanına çağırır ve "Bu gece için sana son gizli özel bir vazife veriyorum!" der. "Dedem Fatih Sultan Mehmed Han'ın kabrini açacaksın. İçeride bir sıkıntı var mı kontrol edeceksin. Herhangi bir problem gördüğün takdirde tamirine bakacaksın."

Peki Fatih'in mezarının açılma olayından gerçekten kimsenin haberi olmayacak idi ise ben bu olayı nereden biliyor ve size aktarıyorum?

Abdülhamid Han'ın çok güvendiği paşası, ölüm döşeğinde iken, üstü kapatılan bu hadiseyi Yahya Kemal'e anlatıp "Bu hadise benimle gitmesin," diyecektir. Yahya Kemal, Reşad Ekrem Koçu'ya anlatır. Biz de Koçu'dan öğreniyoruz sözün özü.

Fatih Sultan Mehmed'in kabir sandukası. Fotoğraf 1880'li yıllarda Sultan II. Abdülhamid tarafından çekirilmiştir

Paşamız o gece yanına çok güvendiği iki adamını alır ve doğru Fatih Camii'ne gider. Gecenin ilerleyen saatleridir. Herkes yataklarına çekilmiş, in cin top oynamaktadır. Camiler ve türbeler çoktan kilitlenmiş, türbedarlar mekânlarını terk etmişlerdir. Bu gizli vazifeyi yerine getirmenin tam vaktidir. Fatih'in türbe binasına gelen paşamız daha önce aldığı tedbirler sayesinde türbeye rahatça girer. İlk işi, adamlarıyla birlikte o büyük ahşap sandukayı kenara çekmek olur. Üzeri gümüş tellerle işli puşidelerle kaplı sanduka yerinden oynatılır. Sandukanın yerinde taban tahtaları görülmektedir. Halılar da iyice açılıp taban tahtalarının sökülmesine başlanır. Tahtaların altından taş zemin gözükmeye başlamıştır. Taş zemin üzerinde de halkalı bir kapak.

Bu alıntı; hatıratteki anlatılar sakın sizlere Simbat masallarındaki tasvirler gibi gelsin. Çünkü bu detaylar, sanat tarihi

açısından son derece normaldir ve konunun uzmanları tarafından bilinir. Yani Fatih Sultan Mehmed Han'ın türbesi kriptalı bir kabir sistemiyle inşa edilmiştir. Olayı daha iyi anlatabilmek için şöyle izah edeyim. Bugün vefat eden bir kişi defnedileceği zaman kabir kazılıyor, vefat eden zatın kefenlenmiş naaşı kabre konuluyor, ardından üzerine doğrudan toprak atılıyor mu? Tabii ki hayır! Cenaze kabre konuluyor. Ardından tahtalar (mertek) kabrin içine yan yana sıralanarak küçük bir oda oluşturuluyor. Üzerine toprak atılarak kabir kapatılıyor. Hatta ülkemizde buna benzer başka kabir odası definleri de vardır. Bazen kabir çukurunun dibinden içeriye doğru küçük bir kuytu oda oluşturulur. Cenaze oraya sürülür ve bu açıklık tuğlalarla örülür. Yani her halükârda toprak altında bir oda oluşturulur.

İslamiyet öncesi Türklerin defin geleneklerinde de toprağın altına etrafı tahtalarla çevrili kurganlar, yani mezar odaları oluşturma yöntemi vardı. Kişiler, eşyaları, hatta atları vs gibi sevdikleri şeylerle birlikte defnedilirdi. İslamiyet'le birlikte, kabre eşya koyma geleneği yasaklandı ama yeraltı kabir odası geleneği devam etti. Selçuklular kümbetlerini iki birim halinde inşa ettiler. Toprak altı cenaze odası (kripta) ve toprak üstü eğitim ve ibadet odası.

Osmanlılarda da bu gelenek devam etti. Bazı Osmanlı padişahları eski usule göre kümbet formunda türbelere defnedildiler. Bazıları ise halkın defnedildiği gibi küçük kabir sistemleriyle merkatlerine kondular. Eski usul ile defnedilmiş en önemli iki isim Çelebi Mehmed ve torunu Fatih Sultan Mehmed'dir.

Çelebi Mehmed

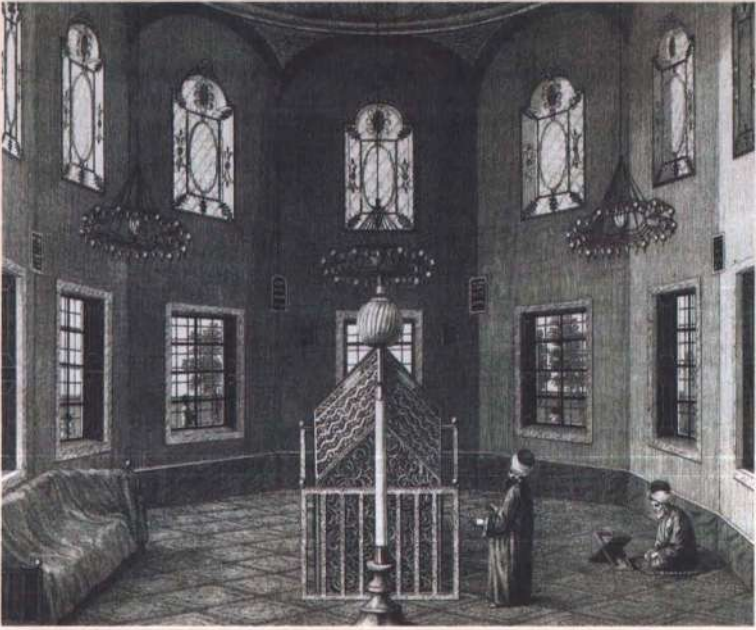
Yeşil Türbe'de yatan Çelebi Mehmed'in kabri

Bursa Yeşil Türbe'de yatan Çelebi Mehmed'in kabri de kriptalı muazzam bir yeraltı odasına sahiptir. Hatta bu oda çok gözlü olup, farklı bölümlerinde kızları, oğulları ve dadıları medfunur. Fatih Sultan Mehmed'in de türbesinin altında bir kabir odası bulunmaktadır. Bu izahtan sonra yeniden olaya dönelim.

II. Abdülhamid Han'ın emriyle türbenin zeminine ulaşan paşamız halkalı bir kapağa rastlar. Bu kapak, aşağıdaki cenaze odasına inilen

Bursa Yeşil Türbe

Fatih Sultan Mehmed Türbesi'nin gravürü

merdivene açılmaktadır. Kapağı kaldırıp merdivenle aşağı indiklerinde, paşamızın ifadelerine göre ileriye doğru uzanan bir odayla karşılaşırlar. Fatih Sultan Mehmed Han bu odanın en ucunda taş bir lahdin içinde medfundur.

Bu, ileriye doğru uzanan oda, odanın en ucunda Fatih'in kabri meselesini ilk duyduğumda büyük bir heyecanla, "Demek doğruymuş!" demekten kendimi alamamıştım. Çevremdekiler şaşkın bir şekilde neyin doğru olduğunu sormuşlardı. Ben de izah etmiştim. Yıllar önce Fatih Camii'ne gidişlerimde caminin yaşlı amcaları ile yaptığım konuşmalarda bana hep şunu söylerlerdi: "Evladım, Fatih Sultan Mehmed'in kabri, türbesinin altında değildir. Cami mihrabının altındadır!"

Ben de şaşırır, "Bu nasıl olabilir?" derdim. Caminin mihrabının altına defnedilecekse bu koskoca türbe neden yapıldı ki diye düşünürdüm. Demek ki amcalar haklıymış.

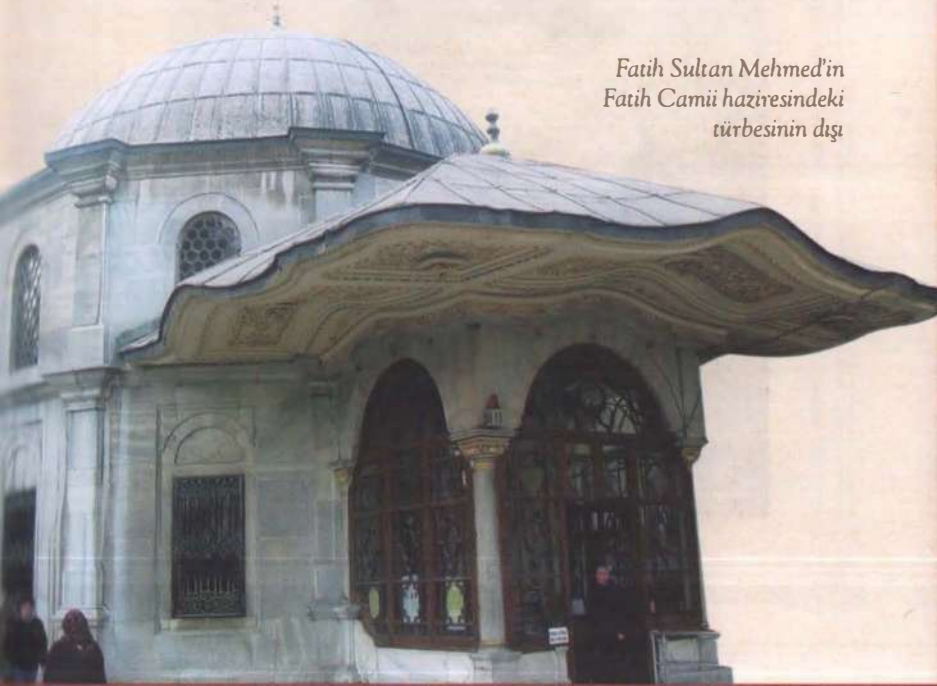
Kible duvarına bitişik iç tarafta caminin mihrabı bulunmaktadır. Fatih'in türbesi ise caminin kible duvarının ön tarafında durmaktadır. Türbenin altına inildiğinde ileriye doğru uzanan bir yeraltı kabir odası bulunduğu ve kabir bu odanın sonunda durduğuna göre amcalar doğru söylüyorlarmış.

Paşamız yeraltı odasına girip etrafı ışıklandırdığında zeminin ince bir su tabakasıyla kaplı olduğunu görecektir. Gerçekten de türbe su almaktadır ve suyun seviyesi yükselmeye başlamıştır. Gerekli önlemleri alır, suyu boşaltıp tamirat gereken yerleri onarır ve saygıyla çıkarlar.

Paşanın hatırasının son kısmı hayli çarpıcıdır. Eminim vazifesini bitirdiğinde bu yaşananları safha safha Sultan Abdülhamid Han'a da anlatmıştır:

“İşimizi bitirmiş çıkarken dayanamadım. Sultanımız Mehmed Han Hazretleri'nin mübarek kabirlerine doğru yöneldim. Gözümün ucu ile şöyle bir baktım. Sanki yeni defnedilmiş gibi duruyordu!”

*Fatih Sultan Mehmed'in
Fatih Camii hazinesindeki
türbesinin dışı*

HAMİDÎ FES

Kendi
Tarzının
Adamı

Osmanlı'da "fes" denildiği zaman akla hemen Sultan II. Mahmud gelir. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte Yeniçerileri hatırlatan ne varsa hepsi ortadan kaldırılmış, onlarla ilgili ne varsa yasaklanmıştır. "Onların zaferlerini ve geçmişini hatırlatıyor" diye mehter takımları lağvedilmiş, mehter marşları bile söylenmez olmuştur. Yeniçerilerin çoğunlukla intisap ettikleri tarikat olması sebebiyle Bektaşî tekkelerinin kapılarına da kilit vurulmuştur. İstanbul'un sur kapıları üzerinde yüzyıllardır duran ve kapıda bekleyen Yeniçeri ortalarının amblemleri kazınmış, mezarlıklara dalınarak; göze takılan ne kadar Yeniçeri mezartası varsa ortadan kaldırılmıştır.

İstanbul'da Kapıkulu Ocağı'na dair her türlü sembol ve kıyafete karşı savaş açıldığı o günlerde Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa donanması ile Akdeniz'de seyr ü seferdedir. Vaka-yı Hayriye'yle ilgili gelişmeler ona da ulaşmaktadır. Kuzey Afrika'ya kadar uzandığı bu seferden artık dönüş zamanıdır ama nasıl? Donanmadaki askerlerinin hemen hepsi klasik Yeniçeri kıyafetindedir. Hâlbuki başkentte bu kıyafetlerin heykelleşmiş hali olan yeniçeri kalpaklı mezartaşlarına bile tahammül edilememektedir. Askeri bu şekilde İstanbul'a sokmak nasıl mümkün olacaktır?

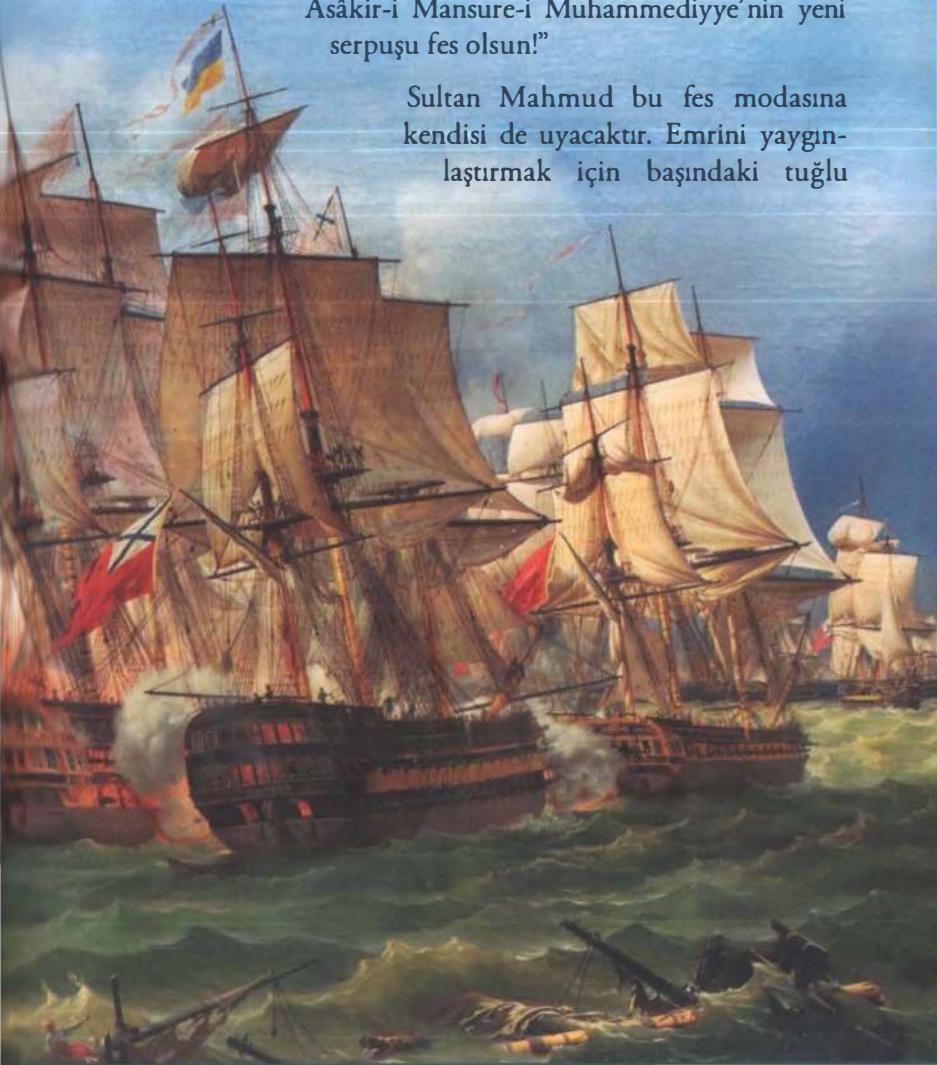
Hüsrev Paşa derin derin bunları düşünürken karşısındaki kırmızı serpuşlu adamlar dikkatini çeker. Bunlar gemilerini yanaştırdıkları Fas sahillerinin sakinleridirler. Başlarında, bölgenin

geleneksel kıyafeti olan kırmızı başlıklar vardır. Aradığını bulmuştur, hemen askerlerine emir verir. Herkes başındaki geleneksel yeniçeri kalpaklarını çıkaracak, “fes” adı verilen bu başlıklar giyilecektir. Nitekim öyle de olur.

Osmanlı donanması İstanbul önlerinde görüldüğünde, donanmayı karşılamak üzere rıhtımda bekleyenlerin arasında Padişah II. Mahmud da vardır. Askerlerin yeni serpuşu hoşuna gidecek ve oracıkta emrini verecektir: “Bundan böyle Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye’nin yeni serpuşu fes olsun!”

Sultan Mahmud bu fes modasına kendisi de uyacaktır. Emrini yaygınlaştırmak için başındaki tuğlu

sarığı çıkarıp fes giyecektir. Ancak bu, bugün fes deyince aklımıza gelen biraz farklıdır. Normalde bildiğimiz fesin tepesi dar, alt kısmı daha geniştir. II. Mahmud dönemi feslerinin tepesi ise geniş olup aşağıya doğru daralmaktadır.

Sultan II. Abdülhamid'in çizmesi

Başlığı kullanan kişinin rütbesine göre üzerinde birtakım madalyonların da bulunduğu bu fesler, genellikle dört tarafından püsküllerle çevrilmektedir. Mahmud Han'ın giymiş olduğu, etrafı püsküllü, tepesi geniş bu feslere padişahın adından dolayı "Mahmutî fes" denilmiştir.

II. Mahmud'un iki oğlu, kendisinden sonra art arda padişahlık makamına gelirler: Sultan Abdülmecid Han ve kardeşi Sultan Abdülaziz Han. Abdülmecid Han, babası gibi Mahmutî fes giyecektir. Ancak kardeşi Sultan Abdülaziz Han farklı bir fes

Yeniçeri mezar taşı

Bektaşî mezar taşı

kullanmaya başlar. Babası ve abisi gibi tepesi geniş aşağıya doğru daralan fes formu yerine tepesi dar, aşağıya doğru genişleyen son derece kısa basık bir fes kullanmaya başlar. Mahmudî festeki, tepeyi çepeçevre saran püskül küçülmüş, başlığın bir kenarından sarkan küçük bir ayrıntıya dönüşmüştür. Bu fese, padişahın adından dolayı "Azizî fes" denilecektir. Başın sadece üst kısmını örten bu fes, bugün Sultan Abdülaziz Han ile ilgili fotoğraf ve tablolarla kendisini göstermektedir.

Sultan II. Abdülhamid'in fesi

Sultan Abdülaziz'in halli sonrasında yerine yeğeni V. Murat Han ve hemen arkasından da II. Abdülhamid Han getirilir. Genç Abdülhamid Han kendi tarzını belirlemeyi seven, başkalarının peşinden gitmek yerine kendi doğrularını hayata geçirmeye azimli bir yapıya sahiptir. Bu tarzını kıyafet ve yaşantısına

II. Mahmud

da yansıtmaktan geri kalmayacaktır. Abdülhamid Han da başında fes taşır. Ancak onun kullandığı fes; ne dedesi II. Mahmud ve babası Sultan Abdülmecid'in giydiklerine, ne de amcası Sultan Abdülaziz'in fesine benzecektir. Abdülhamid Han, amcasının Azizî fesi gibi aşağıya doğru genişleyen fes modelini kullanır. Ancak onunki gayet uzuncudur. Kullandığı bu fes modeli, ismiyle anılacak; Osmanlı toplumunda "Hamidî fes" olarak bilinecektir. Hatta genç bir padişahın bu fes formunu

kullanması ülke genelindeki üniversite öğrencilerinde büyük etki yapmış, Darülfünun gençliği Hamidî fes kullanmaya başlamıştır.

Fes kullanılmaya başlanınca hemen farklı kullanım şekilleri de peydah olmuştu. Fesi başında dümdüz tutmak yerine kaşının üzerine yıkanlar, arkaya devirenler görülmeye başlanmıştı. Abdülhamid Han ciddiye seven bir kişi idi. Bir gün oğlunu, fesini kaşına doğru yatırmış bir şekilde görünce kendisini ikaz edecektir.

V. Murad

Sultan Abdülaziz

Hamidî fesli mezar taşı

Mahmudî fesli mezar taşı

Azizî fesli mezar taşı

Bugün, bir dönem Osmanlı hâkimiyyetinde bulunmuş hangi yerleşim merkezine gitseniz, eğer eski mezarlıklar ve mezartaşları ayaktaysa, üzerlerindeki yazıları okuyamasanız bile orada medfun olan kişilerin yaşam ve vefat dönemlerini kestirebilirsiniz. Karşınızdaki onlarca mezartaşındaki sarıklar, kavuklar, hotozlar ve çeşit çeşit fesler, size bu kişilerin mesleğini, meşrebini, cinsiyetini, toplum içindeki konumunu aktardığı gibi fesli olanlar, o kişinin hangi padişah döneminde yaşayıp vefat ettiğini bile gösterebilir.

WILHELM'İN ORTADOĞU SEYAHATI

Kudüs
Kapılarından
Atla Gireceğim!

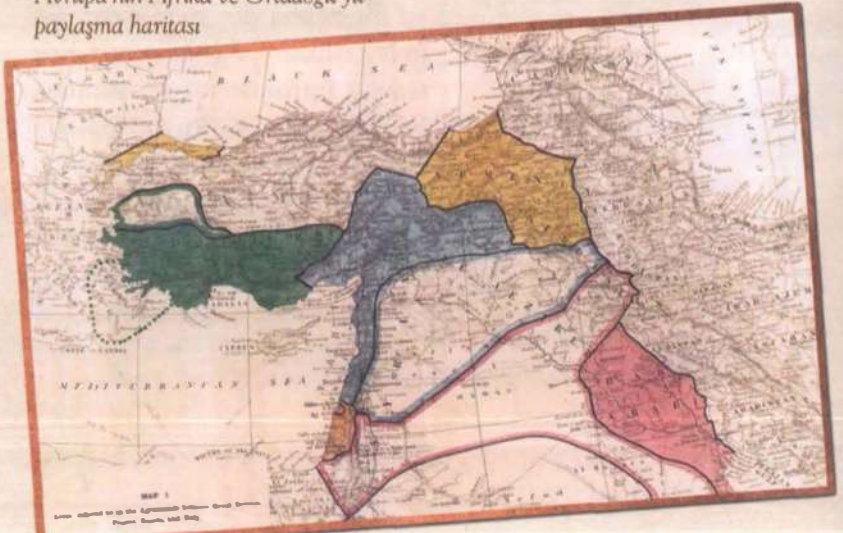
Dünyada savaş rüzgârları esmektedir. Büyük sömürgeci devletler kamplaşmalarını çoktan tamamlamış, birbirlerini nasıl alt edeceklerinin, hasımlarının ayaklarını nasıl kaydıracaklarının planlarını yapmaktadır. Dünya liderleri 'İttifak ve İtilaf' adında iki gruba ayrılmış, birbirlerinin zaafını kollamaktadır. Aslında hepsinin ortak bir arzusu vardır: Önlerindeki büyük pastadan aslan payını alabilmek. Bu pasta 'Hasta Adam' dedikleri Osmanlı Devleti'nin topraklarıdır kuşkusuz. Avrupa'ya uzanan Balkanlar, üç kıtanın ortasındaki Anadolu, zengin petrol yataklarına sahip Ortadoğu ve Akdeniz'in okyanusa açılan kapısı Süveyş, Arabistan ve Habeşistan toprakları...

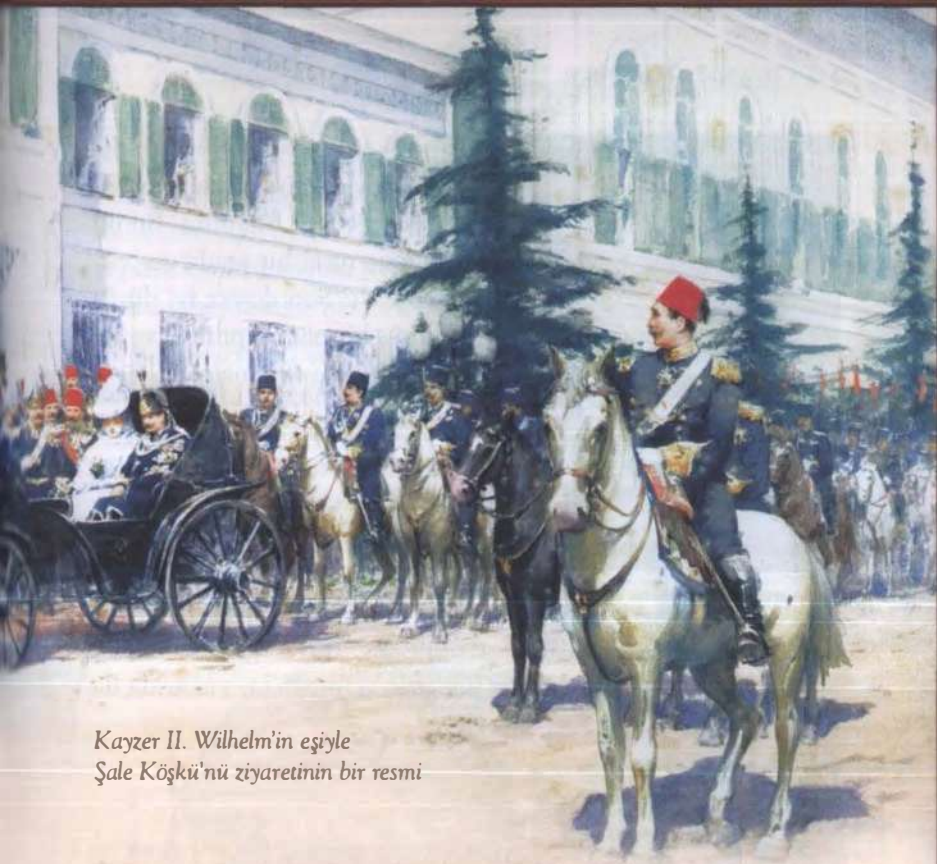
Bir tarafta denizlere nazır, sömürgecilikte ipi göğüslemiş Britanya İmparatorluğu, yanında Fransa, İtalya ve Rusya; onların karşısında birliğini geç tamamlamış, sömürge yarışında geç kalmış, gözü hasımlarının topraklarında kalan Almanya ve Avusturya-Macaristan.... Osmanlı Devleti'nin başında ise büyük aktör

Abdülhamid Han bulunuyor. O günlerde Osmanlı zirvesinde bir Alman hayranlığı yok; ama “düşmanımın düşmanı dostumdur” sözü gereği Almanya’ya doğru bir yakınlaşma var. Aslında

*Avrupa’nın Afrika ve Ortadoğu’yu
paylaşma haritası*

*Kayzer II. Wilhelm'in eşiyle
Şale Köşkü'nü ziyaretinin bir resmi*

Abdülhamid Han diğer devletlerle de tam bir denge politikası yürütmekte; ama ne İngiltere ne Fransa ne de Rusya Osmanlı'yı dost edinme gibi bir arzu taşıyor. Aksine bir punduna getirip parçalama gibi ciddi planları var.

Abdülhamid Han'ın bir Alman hayranı olmadığıнын en büyük delili, onun saltanat yıllarında, Alman İmparatorunun tam iki kez İstanbul'a gelmesine rağmen kendisinin bir kere bile Almana'ya gitmemesidir. Ama Wilhelm ile birlikte verdiği pozlarla, sömürgeci diğer devletlere hep bir "ayağınızı denk alın" sinyalini vermektedir.

Elbette Wilhelm'in Osmanlı'ya yaklaşırken birtakım beklentileri vardı. Osmanlı'nın şahsında İslam dünyasının sempatisini kazanmayı, böylece de İngiltere ve Fransa sömürgeci olan topraklardaki Müslüman halkları arkasına almayı planlıyordu. Öte

Alman İmparatoru II. Wilhelm

Haçlıların Selahaddin Eyyûbî'ye teslim olmalarını tasvir eden bir resim

yandan, Avrupa'daki diğer Hristiyan devletlerin halklarının da gözüne girmek istiyordu. Bu iki zıt amaç nasıl bir arada gerçekleşebilirdi? Son derece iyi düşünülmüş bir plan yapılmalı ve bir taşla iki kuş vurulmalıydı.

Wilhelm, Osmanlı toprakları üzerinde bir Ortadoğu seyahati gerçekleştirme arzusunadadır, bu isteğini Abdülhamid Han'a iletir. Abdülhamid Han da böyle bir ziyaretten memnuniyet duyacağını bildirir. Ancak Wilhelm'in, yukarıda da

bahsettiğimiz üzere, başka planları vardır. Hatta bu planlarını belli platformlarda seslendirir ve bu hoş olmayan lakırdılar Abdülhamid Han'ın kulağına kadar gider. Wilhelm yakın çevresine yaptığı konuşmada iki hususiyetin üzerinde durmaktadır: Müslümanlara yakınlaşmak, Hristiyanların sevgisini kazanmak.

Bu amaçla iki yol belirlemiştir. Müslümanların en çok sevdikleri tarihi liderleri gözden geçirir. İsim bellidir: Selahaddin Eyyûbî! Kudüs'ü Haçlıların elinden kurtaran bu büyük lider gerçekten çok sevilmektedir. Almanya'da, Selahaddin Eyyûbî için emsalsiz bir sanduka hazırlatacak ve bu mermer oyma harikası sandukayı Ortadoğu seyahatinde bizzat yanında getirerek Sela-

haddin Eyyûbî'nin Şam'daki türbesine hediye edecektir.

İslam'a bu kadar hizmeti geçmiş, "Kudüs Fatihi" bir zatın hatırası için getirilen bu armağan, Müslümanların Almanlara ve Wilhelm'e sempati duymalarını sağlayacaktır.

*Yaşlılık yıllarında
Selahaddin Eyyûbî*

Wilhelm Müslümanları buradan yakalayacaktır. Peki ya Hristiyanları? Aslında Kudüs, Hristiyanların da yumuşak karnıdır. Tarih boyunca Kudüs uğruna ne Haçlı Seferleri düzenlenmiş, bu uğurda ne canlar verilmiştir. Hristiyanlık tarihinin en büyük hedefi şu an Müslümanların elindedir. Wilhelm'in Hristiyan bir devletin başkanı olarak Kudüs'e bir fatih gibi girmesi bütün bir Avrupa'nın yüreğini hoplatacak ve böylece, hasmı olan devletlerin Hristiyan halklarının gönlünü de kazanacaktır.

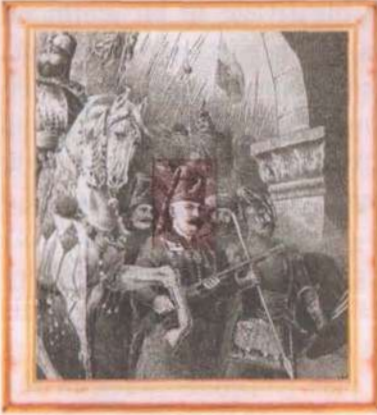

Bir devlet başkanının, başka bir devlete ait bir şehrin sur kapılarından içeriye atla girmesi büyük bir gövde gösterisidir. Hatırlayın! Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u hangi gün fethetmiştir? Salı! Ama şehrin kapılarından o gün girmemiştir. Fatih ve askerleri, şafak sökerken sur yıkıntılarından şehre girmişlerdir girmesine, ama bildiğimiz görkemli giriş bu değildir. Aynı Fatih üç gün sonra, yani Cuma günü şehirden çıkacak ve büyük bir merasimle hem de at üzerinde Edirnekapi'dan şehre yeniden girecektir. O meşhur Hasan Rıza Bey ve Zonaro tablolarındaki Edirnekapi'dan şehre giren Fatih sahneleri Cuma günü yapılan girişi göstermektedir. O zaman plan tamamdır. Wilhelm Kudüs'e at üzerinde girecektir. Hemen hazırlıklara başlanmalıdır.

Wilhelm Almanya'dan çıktığı tren yolculuğunda İstanbul'a uğrayacak, ardından bütün bir Anadolu'yu geçerek Osmanlı'nın Ortadoğu topraklarına girecektir. Wilhelm ve maiyeti

Haçlıların Kudüs seferi

Ressam Hasan Rıza Bey'in
"Fatih'in İstanbul'a Girişi" adlı tablosu

Şam tren istasyonunda iner. Vagonlardan birinde Selahaddin Eyyûbî için yaptırılan sanduka bulunmaktadır. Müslümanların hassasiyetleri göz önüne alınarak hazırlatılmıştır bu sanduka. Avrupaî kabir sandukalarında olduğu gibi heykeller, çelenkler, kurukafalar yoktur üzerinde. Kur'an-ı Kerim'de geçen ve mezar taşlarımızda sıklıkla gördüğümüz cennet meyvelerinden üzüm salkımları işlenmiştir.

Wilhelm, Şam'da Selahaddin Eyyûbî'nin kabrini ziyaret eder ve sanduka buraya konulur. Aslında Selahaddin Eyyûbî'nin

Şam Tren İstasyonu

türbesinde ahşap bir sanduka mevcuttur. Almanlar bunu kaldırtmak istedilerse de oradaki görevliler buna izin vermez. “Siz getirdiğiniz sandukayı bunun yanına bir koyun, biz gereğini yaparız” derler. Selahaddin Eyyûbî’nin mübarek naaşının üzerinde bir Hristiyan hediyesinin bulunması dertli vicdanları rahatsız edecektir. Ve tahmin edeceğiniz üzere uzaklardan, İstanbul’dan gizli bir emir gelmiş; Abdülhamid Han, Wilhelm’i kırmadan, ama onun bu durumu kullanmasına, bu topraklara Alman damgası vurmasına da izin vermeden meseleyi çözmüştür. Wilhelm’in sandukası kabul edilmiş, fakat hiçbir

Şam Emeviye Camii yanında
Selahaddin Eyyûbî’nin türbesi

*Alman İmparatoru II. Wilhelm’in hediyesi sanduka ile orijinal sanduka
Selahaddin Eyyûbî’nin türbesinde yan yana*

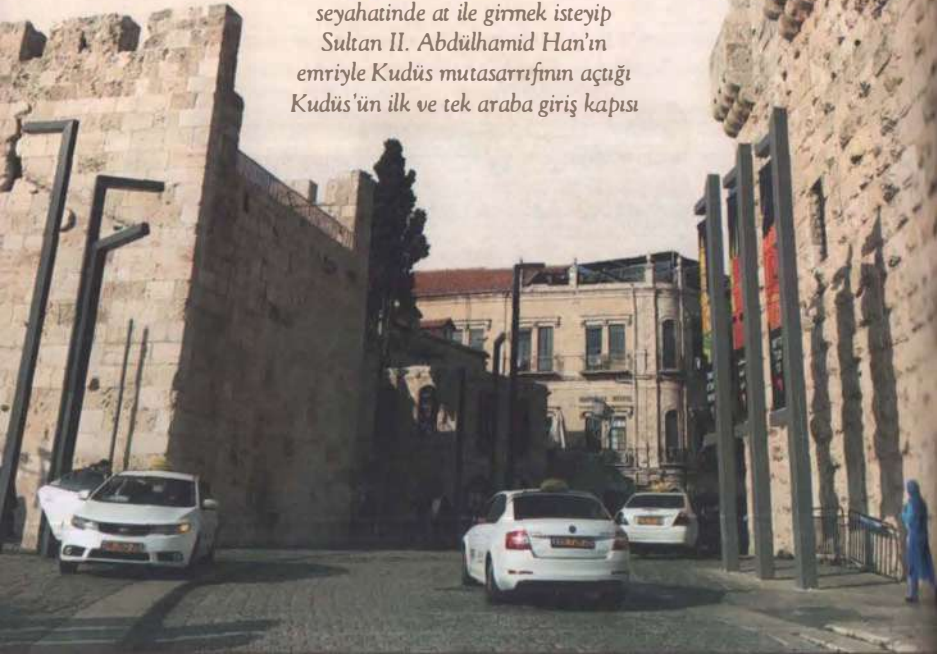

zaman kabrin üzerine konmamıştır. Bir gün yolunuz Şam'a düşerse, Selahaddin Eyyûbî'nin Şam Emeviye Camii yanındaki türbesine uğrarsanız içeride iki sanduka göreceksiniz. Girişte sağda orijinal yerinde duran, Müslümanların yaptırdığı gerçek sandukadır. Sol yanındaki gösterişli mermer sanduka ise Wilhelm'in hediyesidir.

Birinci kriz ustaca aşılmış, Wilhelm'in planları suya düşmüştür. Almanlar küstürülmeden bir mesele çözülmüştür. Ya Kayzer'in ikinci planı? Wilhelm kafasına koymuştur "Kudüs'e atla gireceğim" diye. Peki, buna izin verilecek midir? Avrupa'daki Hristiyan bir krala, "Mahremimiz Kudüs'e at üzerinde girebilirsin" denilecek midir? Abdülhamid Han buna göz yumacak mıdır? Tabii ki hayır! Peki ne yapılacaktır?

Hadi düşünelim: Wilhelm Kudüs'e trenle geldi. Trenden arabaya geçti. Kudüs'ün gayrimüslimler tarafından kullanılan Yafa Kapısı (Babü'l-Halil) önünde durdu. Arabadan indi. Daha önceden hazırlanmış

*Alman İmparatoru Wilhelm'in doğu
seyahatinde at ile girmek isteyip
Sultan II. Abdülhamid Han'ın
emriyle Kudüs mutasarrıfının açtığı
Kudüs'ün ilk ve tek araba giriş kapısı*

altın sırma koşumlu merasim atlarından birine yaklaştı. Bizim Kudüs mutasarrıfı koşup atın yularını tutsa ve Wilhelm'e, "Efendim, şehre bu şekilde at üzerinde girmenize padişahımızın izni yok" dese siyasî kriz çıkar mı? Çıkar. Krizi kim çıkarmış olur? Tabii ki Osmanlı Devleti. Devreye Abdülhamid Han'ın kıvrak zekâsı girecektir. Abdülhamid Han, Wilhelm Kudüs'e varmazdan aylar önce Kudüs mutasarrıfına haber göndermiş ve "Yafa Kapısı'nın yanındaki burçla bir sonraki burç arasındaki duvarı yıkın, şehre açılan bir araba

*Kudüs'te gayrimüslimler tarafından
kullanılan Yafa Kapısı*

yolu inşa edin” emrini vermiştir. Sultanın arzusu üzerine bu ara sur yıkılır ve Kudüs hayatının ilk ve tek araba kapısına kavuşur.

Kayzer Wilhelm Kudüs’e ulaşır. Trenden arabaya geçer. Araba ile şehrin Yafa Kapısı önüne kadar gelir. Gerçekten de süslü koşumlara sahip atlar çoktan hazırlanmış, binicisini beklemektedir. Tam arabadan inecektir ki Wilhelm’in yanına koşan Kudüs mutasarrıfı şu sözleri sarf eder: “Efendim, sultanımız, siz yolulmayasınız diye sizin için şehre açılan bir araba yolu yaptırdı! Buradan buyurun lütfen.”

Burada bir an durup sormak istiyorum. Şu durumda Wilhelm, Kudüs mutasarrıfını dinlemese, “Hayır, illa ki şehre at sırtında gireceğim” dese, yine siyasi krize çıkar mı? Elbette çıkar. Ama kim çıkarmış olur? Tabii ki Wilhelm.

Alman İmparatoru naçar bir şekilde şehre arabayla girmek zorunda kalacaktır.

Kudüs Tren İstasyonu

ALMAN KRALI'NI DEDESİNE GÖTÜRDÜ

Sultan Abdülhamid Han'ın cediti ile farklı bir irtibatı vardı. Tarih okumayı seven, ileri derecede tarih bilgisine sahip bu padişah, geçmişine alabildiğine saygılıydı. Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin başı olarak, bulunduğu makamın ve mensubu olduğu soyun bilincindeydi. İstanbul'dan dışarıya çıkmayan, hatta Yıldız Sarayı'ndan bile pek ayrılmayan padişah, zaman zaman ceddinin kabirlerini ziyaret etmeye çalışırdı.

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Abdülhamid Han'ı ziyaret için İstanbul'a geldiği günlerdi. Osmanlı-Alman dostluğu kurulmaya çalışılıyordu. Bu kesinlikle, daha sonra İttihatçılar döneminde göreceğimiz Alman hayranlığı gibi bir şey değildi. Osmanlı'yı yutma yeminindeki İngiltere ve Rusya'ya gözdağı vermek içindi bu yakınlaşma.

"Bana bir yanlış yaparsanız, bakın düşmanınızla aram gayet iyi!" sinyali verilmeye çalışılıyordu.

Abdülhamid Han, Kayzer II. Wilhelm'i gezdirmek, bize ait

değerleri göstererek Osmanlı'nın büyüklüğünü vurgulamak istiyordu. Bu amaçla İstanbul dışına bile çıkılacak, Abdülhamid Han'ın Kayzer onuruna Hereke Halı Fabrikası'nın yanında inşa ettirdiği Wilhelm Köşkü'ne gidilecekti.

*Kayzer II. Wilhelm ile
Abdülhamid'i kol kola
gösteren temsili bir gravür*

Sultan II. Abdülhamid'in II. Wilhelm için Hereke'de inşa ettirdiği köşk

Bu jسته karşılık Alman Kayzeri de imparatorluğun en prestijli meydanına, Sultanahmet Meydanı'na bir "Alman Çeşmesi" konduracaktı. Almanya'da inşa edilen ve 1901 senesinde İstanbullulara hediye edilen bu çeşme, imparatorun Türkiye'ye ikinci gelişi anısına dikilir.

Çeşme Sultan Hamid'in 25. cülus yıldönümüne yetiştirilmek istenmişse de gecikince Alman İmparatoru'nun doğum tarihi olan 27 Ocak'ta

törenle açılır. Yapı yüksek bir taban üzerine oturtulmuş olup sekizgen planlıdır. Birbirine bağlanan kemerlerin üzerindeki pandiflerde (bağlarda) ise birer madalyon bulunur. Madalyonların dördünün içinde yeşil zemin üzerine işlenmiş Abdülhamid

*Alman Çeşmesi'ndeki Abdülhamid
ve II. Wilhelm madalyonları*

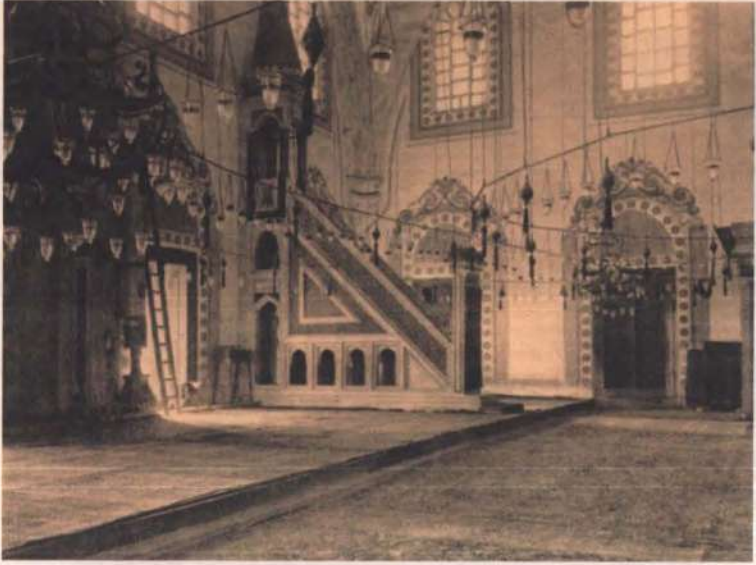

Alman Çeşmesi'ndeki Almanca kitabe

Han tuğrası yer alırken; diğer dördünün içinde de Prusya mavisini üzerine II. Wilhelm'in remzi addedilen W harfi, altına da II sayısı konulmuştur. Örtülü çeşmenin tunç kitabesinde Almanca olarak şu ifadeler yer alır: "Alman Kayzeri Wilhelm II 1898 yılı sonbaharında Osmanlıların hükümdarı haşmetli Abdülhamid II nezdindeki ziyaretinin şükran hatırası olarak bu çeşmeyi yaptırdı."

Sultanahmet'teki Alman Çeşmesi'nin açılış merasiminden bir kare

*Yavuz Sultan Selim Camii'nin
Abdullah Biraderler tarafından çekilmiş iç görüntüsü*

Abdülhamid Han, Wilhelm'i, çok sevdiği, kendisine ayrı bir değer verdiği cediti Yavuz Sultan Selim Han'ın türbesine de götürmek istiyordu ve bu kararını uyguladı. Padişah ve Alman Kralı o gün Çarşamba sırtlarına doğru ilerlediler.

Yavuz Sultan Selim Camii'nin yanında faytondan inip yürüyerek türbe-ye kadar geldiler. Abdülhamid Han, Wilhelm'e dedesini anlatıyordu. Alman Kralı, Sultan'ın

II. Wilhelm

dedesini ne kadar çok sevdiğini gözlemleyebiliyordu. Bu ziyaret sonrasında Almanya'ya dönen Kral, Abdülhamid Han'a bir jest yapmayı planlayacak, Padişah'ın kendisine bahsettiği Yavuz Sultan Selim Han'ın dönemini anlatan *Selimnâme*'yi Almanca bastırma kararı alacaktır. Uzun uğraşlar sonrasında Almancaya çevrilen eser basılır ve Almanya'nın köklü üniversitelerinin kütüphanelerine dağıtılır.

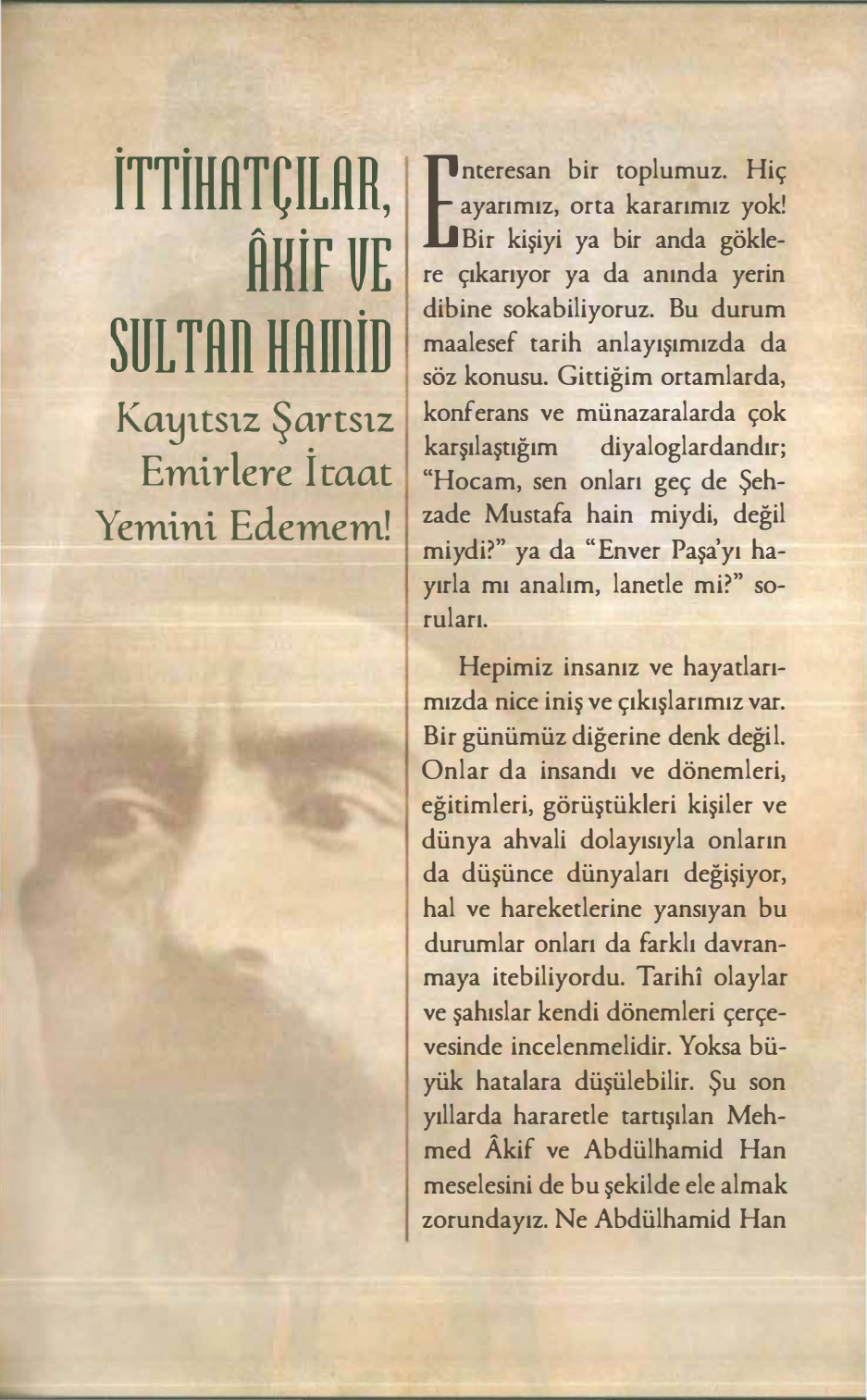

Bugün Almanya'nın en prestijli kütüphanelerinde Wilhelm baskısı ile Yavuz Sultan Selim Han'ın *Selimnâme*'sini görmek ve okumak mümkündür.

Yavuz Sultan Selim Han Türbesi'nin içi

İTTİHATÇILAR, ÂKİF VE SULTAN HAMİD Kayıtsız Şartsız Emirlere İtaat Yemini Edemem!

İnteresan bir toplumuz. Hiç ayarımız, orta kararımız yok! Bir kişiyi ya bir anda gökle-re çıkarıyor ya da anında yerin dibine sokabiliyoruz. Bu durum maalesef tarih anlayışımızda da söz konusu. Gittiğim ortamlarda, konferans ve münazaralarda çok karşılaştığım diyaloglardandır; “Hocam, sen onları geç de Şeh-zade Mustafa hain miydi, değil miydi?” ya da “Enver Paşa’yı hayırla mı analım, lanetle mi?” so-ruları.

Hepimiz insanız ve hayatları-mızda nice iniş ve çıkışlarımız var. Bir günümüz diğerine denk değil. Onlar da insandı ve dönemleri, eğitimleri, görüştükleri kişiler ve dünya ahvali dolayısıyla onların da düşünce dünyaları değişiyor, hal ve hareketlerine yansıyan bu durumlar onları da farklı davran-maya itebiliyordu. Tarihî olaylar ve şahıslar kendi dönemleri çerçe-vesinde incelenmelidir. Yoksa bü-yük hatalara düşülebilir. Şu son yıllarda hararetle tartışılan Meh-med Âkif ve Abdülhamid Han meselesini de bu şekilde ele almak zorundayız. Ne Abdülhamid Han

için Mehmed Âkif'ten ne de Âkif için Sultan Hamid'den vazgeçemeyiz. Ayrıca pirinçle elmayı da aynı kefedeyiz tartamayız. Biri Devlet-i Âl-i Osmanî'nin sultanı, diğeri inançlı ve fedakâr bir şair. Hadi gelin, şimdi döneme ve şahısların duruşlarına inelim ve bakalım kim ha-nmış, kim vatanperver?

Hadiseleri doğru okumak için öncelikle İttihat ve Terakki'nin ne olduğuna, ilk çıkış noktasına, sonrasında hangi mihraklara hizmet ettiğine ve propagandalarından kimlerin ne maksatla etkilendiğine bakmak lazım.

Bugünkü takvimle 1889 yılının 3 Haziran'ında Abdülhamid Han'ın kurduğu Tıbbiye'nin birinci sınıfında okuyan üç öğrenci, İttihad-ı Osmanî adıyla bir örgüt kurarlar. Adından da anlaşılacağı üzere tamamen iyi niyetlerle bir araya gelmiş, Osmanlı'nın birlik ve bütünlüğünü hedeflemişlerdir. Onların bu hareketi kısa sürede Tıbbiye dışında Mülkiye ve Harbiye'deki gençleri de etkiler. Abdülhamid Han'ın gayretleriyle modern bir eğitim alan bu gençler Fransızcaya da vâkıftırlar. Osmanlı'ya düşman yabancı

İttihat ve Terakki kartpostalı

kaynakları fikir süzgecinden geçirmeden okumaları, başlarında onları sağlam bir şekilde yönlendirecek eğitimcilerden yoksunlukları düzgün niyetli bu gençleri farklı mecralara sürükleyecektir.

Bu temiz niyetli oluşum, Paris'teki Jön Türklerle iletişime geçmesi sonrasında bulanmaya başlar. Çünkü yabancı güçler, Osmanlı içindeki ayrılıkçı akımları hevesle desteklemektedirler. Adı "İttihat ve Terakki Cemiyeti" olarak değiştirilen harekete Selanik'teki

III. Ordu subaylarının da katılmasıyla Avrupa'nın da bu cemiyete ilgisi artar. Mason locaları da adamları vasıtasıyla çoktan bu ittifakın içinde yerlerini almışlardır.

1902'de Paris'te gerçekleştirdikleri kongrede, Jön Türkler aslında ciddi fikir ayrılıkları içinde oldukları görülür. Ahmed Rıza Bey grubu ile Prens Sabahaddin grubu çatışır. Ayrıca meydana gelen Osmanlı-Yunan Savaşı'nda cemiyetin bazı üyelerinin Yunanlıların ağzıyla yorumlar yapması arasındaki çatlağı büyütür.

İttihatçı grubun gençliği, tecrübesizliği, basiretsiz ve ihtilaf içindeki tavırları, onları, Osmanlı'ya karşı hareket eden örgütlerin kullanılabileceği bir maşa haline getirecektir.

Daha önce de, 1899'da Lahey'de toplanan Barış Konferansı'nda

Ahmed Rıza Bey

Prens Sabahaddin

Enver Paşa

İttihat ve Terakki'nin kurucusu Ahmed Rıza Bey, Ermeni diasporasının kurucularından Minas Çeraz ile görüşmüştür. Yani dostlar düşmanlarla çoktan bir olup gitmiştir. O gün Lahey'deki konuşmasında Minas Çeraz, Anadolu'da acımasızca gerçekleştirilen köy baskınlarında Ermeni komitacıların kundaktaki bebeklere kadar yaptıkları vahşeti hiç görmeden ve göstermeden Abdülhamid Han'ı katil olarak yaftalamıştır. İşin acı yanı bu Ermeni militanının konuşması değildir. İttihad-ı Osmanî diye yola çıkanların yabancı bir memlekette kendi ülkelerinin liderini yaftalayan bu alçakça konuşmayı sükûnet içinde dinleyip kabul etmeleridir.

1900'lerin başında İttihatçıların İstanbul çıkartması başlar. Selanik'ten uzaklaşıp Payitaht'a yaklaşmak onları toplum gerçekleriyle yüzleştirir. Kendilerini tabana kabul ettirmek için daha önce büründükleri lâ dinî dilden de uzaklaşacaklardır. Ayrıca o güne kadar dillendirilen Türkçülük, Osmanlıcılık, Batıcılık gibi akımlar Devlet-i Osmanî'ye bir yarar sağlamamıştır. İttihatçıların yönetici kesiminin bir kısmı, İslamiyet'i bir tutkal gibi kullanmak, arzu ettikleri oluşum tamamlandığında ise onu hayatın içinden çıkarmak gibi bir düşünceye sahipti. Ancak bu düşünceler kesinlikle dillendirilmiyor, hürriyet ve meşrutiyet türküleri söyleniyordu. Onların bu tutumu İstanbul'daki muhafazakâr kesimde dikkatini çekiyordu. İttihatçılar amaçlarına ulaşacak, bu metotla ulemanın bir kısmını yanlarına çekmeyi başaracaklardır.

Mustafa Sabri Efendi

Artık İttihatçıların arasında bir ilmiye sınıfı peyda olmuş; Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Osmanlı'nın son şeyhülislamı unvanına sahip olacak Mustafa Sabri Efendi, Vakıflar Müdürü Muhammed Hamdi Efendi (Yazır), Ayan Reisi Mustafa Asım Efendi gibi isimler İttihatçıların arasına katılmışlardır. İstanbul'daki ilmiyenin başını çeken bu isimlerin İttihatçılara sempatisi, muhafazakâr kesimle birlikte bu düşünceye sahip Mehmed Âkif gibi isimlerin de dikkatini celb edecektir.

Muhammed Hamdi Efendi

Mehmed Âkif'in İttihatçılara dâhil olması konusuna girmeden önce başta söylediğimiz şeyi yapalım: Yani kişileri, dönemleriyle birlikte inceleyelim. Biz Mehmed Âkif denilince Milli Mücadele yıllarında oradan oraya koşan, ailesini ihmal edip vatanı için parçalanan bir şâiri hatırlıyoruz. Sonra da "Yahu böyle bir adam, vatan diye didinen Abdülhamid Han'ı nasıl kötü bilir?" diyoruz. Hâlbuki Kurtuluş Savaşı yıllarında Mehmed Âkif 50 yaşına merdiven dayamıştı. Oysa İttihatçıları tanıdığına daha 20'li yaşlarındaydı. Ayrıca kendisine model aldığı nice önemli isim İttihatçıları bir umut olarak görüyordu. "Alalım düşmandan eski yerleri" edebiyatı yapıyorlardı ama altlarının boş olduğunu, sadece hamaset yaptıklarını, tek hedeflerinin Abdülhamid Han'ı yıkmak olduğunu, ondan sonrası için bir hesaplarının olmadığını sonradan anlayacak, çok pişman olacaklardı. Ama o zaman da iş işten geçmiş olacaktı.

Mehmed Âkif Ersoy ve oğulları Emin ve Tahir

Diğer taraftan Sultan Abdülhamid devleti kapalı bir sistemle yönetmekteydi. Yıldız Sarayı'nda dönenler uzaktan çok sisli gözüküyordu. Avrupalıların sadece İstanbul'da birçok ajanı cirit atıyordu çünkü. Padişah son derece tedbirli hareket etmek durumundaydı. Kendisini anlayamayan genç bir şairi yanına çağırıp, neden bu tür bir siyaset izlediğini izah etmesi söz konusu olamazdı. Her zaman söylerim. Abdülhamid Han döneminde olsaydık büyük bir ihtimalle onu anlayamayacak ve belki bizler de onu tenkit edecektik. Ancak dönem bunu gerektiriyordu. Şerif Hüseyin'in oğullarının, Hınçak teşkilatının kurucusunun mebus olduğu bir meşrutiyette Osmanlı'nın selametini aramak hayaldi!

Mehmed Âkif'i cezbeden şey, İttihatçıların hürriyet, adalet ve eşitlik konulu söylemleri, istibdadı her şeyiyle reddetmeleiydi. Ancak bunun altından kötü kokuların çıkmasına ramak kalmıştı.

Sultan devrilirken Âkif de eski sistemi yerenlerin arasındaydı. İstibdat şiirindeki şu dizeler bu fikriyatının apaçık deliliydi:

*Yıkıldın gittin amma ey mülevves devr-i istibdad
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd*

Ancak burada ilginç olan şey, II. Meşrutiyet ilan edilene kadar Mehmed Âkif'in İttihatçılara olan mesafesidir. Yani Âkif bu harekete çok sonraları katılmış ve ilk çıkanlardan biri olmuştur. 31 Mart Vakası ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile padişahın elindeki

Direklerarası

yetkilerin çoğu alınmış, herkes her ortamda istediğini konuşur hale gelmiştir. Gazeteler geçen 30 yılda yapılan kötülükleri anlata anlata bitirememektedir. Padişahın şahsı, ailesi, icraatları aynen bir Ermeni komitacının Fransa'da dillendirdiği tonda yazılıp haykırılmaktadır. Böyle bir ortamda insanlar İttihat ve Terakki'ye üye olmak için âdeta kuyruğa girmişlerdir. Peki ya Mehmed Âkif, İttihatçı olmanın prim yaptığı o günlerde o da hemen koşacak ve adını üyeliğe yazdırıp İttihatçılara kayıtsız şartsız itaat edeceğine yemin edecek midir?

Hadi Direklerarası'na gidelim, Şehzade Camii'nin önünde uzanan bu yol üzerinde zamanında münevverlerin toplandığı İsmail Ağa'nın çayhanesine. Çünkü birazdan İttihatçıların ilmiye sınıfının başını çeken Kandilli Rasathanesi Müdürü Fatin Gökmen ile Mehmed Âkif bir araya gelecekler. Âkif'in İttihatçı olması için bakın neler konuşulacak ve Âkif bunlara nasıl bir tepki verecek. Hadiseyi Eşref Edib'in hatıralarından dinliyoruz:

Şehzadebaşı Camii

“Meşrutiyet’ten önce Üstad, Fatin Hoca’yı tanımıyor; fakat Fatin Hoca Ali Şevki Efendi’den üstadın şiirlerini alıp okumak suretiyle gıyaben Üstad’ı tanıyor. Hürriyet ilan edilince her tarafta bölük bölük İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne giriliyor. Fatin Hoca Meşrutiyet’ten evvel İttihad ve Terakki’ye girmiş olduğu için ilân-ı hürriyette büyük bir mevki ve nüfuz sahibi. Bilhassa İstanbul tarafındaki münevverler ve ilmiye sınıfı onun delaletiyle cemiyete iltihak ediyor.

İsmail Ağa’nın çayhanesi İstanbul münevverlerinin merkez-i içtimaı. Âdeta bir kulüp. Üstad ve daha diğer beş on arkadaşı görüşüyorlar, cemiyete girmeye karar veriyorlar. Fatin Hoca haberdar ediliyor. Şair Mehmed Âkif ve arkadaşlarından mürekkep vatanperver bir grubun cemiyete iltihak edeceği mühim bir hadise. Fatin Hoca bunlarla temasa geliyor. Cemiyetin maksat ve gayesini anlatıyor. Bunlara birçok izahlarda bulunuyor. Nihayet iş tahlife gelince o zamana kadar bu siyasi hasbihallere iştirak etmeyen Üstad, birdenbire söze karışır ve yeminin şekline şiddetle itiraz eder, ‘Bilâ kayd ü şart cemiyetin emirlerine itaat,’ kaydının kaldırılmasını teklif eder. Fatin Hoca müşkül mevkide kalır. Üstad şiddetle itiraz eder, ‘Ben cemiyetin yalnız emr-i marufuna biat ederim. Mutlak surette söz veremem, yemin edemem,’ der.

Kandilli Rasathanesi
Müdürü Fatin Gökmen

Eşref Edib Fergan

Fatin Hoca, karşısında ilk defa böyle müthiş bir seviye ve salabet görünce vaziyeti idare etmek ister. Üstad'ın samimiyeti, her türlü menfaat hislerinden mücerret yüksek vatanperverliği onun üzerinde büyük tesirler yapar. Üstad'ın teklifini kabul etmekten başka çare olmadığını görür.”

Mehmed Âkif bu çıkışında son derece haklıdır. Ortalığa hürriyet diye çıkanlar, istibdadı reddedenler, insanlara kayıtsız şartsız itaat yemini yaptırmaktadırlar. Nitekim Abdülhamid Han'ın devrilmesinden sonra halk gerçek istibdadın nasıl bir şey olduğunu İttihatçıların şahsında gayet iyi görecektir. Vatanperver olmanın dışında bir hususiyetleri bulunmayan, kısa görüşlü, hırslı ve işlerini kaba kuvvet ve silahla halletmeyi seven bu grup kısa sürede devletin topraklarını bozuk para gibi dağıtacaktır.

Ben Kurufasulye Yemeye Razi Olduktan Sonra Hiçbir Şeyden Korkmam!

Âkif'i ve duruşunu daha iyi anlamak için Meşrutiyet yıllarındaki yaşantısına bakalım. İttihatçıların arasına giren Âkif, diğer birçok kişi gibi boş sözler, iddialar, geçmişi kötüleyerek prim yapmaların peşinde olmadı. Onun derdi insan yetiştirmek, el

Mehmed Âkif, Darülfünun'daki hocalarla birlikte

uzatmak, gerçek *ittihat* ve *terakkiyi* sağlamaktı. Cemiyetin Şehzadebaşı ilmiye kısmında Arap Edebiyatı dersleri vermeye başladı. Onun hizmet anlayışı buydu, hamasetle işi yoktu. Bu duruşu dikkatleri üzerine daha çok çekti. Yıllardır arzu ettiği meslek kendisine teklif ediliyordu; Darülfünun'da edebiyat hocalığı. Baytarlık hiç istemediği; ancak ailesine bakmak için yapmak zorunda olduğu bir meslekti. Ama şimdi arzu ettiği mesleğe ulaşabilmişti.

Ancak bu sevinci çok sürmeyecekti. Vazife yaptığı okulda idareci makamındaki zatın rüşvet aldığına şahit olmuştu. Bu çok garibine gitti. Sessiz kalamazdı. Bunu dile getirdi. Yöneticinin adamları tarafından derhal bir köşeye çekildi. Eğer susmazsa o çok sevdiği vazifesinden, yıllardır yolunu gözlediği üniversite hocalığından atılabileceğini ima ettiler. Âkif'in damarına dokunmuşlardı. Kükredti:

“Ben kurufasulye aşı yemeye razı olduktan sonra hiçbir şeyden korkmam!”

Üniversiteden atıldı. Yılmadı, bildiği doğruları haykırmaktan hiçbir zaman çekinmedi. İşte bu nedenle de her zamanın istenmeyen adamı oldu. Ne Abdülhamid Han döneminde ne İttihatçılar arasında ne de Cumhuriyet Türkiye’sinde kendisine rahat bir çevre bulabildi. Hep hakkın yanında olması, insanlar ve makamlar için tavrını değiştirmemesi onu dönem dönem “istenmeyen adam” yapacaktı. Ama o, dönemler ve ipleri elinde tutanlar istemese de hep vatani için atan bir kalp olarak kalacaktı.

Handwritten calligraphic signature in black ink, likely reading 'Abdülhamid II'.

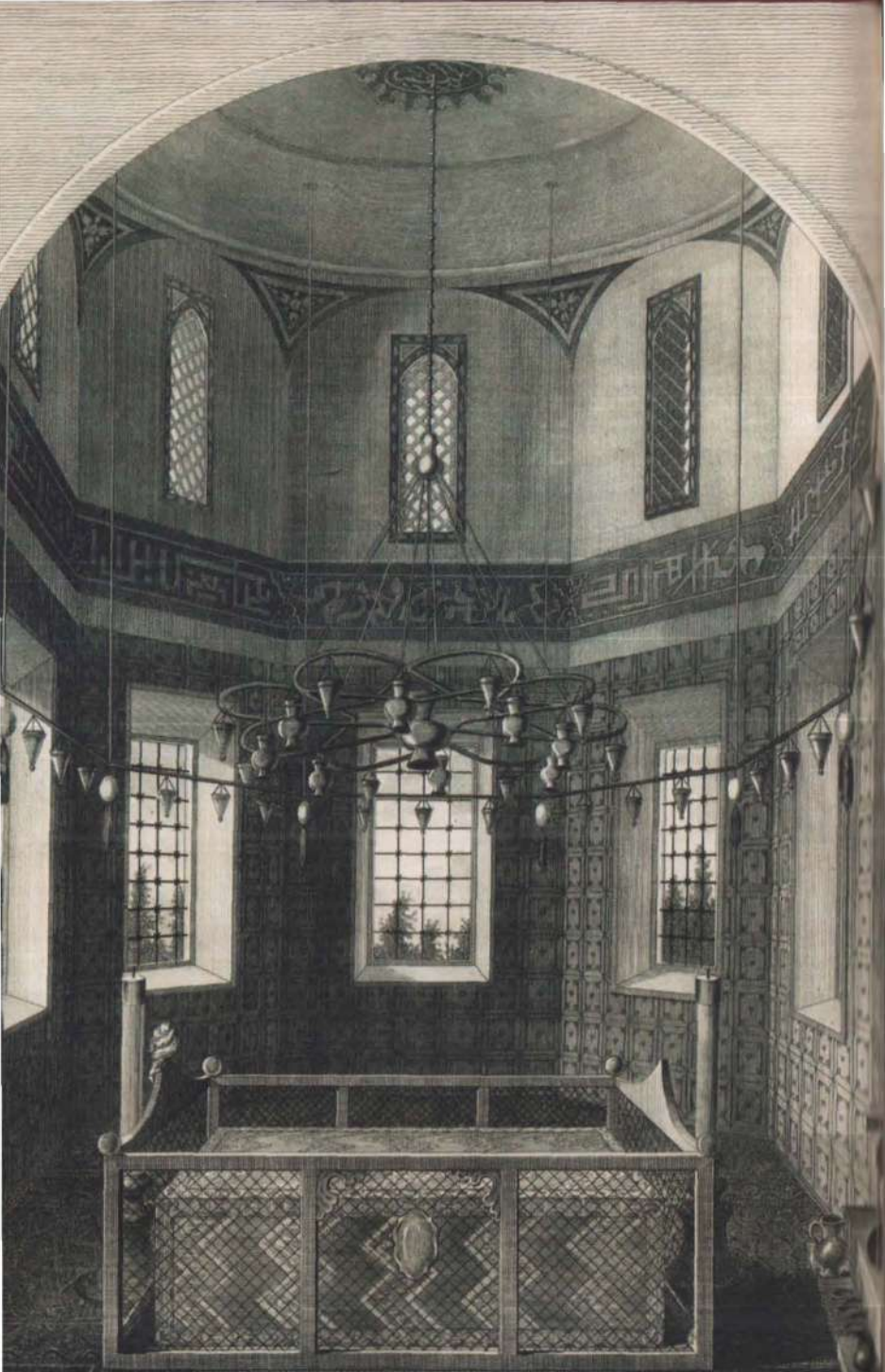
ABDUL HAMID II

MARANGOZ PADİŞAH

Aman El
Aletlerimi
Unutmayın!

Ne zaman Eyüp Sultan'a gitsem, Ebu Eyyûb el-Ensari Hazretleri'nin türbesine girsem iç türbe kapısında iki isim kendilerini hatırlatırcasına eserleriyle göz kırpar. Caminin avlusundan ilk girdiğimiz kapı, sahabemizin türbe kapısı değil, I. Ahmed Han'ın yaptırdığı bir ziyaret duvarıdır. Asıl türbe Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmış, çinilerle kaplı içerideki sekizgen yapıdır.

Bu iç türbenin iki kapısı vardır. Kapıyı örten tunçtan mamul büyük kapı I. Abdülhamid Han tarafından yaptırılmıştır. Sarıya çalan rengiyle yarı açık duran ve Eyüp Sultan'ın sandukasını görmemizi sağlayan bu kapının hemen önünde bir de sedef kakma çarpma kapı görülmektedir. İşte bu kapının sanatkârı II. Abdülhamid Han'dır. Çarpma kapı denilince bizim neslin aklına, *Red Kit* çizgi filmlerinde bir tekmeyle açılıp kapanan bar kapıları gelir. Meğer bu kapı tarzı bizde de varmış; bir padişah tarafından şekillendirilebiliyor, üzerine sedefler kakılıyor ve bir sahabenin türbe kapısına konabiliyormuş.

Ebu Eyyub el-Ensari Hazretleri'nin türbesinin eski halini resmeden bir gravür

Osmanlı Hanedanı'nda bir kural vardır. Osmanlı ailesine mensup her genç en az bir zanaatta ustalaşmak zorundadır; yani padişah adayı şehzadelerin sadece yönetimle ilgili konularda eğitilmesiyle yetinilmemektedir. Uzaktan bakıldığında bu işin sultanlıkla, yöneticilikle ne alakası var denebilecek nice farklı meslek dalıyla ilgilenmeleri teşvik edilmektedir. Koskoca Kanunî Sultan Süleyman'ın kuyum işiyle uğraştığını ve mücevher şekillendirdiğini, Çelebi Mehmed'in urgan imalinde hayli mahir olduğunu, Fatih Sultan

Mehmed'in bahçıvanlığını, II. Bayezid'in hat ve tezhip sanatlarındaki ustalığını düşünecek olursak bu duruma şaşırılmamak gerekir. Onlara göre bir kişiye sadece kitabi eğitim vermek bazı şeylerin eksik kalmasına sebep olabilirdi. Önemli olan, ruhu şekillendirmek, insanı olgunlaştırmaktı. İleride devleti yönetecek kişilerin sağlam bir ruh terbiyesinden geçmesi gerekmekteydi. Bu terbiye de hem insana hizmet etmek hem de asıl sanatçıyı tanımak ve ruhu inceltmek için bir zanaatta ustalaşmaktan geçiyordu. Tasavvuftaki terbiye usullerinin bir benzeri hem Enderun mektebinde hem de şehzade mektebinde tatbik edilmekteydi. Hiçbir padişah çocuğuna iltimas geçilmez, diğer öğrencilerden ayrı tutulmaz, aynı eğitimi aynı şartlarda almaları sağlanırdı.

Şehzade Abdülhamid Efendi'nin çocukluk yıllarında da bu konuya önem verilmiş, bir zanaatta ustalaşması istenmiştir. Abdülhamid Efendi'nin babası Sultan Abdülmecid Han vakit buldukça tahta işlemeciliğiyle uğraşmakta, hatta bu konuda ders

II. Abdülhamid Han'ın Ebu Eyyûb el-Ensari Hazretleri'nin türbesine yapıldı çarpma küpü

bile almaktadır. Babasının yanında bu zanaatı izleyen Şehzade Abdülhamid Efendi de bir süre sonra marangozluktan keyif almaya başlayacaktır. Ayşe Sultan, babası Abdülhamid Han'ın dedesi Sultan Abdülmecid ile birlikte nasıl çalıştığını şu cümlelerle anlatır:

“Babamın marangozluğa olan düşkünlüğü babası döneminde başlamıştır. Abdülmecid Han marangozlukla uğraşmış ve Halil Efendi'den ders almıştır. Dedemin marangoz takımlarında bu Halil Efendi'nin imzası kazılı imiş. Takımlar Yıldız'da, babamın atölyesindeydi. Kendisi de bu aletlerle çalışırdı.”

Yıldız Sarayı bahçelerinde Abdülhamid Han tarafından kurdurulmuş Tamirhane-i Hümayun'da onlarca insan çalışmaktaydı. Padişah zaman zaman buraya uğrar, çalışmaları takip eder,

Sultan Abdülmecid

Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndaki marangozhanesi

ilgilendiği konularla kendisi de meşgul olurdu. Ancak asıl uğraşını, hususi dairesinin yanındaki bir salonda kurduğu marangozhanede sürdürmekteydi. Ne yazık ki ne bahçedeki Tamirhane-i Hümayun ne de Abdülhamid Han'ın şahsi atölyesi günümüze ulaşabilmiştir. Hâlbuki bu atölyeler son derece çeşitliydi. Tamirhane, kilithane, bıçkışane ve dökümhane gibi bölümlere ayrılmaktaydı. Yalnızca Yıldız Çini Fabrikası günümüze kalmıştır. Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn içinde tahta bir tezgâh sembolik bir şekilde koridorun ucunda durmaktadır. Bu tezgâhın üzerinde Abdülhamid Han'ın şahsi el aletleri sergilenmektedir.

Abdülhamid Han sanatı sevmekte, sanatla meşgul olmakta ve çevresini de sanata teşvik etmekteydi. Hatta bu konuyu dert ediyor, yeni nesillerin sadece memur, asker, devlet adamı değil,

Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn içindeki tahta tezgâhı ve el aletleri

Sultan Abdülhamid'in Beylerbeyi Sarayı'nda sergilenen marangoz aletleri

sanatkâr, tüccar ve bilim erbabı da olmaları hayallerini kuruyordu.

Bugün İstanbul'da dikkatli bir gözle gezildiğinde Abdülhamid Han'ın elinin değdiği birtakım sanat eserlerine rastlanabilmektedir. Yazının başında anlattığım Eyüp Sultan'ın türbe kapısı, analığı Perestu Kadın'ın boncukla tutturulmuş sedef kakma kabir sandukası bunlardan sadece birkaçıdır.

II. Abdülhamid Han'ın analığı Perestu Kadın için yaptığı sedef kakma sanduka

Perestu Kadın'ın bu sedef kakma sandukası o kadar özeldir ki payitaht İstanbul'da bunun sadece ikinci bir örneği bulunmaktadır: Kanunî'nin süt kardeşi, büyük mutasavvıf Yahya Efendi'nin türbe sandukası. On altıncı yüzyılda yaşamış olan Yahya Efendi'nin bu son derece nadide türbe sandukasını kim yapmış dersiniz cevap yine aynıdır; Sultan II. Abdülhamid Han!

Beylerbeyi Sarayı, Yıldız Yağması gibi acı bir manzaraya duçar olmadığı için içindeki Abdülhamid Han koleksiyonunu bir nebze muhafaza edebilmiştir. Beylerbeyi'nde, Yıldız marangozhanesinde imal edilmiş bir dolap ve yazıhane, ayrıca büyük bir yemek takımı mevcuttur. Bu takımın sandalyelerinin bir kısmı bizzat Abdülhamid Han tarafından imal edilmiştir. Sandalyelerin üst kısımlarında kûfi hat ile "Abdülhamid" yazmaktadır. Ayrıca yine Beylerbeyi Sarayı'nda görülebilen padişahın şifreli masa dolapları göz kamaştırmaktadır.

*Kanunî'nin süt kardeşi
Yahya Efendi'nin sandukası*

*Sultan II. Abdülhamid'in
kendi yaptığı
şifreli çalışma masası*

Yunan Savaşı'nda ailesini dahi seferber eden, "Halk harptedir, biz eli boş oturamayız," diyerek aile efradına hasta gömleği diktiren, çocuklarını dahi bu hayır işinde çalıştıran da Abdülhamid Han'ın ta kendisidir. Ayşe Sultan seferberlik döneminde saraydaki hanımlar toplanıp hasta gömleği dikerken kendisinin de bu gömleklere düğme diktiğini anlatır. Babası Abdülhamid Han bu manzarayı görünce son derece duygulanıp, kızını uzun uzun sevmiş, Ayşe Sultan ise bu sırada hiç dikkatini dağıtmadan düğme dikme işine devam etmiştir. Ailesini seferber eden Sultan kendisi de boş durmayacak, marangozhanede, taburcu olacak gazilerin ellerine tutuşturılmak üzere baston imaline girecektir. "Çorbada benim de tuzum olsun, vatan hizmetinde elimin emeği bir yerleri yamayabilsin" derdindedir o.

Süleymaniye Camii'nin arkasında, Haliç'e bakan uçurum üzerinde bugün hâlâ ayakta duran binaların giriş kapısının

Şale Köşkü'ndeki yemek takımı

üstünde “İstanbul Müftülüğü” yazmaktadır. Bu binaların olduğu mekân, Sultan II. Mahmud’a kadar Ağa Kapısı olup Yeniçeri Ağası’nın da ikamet ettiği Osmanlı’nın en büyük yeniçeri kışlası idi. Vaka-yı Hayriye sonrasında Padişah’ın emriyle Fetva Kapısı olmuş ve şeyhülislam buraya yerleştirilmiştir. Bundan sonra, şeyhülisamların verdiği fetvalar da burada muhafaza edilmiştir. Ancak bu fetvaların arşivlenmesi ve bir Şeriyye Sicili Arşivi kurulması Abdülhamid Han döneminde gerçekleşecektir. Bugün İstanbul Müftülüğü’ne girildiğinde sağda kalan bu arşiv binası Sultan Hamid tarafından inşa ettirilmiştir. İçinde üç büyük salon bulunmaktadır. Salonlarda

Üst kısmında, kâfi hat ile Sultan II. Abdülhamid’in isminin yazılı olduğu sandalye

Bugün İstanbul Müftülüğü'ndeki Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde bulunan belgelerin muhafaza edildiği Sultan Abdülhamid'in el ürünü dolaplar

belgelerin muhafaza edildiği dolapların üzerlerinde Abdülhamid Han'ın tuğrası vardır ve bu eserler de bizzat padişahın el ürünüdür.

Abdülhamid Han, kendi el emeği ahşap eserlerini zaman zaman hediye de ederdi. Vazifede gösterilen başarıları karşılıksız bırakmaz, kendi emeği bir sanat eseri ile karşısındaki kişiyi onore edip başarısını taçlandırır. Bakın, Ayşe Sultan bu konuyla ilgili neler anlatıyor:

“Yaptığı ve son Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşa'ya hediye ettiği sanatkârâne bir dolap şimdi Tevfik Paşa'nın büyük oğlu, eski yaver ve damatlardan İsmail Hakkı Bey'in ellerindedir. Babam bir de iskemle ile ancak 35 cm boyunda küçücük, zarif

bir çekmeceli dolap yapmıştı. Bunlardan başka yapmış olduğu; büyük bir dolabın üzerinden sökülüş, sedefle işlenmiş, köy manzarası gösteren dört parçayı İstanbul'dan götürmüş, ikisini merhum hemşirem Refia Sultan'a hediye göndermiştim. Merhum kardeşim Abdürrahman Efendi, babamın şehzadelik zamanında Maslak'ta iken yapmış olduğu bir yazı takımını oğlum Ömer'e hediye etmişti. Bu da şimdi bizdedir."

Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'nın da Abdülhamid Han'ın mahareti konusunda ilginç bir hatırası vardır:

"Beyoğlu'nda Şaven namıyla meşhur bir mağaza vardı. Bu mağazanın sahibi Avrupa'dan fevkalade zarif mobilyalar, biblolar getirtirdi. Bir gün bu mağazada son derece sanatkârâne yapılmış bir yazıhane görüldüğü Hünkâr'a arz olunmuştu. Hünkâr bunu saraya aldirdi ve bir müddet sarayda tuttuktan sonra dükkâna iade ettirdi. Aradan bir müddet geçti, bir gün Zât-ı Şâhâne mağaza sahibinin saraya davet olunmasını ve geldiğinde, o yazıhanenin aynı olarak kendisinin imal ettiği yazıhanenin gösterilmesini emretti.

Sultan Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndaki marangozhanesinde imal edilmiş bir dolap

Sultan II. Abdülhamid'in kızı
Ayşe Osmanoglu

Sultan Abdülhamid'in
yaptığı iskemle ile
küçük, çekmeceli dolap

Mağaza sahibi iki yazılıhane arasında bir fark göremediğini samimi bir hayretle söylemişti.”

Turgut Etingu, *Hayat Tarih Mecmuası*'nda, emekli subay Ethem Özasan'ın başından geçen ilginç bir olayı anlatmaktadır: 1943 yılıdır, Ethem Bey Beyoğlu tereke hâkimliğinin müzayedesinden bir mobilya satın almıştır. Eve taşınırken mobilya hafif bir zarar görür. Ethem Bey mobilyayı tamir ettirmek ister, ancak hangi kapıyı çalsa eli boş döner. Bu nadide sanat eserini gören her usta tamirden çekinir. Çünkü eser son derece ince bir işçiliğe sahiptir. Ustalar tamir sırasında eseri bozacaklarından çekinmektedirler. En nihayet bir tanıdık vasıtası ile 80 yaşına merdiven dayamış bir ahşap ustası bulunur. Ustayı binbir ricayla evine getirtir. Yaşlı usta mobilyayı görür görmez şaşkınlık içinde bir iç çeker; mobilyayı tanımıştır:

“Bey, bunları biz yaptık. Hepsi Sultan Abdülhamid merhumun Yıldız Sarayı Marangozhanesi'nden çıkmadır. Bu takım yapılırken ben orada on beş on altı yaşlarında bir çırak orada bulunuyordum. Başımızda Kayserili Salih Bey adında bir ustabaşı vardı. Bu takım, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ziyaretinden sonra marangozhaneye bizzat Padişah tarafından sipariş edilmişti. II. Abdülhamid'in marangozluktaki ustalığını belki iştmişsinizdir. Ben de şahit oldum. Bazı günler kendisi de

*Sultan Abdülhamid'in
şeyhi Zafir Efendi'ye
hediye ettiği dolap*

uğrar ve bu takımın üzerinde
çalışırdı. Bunların hepsi 18
parçaydı.”

Bu yaşlı ve tecrübeli usta
işe koyulur. Ancak tamirat tam üç
ay sürecektir.

Abdülhamid Han boş durmayı sevmeyen bir yaratılışa sahiptir. 1909 tarihinde tahttan indirilerek Selanik'e sürgün edildiğinde İstanbul'dan ısrarla getirilmesini istediği şeyler arasında en çok önem verdiği şey marangozluk alet edevatları olmuştur. İstanbul ile görüşen gözetmenine ısrarla, “Aman el aletlerimi unutmayın!” tembihinde bulunmuştur.

Ve acı son... Sultan'ın hal'i sonrasında gerçekleşen Yıldız Yağması'nda bu nadide mobilyaların bir kısmı kapanın elinde kalacak, bir kısmı Türkiye'de, bir kısmı da yurt dışına çıkarılarak yabancı müzayedelerde satılacaktır.

II. ABDÜLHAMİD HAN'IN İNGİLİZ SİYASETİ

Bir Selâm-ı Şâhâne ile

Son bir asırdır hangi habere kulak kabartsak sürekli benzer ülke isimleri çalınıyor kulaklarımıza. Afganistan, Irak, İran, Mısır, Suriye, kargaşanın hiç bitmediği Filistin ve diğerleri...

Yüzlerce ortak yönü olan bu devletler neden böyle bölük pörçük halde? Şüphesiz bu feci manzara, birilerinin yüzyıllar öncsinden planladığı sinsî oyunların eseri. Oysa bu topraklardaki fedakâr bir devlet, ardı arkası kesilmeyen bu entrikalara karşı bütün sıkıntılara göğüs germeyi bilmiş, bu geniş coğrafyayı ve insanlarını huzur ve adaletle yönetmişti.

Çok geniş bir coğrafyadaki ülkeleri bir Selâm-ı Şâhâne ile yöneten Osmanlı ile onun gücünü kırmaya çalışanların çetin mücadelesini anlamak için, tarihte küçük bir pencere açmak istiyoruz. İngilizlerin Mısır politikasıyla başlayan bir pencere...

Mısır Bizden Nasıl Koparıldı?

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında İngiltere'de yapılan seçimlerde, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasından yana

Liberal Parti lideri Gladstone

olan Muhafazakâr Parti iktidar-
dan düşmüş, Osmanlı'nın parça-
lanmasını arzulayan Gladstone
liderliğindeki Liberal Parti başa
geçmişti. Hindistan yollarını ko-
ruma maksadıyla, başta Mısır ol-
mak üzere, bütün Ortadoğu'yu
hâkimiyetine almak isteyen
Gladstone, "Türkler Avrupa'yı
bütün silah ve ağırlıkları ile bir-
likte terk etmeden Şark Meselesi
halledilemez," diyordu.

Lordlar Kamarası

Ermenileri Osmanlı Devleti'ne karşı alabildiğine kışkırtan Gladstone'un İngiliz Müstemleke Nazırı iken Lordlar Kamarası'nda söyledikleri de İngilizlerin bu coğrafyadaki ince hesaplarını açıkça ortaya koyuyordu. O gün Gladstone eline Kur'ân-ı Kerim'i alarak kabinedekilere göstermiş ve:

"Eğer bu kitabı Türklerin elinden alamazsak onları asla yene-meyiz," demişti.

1807'de Mısır'a yerleşme gayretleri neticesiz kalan İngiltere, Mehmed Ali Paşa'nın 1830'lu yıllarda yeni bir devlet kurması-na engel olmuştu. Çünkü o günkü çıkarları için, Mısır'da güçlü bir Kavalalı devleti yerine zayıf bir Osmanlı'nın bulunması daha doğru idi. Hıdivlerin Süveyş Kanalı'nı açma çalışmaları Hindis-tan yollarının güvenliği noktasında İngiltere'yi iyice telaşlandır-mış, bunun üzerine buranın hâkimiyetini ele geçirmek için ince bir siyaset güdülmüştü.

E. M. Earle olayı şöyle anlatıyor:

"İngiliz kapitalistleri önce borç vererek Mısır'ı aşırı bir mali yük altına sokmuşlardı. Sonra İngiliz işadam-ları ve kapitalistler, alacaklarının meydana getirdiği korku ve eziklikten istifade ede-rek bir sürü imtiyaz koparıp, ülkeye yer-leşmeye başlamışlardı. Sonunda öyle bir gün gelmişti ki Mısır maliyesi İngiliz ve Fransızların sözünden çıkmaz olmuş, Avrupalı diplo-matların verdiği akıl, Hıdiv'in emirlerinden daha geçerli hale gelmişti. Ayrıca el altında, as-kerî fetih ve işgale mazeret teşkil edecek karışıklık, ayak-lanma ihtimalleri bulunduru-luyordu."

Kavalalı Mehmed Ali Paşa

Hıdiv İsmail Paşa

Hıdiv İsmail Paşa'nın Süveyş Kanalı tahvillerini 1875'te İngiltere'ye 100 milyona satması, 1876'da vadesi dolan borçları ödemeye ancak yetmiştir. 1877'de ödenmesi gereken borçların üç ay ertelendiği söylendiğinde ise alacaklı devletler faizlerin ödenmesi için bir iflas sandığı kurmuşlardı.

Tasarrufa giden Hıdiv, ordudaki iki bin beş yüz Mısırlı subayın işine son verdi. Bunun üzerine ayaklanmalar çıktı. Arabi Paşa'nın "Mısır Mısırlılarındır!" sloganı ile başlattığı yabancı aleyhtarlığı sonucu Avrupalı memurların azli başladı. Bunu fırsat bilen İngiliz ve Fransız donanmaları İskenderiye'ye geldiler. İstanbul Hükümeti meselenin müzakere yoluyla çözülmesini istediye de Mısır'ı almayı kafasına koymuş olan İngiltere, Fransa'nın Tunus'u, İtalya'nın da Trablusgarb'ı ele geçirme düşüncesinden güç alarak 11 Temmuz 1882'de Mısır'ı işgal etti. Bu işgal İngiliz-Osmanlı siyasî ilişkilerini derinden etkileyecekti.

Burada Hıdivlerin özerk birer Mısır valisi olduklarını unutmamak lazım. Kavalalı ile Osmanlı'nın uzlaşma sürecinde onlara bu şekilde haklar verilmişti. İç işlerinde hami devlet Osmanlı'dan bağımsız hareket edebiliyorlardı. İşte bu sakıncalı durum,

Süveyş Kanalı açma çalışmaları

Hıdivleri ve dolayısı ile Mısır topraklarını Avrupalı sömürgecilerin hedeflerine açık bir hale getirmişti. Hıdivler de basiretsiz bir yönetim sergilemeye başlayınca adım adım Avrupalı devletlerin kucaklarına düşeceklerdir.

II. Abdülhamid, İngiliz casusu Vamberry'ye bu konuda şöyle söylüyordu:

“Mısır hadisesi ortada dururken ve iyi ilişkilere girmek istediğim hükümet bu davranışı ile bütün İslam dünyasında ve halkımın önünde benim gururumu kırmış iken nasıl yaparım? Ben bu şekilde aşağılanmayı kabul edemem, etmeyeceğim de! Bildiğiniz gibi bir anlaşmaya varabilmek için öylesine çalıştık, fakat İngilizlerin şartları ülkemin geleceği için tehlikeli ve benim İslam Halifesi ve Osmanlıların İmparatoru olarak prestijimi o derece zedeleyici idi ki bu şartları hiçbir şekilde tasdik edemedim. Her iki tarafın da bazı hataları olduğunu kabul ediyorum. İngiltere'nin sömürgeci çıkarlarının Süveyş Kanalı'ndan serbest geçişi gerektirdiğini de biliyorum. Ama bu hükümlerlik haklarım benden alınmadıkça ve devletimin menfaati, hakları emniyet altına alınmadıkça kanunen hâkimiyetimde olan bir mülkün geçici de olsa yabancı işgaline terk edilmesine ne izin veremem.”

Osmanlı Hükümeti'nin Mısır'ın boşaltılması için İngiltere'ye verdiği notalar İngilizlerin geçiştirme ve diplomasi oyunları sebebiyle neticesiz kaldı. Fakat II. Abdülhamid'in keskin zekâsı ve ileri görüşlülüğü İngiltere'yi Mısır'da da diğer sömürgelelerinde de rahat bırakmayacaktı.

İngiliz casusu Vamberry
derviş kıyafetleriyle görev başında

İngilizlerin faaliyetlerine mâni olmak isteyen padişah, Mısır'da ve Sudan'da propaganda yaptırmak üzere büyük paralar sarf ediyordu. Ayrıca Sina Yarımadası'nda ve İran Körfezi'nde bulunan Osmanlı garnizonlarını da takviye ediyordu.

İngiliz tarihçi Joan Haslip'in dediği gibi, "Elhasıl Abdülhamid bir kısmı tehlikeli, bir kısmı asab bozucu olmak üzere ne yapabiliyorsa hepsini, Büyük Britanya aleyhine kullanmaktan çekinmiyordu."

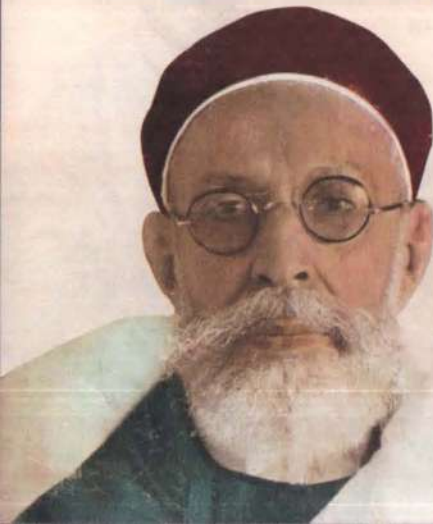
Batı âlemi, bilhassa dışişleri teşkilatları, Halife Abdülhamid'e İslam âleminin Papası gözüyle bakıyorlardı. Onun bu sıfatla kullanabileceği nüfuzdan çekiniyor, hatta korkuyorlardı.

Sultan'ın İnce Oyunu

Sultan II. Abdülhamid sadece kendi tebaası arasında değil, bütün Müslüman toplulukları arasında en büyük ortak payda olan İslam'ı uyandırmak için var kuvvetiyle çalışmaktaydı. Debidour bu konuda şunu söylemektedir:

"Afganistan'daki ayaklanmaları ve karışıklıkları bir kenara bırakalım, 1881 yılı Ağustos ve Eylül aylarında Tunus'taki ihtilâl, aynı tarihte Güney Cezayir'de patlayan isyan, Mısır'daki millî ayaklanma hep onun eseridir."

Hassas dengeleri çok iyi takip eden, duyarlı ve tesirli padişah oyunları bozuyordu. Abdülhamid Han bu bölgelerde Osmanlı nüfuzunu kuvvetlendirmek ve yabancıların tesirlerini kırmak maksadıyla Şirvanizade

Ahmed Hulusi'yi Afganistan'a, Ferik Paşa'yı da Çin'e göndermişti.

II. Abdülhamid'in adamları, Hacca giden Müslümanların arasına karışarak sömürgeleştirilmeye çalışılan Müslüman ülkelere sızıyor ve insanları şuurlandırıyorlardı. İngiliz casusu Vambery, Budapeşte'den Sir Thomas'ı şöyle uyarıyordu:

“Hindistan Hükümeti, Mekke'den Asya'ya dönen Hind, Afgan ve Orta Asyalı hacılar arasına sızmış padişah ajanlarına dikkat etmeli, onları gözetim altında tutmalıdır. Bunlar halifenin bizzat kendisi tarafından görevlendirilmiş olup, bütün talimatları padişahın mabeyincilerinden almışlardır. Abdülhamid'in Pan-İslam siyasetinin bütün İslam dünyasının en ücra köşesine kadar nasıl nüfuz ettiğini görmenin beni oldukça şaşırttığını itiraf etmeliyim. Kuzey Afrika'da Şeyh Sunusi, Afganistan'da Kabil Başmollası, Orta Asya'da Buhara Kadısı ve Hindistan, Cava ve Çin dinî liderleri padişahın emrindedirler. İslam Birliği fikrinin hiçbir zaman Abdülhamid'in saltanatındaki kadar güçlü olduğunu söylemekle şüphesiz ki mübalâğa etmiş olmam. İslam Birliği'nin henüz oluşma safhasında olduğu tabiidir. Ne var ki Mekke'deki merkezî otoritesi ile padişahın -eğer planlarının uygulanmasına izin verilirse- şaşırtıcı neticeler alması mümkündür.”

16 Mart 1924 tarihli
Le Petit Journal gazetesi
halifeliğin kaldırılmasını
kapağına bu karikatürle
taşıdı

Aman Osmanlı ile İyi Geçinin

Osmanlı Devleti'nin hasta adam olarak görüldüğü bu kritik dönemde, denge politikasını en iyi şekilde güden Abdülhamid Han, halifelik müessesesinden nasıl istifade ettiğini şöyle anlatmaktadır:

“İngilizler Asya’da yüz elli milyon Müslüman’ı idareleri altında tutuyorlardı. Bu Müslümanlar üzerinde hilafetin büyük nüfuzu vardı. Bunları bildiğim için, İngilizleri kuşkulandırmadan, her ihtimale karşı seyyidler, şeyhler, dervişler gönderip Asya’daki Müslümanları hilafete mânen bağlamaya hususi itina gösteriyordum. Buharalı Şeyh Süleyman Efendi’nin Rusya’daki Müslümanlar arasında yaptığı hizmetleri bilhassa şükranla yâd ederim. Bunun İngilizlerle münasebetlerimizde çok faydasını gördüm. Hindistan’daki umumi valileri, oradaki Müslümanların Osmanlı Devleti’yle yakından ilgilendiklerini gördükçe, hükümetlerine, Osmanlılarla iyi geçinmelerini yazıyorlar ve böylece bizim işlerimiz bir nebze kolaylaşmış oluyordu.”

II. Abdülhamid’in bu politikasını kırmak isteyen İngilizler, Osmanlı halifesinin tesirini azaltmak için İslam dünyası içinde başka bir halife seçtirme gayretlerine girdiler. Bu maksatla halkın arasına saldıkları din adamı görünümlü ajanları ile yeni halife söylentileri yaymaya çalıştılar. Ayrıca Arapların ırkçılık damarlarını körükleyerek de bu parçalamayı hızlandırmaya çalıştılar.

İngilizlerin sinsi faaliyetlerini sezen Sultan, Arap vilayetlerine özel statüler veriyor, Arap liderlerini taltif ediyordu. Bu topraklara yönelik en mühim faaliyeti ise hiç şüphesiz Hicaz Demiryolları Projesi'ydi.

Bu proje tamamen bir Osmanlı teşebbüsü olup, Osmanlı mühendis ve teknisyenleri tarafından gerçekleştirilmiş, masraflarının tamamı İslam dünyasından toplanan yardımlarla karşılanmıştı. Hindistan, İran, Tunus, Cezayir, Fas, Türkistan, Sumatra, Java ve Malezya Müslümanları açılan yardım kampanyalarına katılmışlar, bilhassa Afganistan Sultanı Amir Han en büyük yardımı yapan şahıs olmuştu.

Hicaz Demiryolu Projesi'yle bu topraklardaki Osmanlı nüfuzunun artacağı endişesine kapılan İngiltere, Osmanlı Devleti'nin açtığı demiryoluna yardım kampanyalarını engellemeye çalışmıştır. Bu baltalama hareketlerini Rüşti Paşa şöyle anlatır:

“Bu hat başladığı zaman İngilizler bizde, bu hattı inşa edebilecek kabiliyeti göremeyerek, Hindistan'da ve Mısır'da yayınlanan gazeteleriyle, Türklerin yardım bahanesiyle Müslümanları soymak için yeni bir tertipte bulunduklarını, Türklerde bu iktidarın olmadığını ve beyhude yere aldanıp para vermemelerini ilandan çekinmemişlerdir.”

Hicaz Demiryolu

Osmanlı üzerinde paylaşma planları kuran devletler, II. Abdülhamid'in denge siyaseti sayesinde, uzun yıllar bu emellerine ulaşamayacaklardı. Sadrazam Ferid Paşa bu politikayı şu sözlerle anlatır:

“Medeni adam dostunu düşmanını tefrik etmemeli, her ikisine de aynı muameleyi yapmalı. Zira düşmanlara açıkça husumet göstermek akıl kârı değildir. Dostlara da fazla güvenmek ahmaklıktan ileri gitmez, biz daima İngiltere'nin dostu görüneceğiz. Fakat onun hislerini, fikirlerini, siyasetini de bileceğiz.”

Yabancılar da padişahın bu siyasetinin farkındaydı. Vambery'nin şu sözleri, Abdülhamid Han'a Alman taraftarı ya da hayranı diyenlere hem güzel bir cevaptır hem de yukarıda vurgulanan bu politikayı nasıl götüğünü göstermektedir:

“Padişah halen kesin tarafsızlık ilkesini sürdürmektedir. Herhangi bir Avrupa gücüne yaklaşıp, diğerlerinin düşmanlığını kazanmaktan çekinmektedir. Bu siyaseti doğrultusunda bütün elçiliklere mavi boncuk dağıtmakta, fakat hiçbir zaman onları tehdit etmeyi de ihmal etmemektedir.”

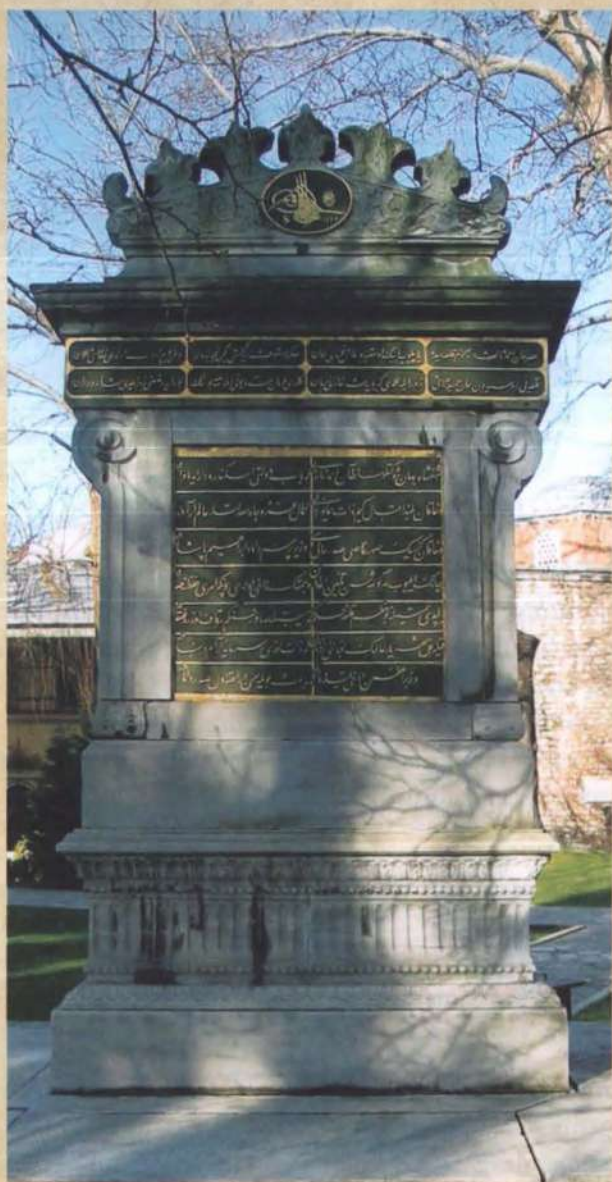
Le Petit Journal gazetesindeki bu karikatürde; Bulgaristan ve Avusturya, haritanın Bosna ve Bulgaristan kısımlarına asılıyor, Abdülhamid Han ayağıyla basıp engel olmaya çalışıyor

Abdülhamid Han Olmasaydı...

Çileli padişah 33 yıllık mücadelesinin sonunda iktidardan uzaklaştırılmış, bunun sonucunda, bugün gözümüzün önünde uzanan bu bölük pörçük manzaraya meydan vermemek için uğraşan en önemli engellerden biri kaldırılmış ve devlet ehliyetsiz ellere kalmıştı. Devletin o dönemdeki hassas konumunu ve kurtarma çarelerini göremeyen basiretsiz idareler, bütün bir ülkeyi yavaş yavaş yıkıma götürecekti.

Bugün yabancılar arasında da II. Abdülhamid Han'ın büyük hizmetlerini görüp takdir edenler hiç de az değildir. Hatta kimi yabancılar onun bu gayretlerinin Yeni Türk Devleti'nin tohumlarını oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Yazımızı donanmayı ıslah göreviyle Osmanlı'da bulunmuş İngiliz Amirali Sir Henry F. Woods'un hatıralarından bir alıntıyla bitirelim:

“Abdülhamid olmasaydı, ne bu satırların yazıldığı şu anda bu kadar geniş ve bağımsız bir Osmanlı Devleti, ne de ileride tarihçiler ve diğer devletler tarafından tanınacağına şüphe etmediğim Ankara Hükümeti bulunacaktı.”

SOHUM KALE KİTABESİ'NİN ANLATTIĞI

Sarayın Ortasındaki İbret Levhası

Çoğu insan Topkapı Sarayı'nın tek bir emirle tek bir elden çıktığını düşünür. Hâlbuki bu saray, farklı yüzyıllarda nice padişahın şekillendirmesiyle peyderpey tamamlanmıştır. Osmanlı Sarayı'nın neresine baksanız farklı sultan tuğraları görürsünüz. Bu da bize bugünkü sarayın oluşumunda nice elin emeğinin olduğunu gösterir. Topkapı Sarayı'nda, değil sadece burada yaşayan sultanların, burada yaşamayanların da tuğralarına rastlamak mümkündür. Ve elbette her bir detayın nice hatırası, bu avluların kıyılarında köşelerinde, gelip de kendilerini keşfedecek tarih sevdalılarını sessizce beklemektedir.

Topkapı Sarayı iki avludan oluşmaktadır. Birun ve Endurun. Devletin ve hatta bir dönem dünyanın yönetildiği Birun Avlusu'nun tam ortasında, sessizce ve hemen hemen hiç kimse tarafından fark edilmeden öylece duran bir kitabe vardır ki aslında hikâyesi bir hayli ilginçtir. Ve bu hicranlı öykü, Pontus Kralı Mithridates'ten Roma İmparatoru Augustus'a, Doğu Roma Kralı

◀ Topkapı Sarayı'ndaki
Sohum Kalesi kitabesi

Birun Avlusu

Justinyanus'tan Emevilerin Mervan'ına, Abhaz Krallığından Lala Mustafa Paşa ve III. Ahmed'in Osmanlı'sına, Rus Çarlığı ve Bolşevik esaretine, Abhaz ve Çerkezlerin şanlı direnişine ve nihayet Abdülhamid Han'ın vefasına kadar uzanmaktadır.

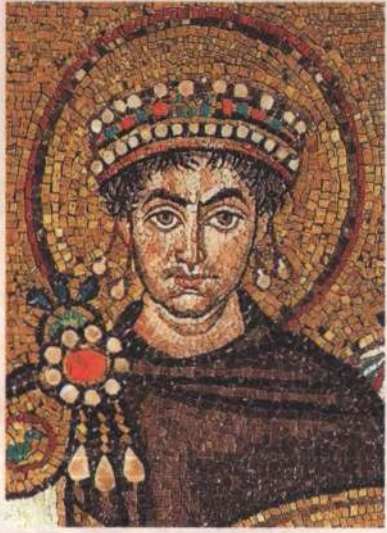
Topkapı Sarayı'nın tam ortasındadır bu gizemli kitabe ve bir asırdan fazla bir zamandır orada durmaktadır. Getirildiği yer, Karadeniz'in kuzey sahillerinde gözde bir liman şehri olan

Enderun Avlusu

Sohumkale'dir. Aslında burası Abhazya bölgesidir ve Sohumkale de buranın başkentidir. Karadeniz'e hâkim konumdaki şehir hiç kendi haline bırakılmamıştır. Önce Yunan kolonileri gelmiştir. Ardından Karadeniz'in güney sahillerinden gelen Pontuslular. Romalılar Mithridates'in ülkesini adım adım ele geçirirken buraya da el atacaklardır. Augustus gelince Sebastopolis olur yeni adı. Denize nazır bir liman şehrinin güvenliği de elbette önemlidir. Limanı koruyacak muhkem bir kalesi olmalıdır.

Tarihten bu yana bu şehrin hep bir kalesi olmuştur bu nedenle. Hatta kale, şehirle o kadar özdeşleşmiştir ki uzun Osmanlı döneminde şehre Sohumkale denmiştir. Şehri her ele geçiren önce kaleyi tahrip etmiş, ardından bu şehrin olmazsa olmazı durumundaki kaleyi yeniden ihyaya çalışmıştır. Sohum bir ara Doğu

Roma Kralı Justinyanus'un
mozaik resmi

Roma İmparatoru
Agustus'un heykeli

Pontus Kralı
Mithridates'in heykeli

Topkapı Sarayı'nın iç avlusunu gösteren bir minyatür

Roma'yı yutma aşamasında olan Sasanilerin eline geçer. Tabii, kale yine tahrip edilir. Neyse ki Doğu Roma'yı yeniden Büyük Roma yapmaya çalışan imar hükümdarı Justinyanus'un eli bura-ya da değer. Kale pırıl pırıl parlar onun döneminde.

Derken, güneyden İslam akınları başlar. Karadeniz sahillerine kadar ulaşır sahabe, tabiin ve ardılları. Emeviler döneminde artık

Müslümanların yönettiği bir şehirdir Sohum. Bölgenin asıl sahipleri Abhazlar da yönetir Sohum ve civarını. Ancak Abhaz krallıklarının ömrü çok uzun olmaz. Karadeniz sahillerinin

Osmanlı İmparatorluğu'nda Abhazya Bölgesi

Sohum Kale'nin kalıntıları

çoğu yeri Ceneviz kolonilerinin istilasına uğramıştır o günlerde. Doğru Roma İmparatorluğu'nun son kalesi İstanbul da düşecek ve Fatih'in orduları sadece İstanbul'u almakla kalmayacak, Karadeniz sahillerine de yayılacaklardır. Trabzon alınırken Karadeniz'in karşı sahillerine de ilgisiz kalmaz Osmanlı ordusu. Kuzey Karadeniz'in kilidi Kırım fethedilir. Sohum'a da yürünür ama başarılı olunamaz. Sohum'un Sohumkale oluşu Lala Mustafa Paşa'ya nasip olacaktır. III. Murad döneminin bu Gürcistan Fatihi bölgeye damgasını vurur. Osmanlı döneminde yapılan yatırımlar ile gözde bir şehir haline gelir Sohumkale. Hatta Sultan III. Ahmed tarafından Lale Devri'nin en güzel eserlerinden biri buraya kondurulur: Sohum Kalesi.

Osmanlı'nın zayıflamaya başladığı günler, bölgedeki birtakım ayrılıkçıların düşmanla ittifak ilişkilerine girdiği zamanlardır. Nasıl ki Kırım Hanı Giraylar II. Viyana bozgunundan dolayı önce mutlu olmuş ama sonra yüzyıllarca bunun acısını çekmişlerdir, Sohum da aynı durumdan nasibini alacaktır. Bölge halkının Osmanlı'yı ve yönetimini sevmesine rağmen bazı Abhaz prensleri, Rusları âdeta bölgeye davet etmektedirler. 1810 gibi

III. Ahmed

çok erken bir dönemde Sohumkale Rusların eline geçer. Önce göstermelik bir Abhaz yönetimi kurulmasına izin verilir. Ancak yarım asır bile geçmeden Abhaz hanedanlığı alaşağı edilecek, Rusların acımasız işgali başlayacaktır.

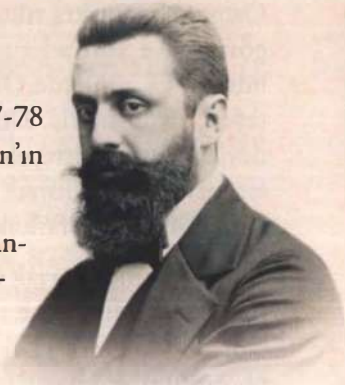
Osmanlı, bu topraklardan elini eteğini çekmiş olsa da yüreğinde hep bir yara olarak kalacaktır Abhazya toprakları. Çünkü bu topraklardaki Çerkezler, Ahıskalılar, Abhazlar, Gürcüler ile öyle yakın olunmuştur ki onlar, azınlık olarak değil, aynı kaderin insanları olarak görülmüştür. Bu coğrafyanın nice insanı İslamiyet ile şereflenmiş; bir Arnavut, bir Boşnak gibi Osmanlı'yı hami bir devlet olarak görür hale gelmiştir. Oysa şimdi sanki bir evladını Ruslara esir vermiş gibi bir hissiyat içinde yıllar yılları kovalayacaktır. Ta ki 93 Harbi kapıya dayanana kadar.

Abdülhamid Han Toprak Kaybetmiş midir?

Tarihe 93 Harbi olarak geçen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, II. Abdülhamid Han'ın saltanat yıllarına denk gelmektedir.

Bir hayli zorlu geçen bu savaş, Osmanlı'ya pahalıya mâl olmuştur; savaş sonunda nice toprağımız elden çıkmış, nüfusunun yüzde 80-90'ı Müslüman olan birçok bölge yabancı idarelere bırakılmak zorunda kalınmıştır. Ülkemizde Abdülhamid Han söz konusu olunca

*Politik Siyonizmin kurucusu
Theodor Herzl*

ne acıdır ki toplum iki ayrı kampa ayrılmaktadır. Abdülhamid Han Ulu Hakan mıdır, Kızıl Sultan mıdır? Bir kesim bu dönemin aktörlerini kayıtsız şartsız ulularken bir diğer kesim hiç düşünmeden yerin dibine sokabilmektedir. Aklîselim ile bakıldığında, daha doğru bir resim görebiliriz. Devlet zayıflamış, müesseseleri yıpranmış, çöküşe sebep olan şuarsuz ve gayesiz bir nesil ipleri elinde tutar olmuştur. Devlet ve toplumdaki bu yıpranmışlığı inkâr edemeyiz. Ancak Osmanlı'yı yıkan nice amili, parçalanmaya karşı çırpınan bir adamın omuzlarına yüklemek de insafsızlık olacaktır. "Kızıl Sultan" diyenler önce bu cümlemin kimlerin ağzından çıktığına bakmalı, bir buçuk asır önce,

Ermeni Komitacıları

Osmanlı'yı ayakta tutmaya çalışanların nasıl karalandığını iyice görmeli ve yorumlarını daha dengeli yapmaya özen göstermelidirler. O günlerde Ortadoğu'da bir Yahudi devleti kurmak isteyen Siyonistlerle, Doğu Anadolu ve Çukurova'da bir Ermeni devleti kurmak isteyen Hınçak ve Taşnakçılarla, Osmanlı'yı acilen parçalayıp yutmak isteyen sömürgeci Avrupalılarla aynı dili kullandıklarının farkında olmalıdırlar.

Akliselimden uzak bu tavrın bir benzerini yine yakın bir zamanda yaşadık. Yine aşırı bir kesimin, elini vicdanına koymadan Abdülhamid Han üzerine bir linç kampanyası başlattığını; photoshoplarla hazırlanmış, çarpıtılmış birçok görselin piyasaya sürüldüğünü ibretle izledik. Onun döneminde ciddi toprak kaybedildiğinden başlanmış, uzun listeler verilmişti bu özel tasarım caps'lerde. Ayrıca Abdülhamid Han döneminde açılan meyhaneler, içki satılan yerler sıralanıyor, "Bakın, sizin dindar padişahınız işte bu" deniyordu. Bu özel tasarım yayınlarla karşılaşınca uzun uzun güldüm. Çünkü işin aslını ne bu işlere alet olanlar la-yıkıyla biliyordu ne de Abdülhamid Han'ı sevenlerin bir kısmı.

Tarihi doğru anlamak, olayları doğru analiz etmek için öncelikle yapmamız gereken şey, araştırdığımız şeyin hangi dönem ve şartlarda meydana geldiğini bilmektir.

Bir kere Abdülhamid Han Osmanlı tahtına 1876 tarihinde

çıkmıştır. Yani bahsettiğimiz Osmanlı-Rus Savaşı başlamadan sadece bir sene önce. İpler, her şeyi ile, Abdülaziz Han'ı tahttan indiren darbecilerin elindedir.

Gazi Osman Paşa

O tarihte sultan sadece bir onay makamı olarak görölmektedir. I. Meşrutiyet ilan edilmiştir, padişahın hakları alabildiğine kısıtlıdır. 93 Harbi'ni başlatanlar da siyasi basireti olmayan bu gürühtür aslında. Savaşın başladığını ancak ateş bacayı sardıktan sonra öğrenen çiçeği burnunda padişahın yapabileceği tek şey, en az kayıp ile bu işi sona erdirmektir. Hiç düşünüp hesap yapmadan savaşa girenler, neticenin bu kadar acı olacağını tabii ki tahmin etmemişlerdir. O gün itibariyle Ruslara karşı gücümüz ne kadardır, cephanemiz, ordumuz, karşı tarafla mukayese edildiğinde ne durumdadır hesaplanmamıştır.

Batıda Plevne'de Gazi Osman Paşa, doğuda Kars'ta Ahmed Muhtar Paşa destan yazmıştır yazmasına ama art arda gelen başasızlıklar neticesinde Ruslar Ayastefanos'a kadar dayanmışlardır.

Yani İstanbul'a girilmesi an meselesidir. İşte basiretsizlik ve neticesinde başa gelenler. Bu ağır anlaşmada kaybedilenlerin cezası Abdülhamid Han'a kesilebilir mi? Tüm bunları görme-
yen ya da görmek istemeyenlerce listeler hazırlanmakta, Abdülhamid Han döneminde kaybedilen topraklar diye yaygara koparılmaktadır. Bunları yazanlar, devleti 33 sene intizam içinde yöneten Abdülhamid Han'ın arkasından idareyi 10 sene bile elinde tutamayanları, koca İmparatorluk çatır çatır parçalanırken kaçanları sanıyorum görmek istemektedirler.

Abdülhamid Han, tahata yeni geçmiş iki eli kanda hali ile bile yapılması gereken bir dizi başarı ile sergileyecektir. I. ve

Ahmed Muhtar Paşa

Serif Hüseyin'in oğlu Kral Abdullah bir Türkiye ziyaretinde Atatürk ile birlikte

II. Meşrutiyet meclislerinde Hınçak ve Taşnak grubundan tutun da Hicaz'da bizi arkadan vuran Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah'a, Arnavutluk İsyanı'nı çıkaran elebaşlarına, Siyonist liderlere kadar nice Osmanlı düşmanı mebus bu-

lunmaktadır. Abdülhamid Han Meclis'i feshettikten sonra farklı ülkelere sistemli bir politika ile yaklaşarak Ruslara karşı denge kurmaya çalışacaktır.

Bu politikası kısa sürede meyvelerini verecek, Avrupalı güçlerin müdahalesi ile Ayastefanos Antlaşması'nın yerine madde-leri bir nebze daha hafif olan Berlin Antlaşması imzalanacaktır. Kaybedilen toprakların hesabını Abdülhamid Han'dan soranlar, onun 93 Harbi hezimetini mümkün olduğunca hafif atlatmak için nasıl mücadele ettiğini görmek istememektedirler.

Meyhane ve İçki Fabrikaları Açtırmış mıydı?

Karalama kampanyasından bahsetmişken en çok irdelenen konulardan birine değinmeden geçemeyeceğim: Abdülhamid Han'ın açtırdığı meyhaneler meselesi. Birçok içki satım merkezinin açılışı onun döneminde olmuş. İçki fabrikaları kurulmuş. Balat'taki meşhur Agora Meyhanesi bile onun döneminde açılmış. Böyle bir şey nasıl olurmuş? Hani o dindar padişah değil miymiş vb hezeyanlar almış başını gidiyor.

Rusların Ayastefanos'ta
diktikleri zafer anıtı

Biz tarihi yorumlarken hadiseleri kendi penceremizden bakarak anlamaya çalışıyoruz. İçki ve Abdülhamid Han döneminde açılan meyhaneler meselesine de kendi dar bakış açımız ve ortamımız zaviyesinden değil, o günkü şartlar ve ortamlar cihetinden bakmalıyız. “Koskoca Abdülhamid Han içki satılan bir yeri nasıl açtırır?” deyip taşın başına çıkanlar ya da bu itham cümleleri

Osmanlı Yahudileri

ile zaten düşman oldukları Abdülhamid Han'ı yıpratmaya çalışanlar hiç düşünmezler mi acaba onun nasıl bir devletin başında olduğunu? Hadiseye bugünden bakarsak tabii ki taş a tosalar. Bugün Türkiye'deki azınlıkların sayısı ne kadardır Allah aşkına! Sokakta yürürken kaç tane Hristiyan'a, Musevi'ye rastlıyorsunuz? Abdülhamid Han döneminde ise Osmanlı nüfusunun neredeyse üçte biri gayrimüslim idi. Ve bir gayrimüslim istediği şekilde içki içebilir, alabilir, satabilir, devlet buna karışmaz, sadece vergisini alırdı. Ancak Müslüman kimliğine sahip bir kişi bu işleri yapamaz, bu işlerin alenen gerçekleşmesine izin verilmezdi. Osmanlı gayrimüslimlere karşı yasakçı bir devlet değildi. Ekmeğini şaraba banarak ibadet eden insanlardı

Hristiyanlar. Tüm bunları bildikten sonra, Abdülhamid Han döneminde şöyle içki fabrikaları böyle meyhaneler açılmış ithamlarında bulunmak son derece gülünç kalmaktadır.

Sohumkale'yi Geri Almak

93 Harbi'nin ve Abdülhamid Han'la ilgili maksatlı tartışmaların üzerinden geçtikten sonra gelelim asıl konumuza. Yani Sohum Kalesi'nin başına gelenlere. Diyeceksiniz ki Sohum Kalesi zaten 1810 yılında Rusların eline geçmemiş miydi? 93 Harbi'nde yeniden elimizden çıkmış olamaz herhalde! Evet, bu kale ve Osmanlı muhibbi Abhazyalıların toprakları Rusların eline geçmişti ancak Osmanlı'nın yitiği Sohum, bu süreçte yeniden hatırlanacak ve ana vatana dönmesi konusunda ilginç bir adım atılacaktır.

Tarihler 10 Mayıs 1877'yi göstermektedir. Osmanlı donanması III. Ahmed'in yadigârı Sohum Kalesi önünde belirir. Hasan Paşa'nın kumanda ettiği donanmamız Rus istihkâmlarını bombalamaya başlamıştır. Tabii bu arada içerideki Çerkez ve Abhazlarla irtibata geçilmiş, lojistik destek alınmıştır. İki gün içinde bölgedeki Abhaz ve Çerkezler Ruslara baskınlar düzenleyerek kale kapılarını Osmanlı birliklerine açarlar. Hasan Paşa'nın donanması içinde de Çerkez yiğitlerimizden nice levant vardır. Bu içten ve dıştan tazyik neticesinde Ruslar Sohum'u boşaltmak zorunda kalacaklardır. Sohum'un yıllar sonra yeniden ele geçirilmesi Osmanlı topraklarında sevinçle karşılanmıştır. Aslında uzun soluklu bir planlama ile içerideki muhipler

*Sohumkale'nin
genel bir manzarası*

güçlendirilmeli, düşman bir hamlede yere serilmelidir. Ancak darbecilerin basiretsizlikleri Osmanlı dostu bu insanların da başını yakacaktır. O coğrafyanın saygın ismi Şeyh Şamil'in oğlu Mir Mehmed Şamil Bey, feriklik rütbesi ile Erzurum'daki Osmanlı ordusunda vazife alacaktır. En önemli vazifelerinden biri de Dağıstan'daki halkı Osmanlı lehine ayaklandırmaktır. Abhaz Hasan Bey de Abhaz halkı uyandırmak maksadı ile Batum civarına görevlendirilmiştir. Ancak bu faaliyetler önceden planlanmamış olduğundan maalesef kısa soluklu kalacaktır. Rusların hazırlıklı orduları hızla bölgeye sevk edilecek, Osmanlı Sohum'u elinde sadece üç ay tutabilecektir.

Rusların kale civarına doğru ilerleyişleri ve Osmanlı birliklerinin az sayıdaki kuvvetlerle tutunamayacak olması kalenin boşaltılmasıyla sonuçlanacaktır. Kale komutanının Abdülhamid Han'a gönderdiği çekilmek durumundayız mesajına karşı, Sultan'ın emri yürekler yakacaktır:

“Kaleyi kurtaramıyorsanız bari kitabesini kurtarın!”

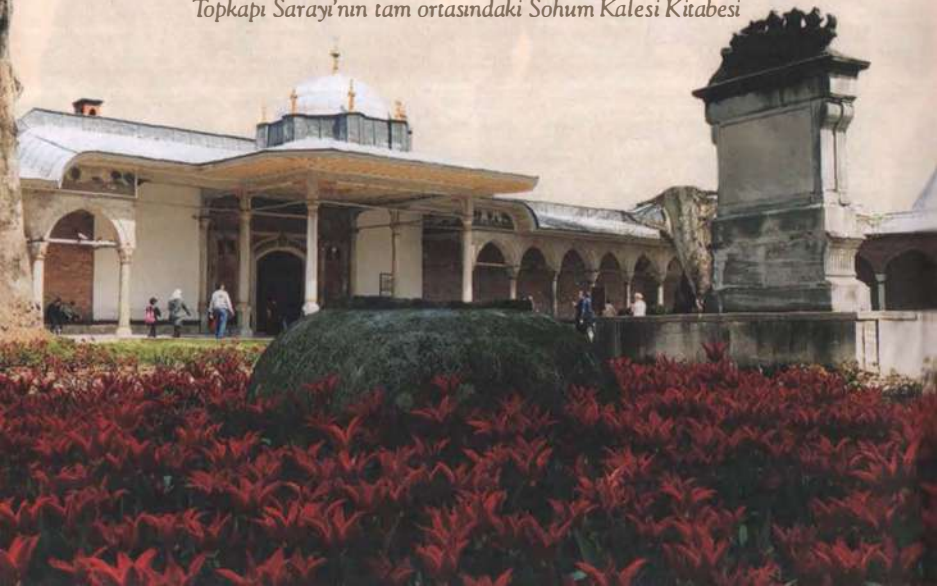
Sohum Kalesi’ni yaptıran III. Ahmed’in kale kapısında duran kitabesi özenle sökülür ve İstanbul’a kadar taşınır. Abdülhamid Han, çok ilginç bir şekilde, bu gazi kitabenin Topkapı Sarayı’nın tam ortasına yerleştirilmesi emrini verecektir.

Bugün Topkapı Sarayı’nda Kuleli Kapı’dan saraya girdiğimizde önümüze Birun Avlusu gelir. Bir zamanlar devletin ve dünyanın yönetildiği bu avlunun tam ortasında Sohum Kalesi’nin kitabesi durmaktadır. Önce taş bir kaide görülür. Kaide üzerinde kitabe, kitabe üzerinde iki satırlık bir yazı ile Abdülhamid Han’ın bu kitabeyi buraya getirtme hikâyesi ve en üstte de Sultan Abdülhamid Han’ın tuğrası bulunmaktadır.

Kitabenin Sohum Kalesi’ne 1718 sonrasında konmuş olma ihtimali yüksektir. Çünkü kitabede Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’nın adı da geçmektedir. Nevşehirli bu vazifeye 1718’de gelmiş, 1730 İsyanı ile vazifesinden ve canından olmuştur.

Topkapı Sarayı’nda Sohum Kalesi’nin bulunduğu anıtta, en üstteki Abdülhamid Han’ın tuğrasından sonraki iki satırlık kitabede şöyle yazmaktadır:

Topkapı Sarayı’nın tam ortasındaki Sohum Kalesi Kitabesi

1. Satırda:

Asr-ı Han-ı Ahmed-i sâliste Sohüm kal'ası da / Yapılıp ba-
bının üstüne bu taş kondı heman / Sonra Moskof eline geçmiş
iken nice zaman / Vatan-ı yevm olup oldu nizâmı talan

2. Satırda:

Kaleyi Rusiye'den Han-ı Hamîd-i Sâni / Zor ile aldı gerüye
şeh-i gazi-yi zaman / Geldi zaman-ı hümayunu ile işte bu seng /
Buraya vaz'ını emreyledi şâh-ı devran

Bu iki satırlık kitabenin altında, Sohüm Kalesi'nden getirilen
orijinal kitabe görülmektedir. Burada da şöyle yazmaktadır:

SOHUM KALESİ KİTABESİ

INSCRIPTION FROM SOHUM CASTLE

Sultan III. Ahmed döneminde Karadeniz kıyısında yapılan Sohüm Kalesi'ne aittir. 1294 (1876) Osmanlı-Rus savaşı sırasında Saray'a getirilmiştir. Kitabenin başında Sultan II. Abdülhamid'in (1876-1909) tuğrası vardır.

Sohum Castle was constructed on the Black Sea coast during the reign of Ahmed III (1703-30). The inscription, which bears the imperial cipher of Abdülhamid II (1876-1909) was brought to Istanbul during the Ottoman-Russian war of 1876.

Şehinşâh-ı cihan şevketlü Sultan Ahmed Gazi / Ki bâb-ı devlet-i İskender ü Dârâ'ya me'vâdır / O hakan-ı bülend-ikbal kim zât-ı hümayunu / Kemâl-i izz ü câh-ı madeletle âlem-ârâdır / O hakan-ı güzînin sıhr-ı hâs-ı sadr-ı âlisi / Vezir-i pür-himem Damad İbrahim Paşa'dır / Cihanın eyleyüp her kuşesin temin a'dadan / Bu semtin dahi oldu çünkü emri hıfzına sâdır / Yapıldı himmetiyle bu muazzam kal'a-i muhkem / Ki heybetiyle sanur-sın-kim ser-i Kaf üzre 'ankâdır / Kıla Hakk şehriyâr-ı âlemin ikbâlîni efzûn / Ki zat -ı akdesi sermâye-i ârâm-ı dünyadır / Vezir-i azamı dahi kıla daim / Ki bâis böyle emn ü rahata ol sâdr-ı dânâdır

Bir tur gezimde Topkapı Sarayı'nın tam ortasındaki Sohüm Kalesi Kitabesi'nin önündeyiz

Sohum'daki Osmanlı kale kitabesinin getirilip, Topkapı Sarayı'nın tam ortasına konmasının altında yatan sebepler son derece ilginçtir. II. Mahmud'dan bu yana yönetim merkezi Topkapı Sarayı değildir. Ancak belli merasimlerde buraya uğranmaktadır. Abdülhamid Han da zaman zaman buraya uğrayacak ve Birun Avlusu'ndan muhakkak geçecektir. Her seferinde yanından geçerken Sohum Kalesi'nin kitabesi Abdülhamid Han'ın gözüne bakacak ve O'na acı bir tefekkür yaptıracaktır:

“Sen atalarının mirasına sahip çıkamadın!”

سید علی

YILDIZ SARAYI'NIN KUŞLARI

Bundan Sonra
Daha İyi
Bakarsın

Abdülhamid Han'ı yakından tanımak istiyorsak onun bir takım hobilerini, farklı canlılara olan ilgisini ve bu konudaki girişimlerini de bilmemiz gerekir. Yabancı kaynaklarda, "korkak, gaddar, acımasız, hatta kan dökücü" olarak anlatılan Abdülhamid Han aslında hiç de böyle biri değildir ve yaşantısı da bunu gösterir. Kendisine suikast düzenleyen adamı bile serbest bırakan, arkasından iş çeviren insanlara Boğaz'da yalı hediye eden, insanları ihsan ile yola getirmeye çalışan farklı bir karakteri vardır. Kendisini kötüleyenlere verilecek en güzel cevaplardan biri onun hayvanlara olan düşkünlüğü ve sevgisi olsa gerektir. Abdülhamid Han hem farklı canlıları sevip besler hem de bize ait karakteristik canlıların çoğaltılması için çaba sarf ederdi.

Abdülhamid Han'ın bizzat kendisi, "Gençliğimde denize girer, pekiyi yüzer, ata biner, araba kullanır, kürek çeker, yelken kullanır, tabancayla atıcılık yapar, ava gider, kılıç talimleri yapardım" demektedir. Babası Abdülmecid

*Sultan Abdülhamid'in
papağanı*

Han kendisine Ali Bey Çiftliği'ni tahsis etmiştir. Çiftlikte atla dolaşır, bütün işleri bizzat takip eder, avcılık yaparmış. Hatta atıcılıkta da bir hayli mahir imiş, suyu da çok severmiş. Bazen Kâğıthane Deresi'ne iner, burada bizzat kürek çekerek dolaşmış. Amcası Sultan Abdülaziz Han kendisine Tarabya Köşkü'nü verdiği zaman yelken kullanmaya başlamış. Tarabya'da iken her gün denize açılmış. Tabii bu durum amcası Sultan Abdülaziz Han'ın kulağına gidince bu kez kendisine dört tarafı karay-

la çevrili Maslak Kasrı verilmiş. Abdülhamid Han durabilir mi, burada da çiftçiliğe başlamış. Koyun ve inek yetiştirmiş. Nadi-de atlara bakmış. Avrupa'dan getirttiği çiçek cinslerinin üretimine soyunmuş... Onun döneminde Yıldız Sarayı'nın içinde çok sayıda papağan beslendiği bilinmektedir. Abdülhamid Han, çocukluğundan bu yana hep hayvanlarla haşır neşir olmuş, bu canlılarla ilgilenerek, üzerindeki ağır yükten bir nebze olsun sıy-rılmaya çalışmıştır.

*Sultan II. Abdülhamid'in
bir Arap aşireti reisinden
hediye aldığı saf kan
Arap atı Ferhan*

Abdülhamid Han bir gün kızı Ayşe Sultan'a bir papağan hediye eder. Ayşe Sultan olayı şöyle anlatır: "Babamın hediyesi olan kuşu aldım, odama götürdüm. Tam tüneğini hazırlayıp yerine yerleştirecekken; birden ürktü havalandı ve odanın açık penceresinden dışarıya uçup gitti. Nice aramamıza rağmen bulamadık. Son derece üzgün ve biraz da tedirgindim. Babamın hediyesiydi ve sahip çıkamamıştım. Yarın bir gün babam kuşu sorarsa ne derdim?"

Her hafta mutlak olarak babasını ziyaret ettiği halde, o günlerde bunu gerçekleştiremez tabii. Ziyaret sırasında babası Abdülhamid Han "Ya kuşu sorarsa?" diye.

Aradan birkaç hafta geçip de Ayşe Sultan kendisini ziyarete gitmeyince babası haber gönderir, "Kızım gelsin!" Sultan'ı tatlı bir telaş alır. "Nasıl gitsem, sohbet sırasında konunun bu meseleye gelmemesi için neler yapsam," gibi sorular geçer aklından.

Abdullah Biraderler'in gözünden Yıldız Sarayı bahçesi

Ama korkunun ecele faydası yoktur. Nihayetinde Yıldız Sarayı'na yolunu düşürüp, Mabeyn'de babasının hususi odasına çıkacaktır. Odaya girdiğinde büyük bir şaşkınlık yaşar. Haftalar önce kaçırdığı kuş, babası Abdülhamid Han'ın yanı başındaki tünekte durmaktadır. Meğerse Abdülhamid Han kuşun kaçtığını daha o gün öğrenmiş, adamlarına haber salıp bulunmasını istemiş. İstihbarat kurumu demek ki ne kadar iyi çalışıyorsa kısa sürede papağan bulunmuş. İnsanın böyle bir babasının olması da zor aslında... Düşünsenize, akşam evden çıkıyor ve, "Ben Burculara gidiyorum," diyorsunuz. Aslında Burcu'ya gitmiyorsunuz ve bunu babanız daha siz planı yaparken öğreniyor!

Abdülhamid Han kızını üzmez, kuşun kaçması meselesini de yüzüne vurmaz. Sadece şu cümleleri söyler ve papağanı kendisine teslim eder:

"Ciğerparem, bulduğumuzda kuş biraz hırpalanmış ve yaralıydı, tedavi gerekliydi. Onun için sana hemen teslim edemedik. Bundan sonra daha iyi bakarsın!"

Yıldız'daki Küçük Mabeyn Köşkü'nün kuş bahçesi

Maydanozlu Börek ile Öldürelim

Abdülhamid Han'ın son eşi Behice Sultan'ın da 'Saray Kuşları' ile ilgili ilginç bir hatırası vardır. Behice Sultan'ın anlatımına göre Yıldız'daki papağanlardan biri hiç konuşmazmış. Ancak Sultan Abdülhamid Han'a pek düşkünmüş. Onu ayak sesinden tanır, Hünkâr yanından geçerken "Padişahım çok yaşa!" diye bağırırmış. Abdülhamid Han da yanına gider, "Aferin benim papağanım, aferin sana!" diyerek okşar ve yoluna devam edermiş.

Kuş bakmak kolay değildir. Hele bu kuş papağan ise kat kat zordur uğraşması. Çünkü hem zekidir hem büyüktür hem de dağıtıcıdır. Yerinde durmaz, etrafı kemirir ve zekâsıyla nice işler çevirir. Saraydaki bakıcılardan birkaçı bu papağana hiç dayanamıyorlarmış. Bir gün kuşa bakarken onun yanında birtakım lakırdılar etmişler:

"Bu kuşa maydanozlu börek yedirsek de kurtulsak!"

Papağan kargagillerin uzak akrabası sayılır. Maydanoz metabolizmasına zarar verir ve fazla yenmesi halinde bu hayvanı öldürebilir. Bakıcıların konuşmasını yanlarındaki papağan olduğu gibi kaydetmez mi! O gün Abdülhamid Han oradan geçerken başlar yaygaraya:

"Bu kuşa maydanozlu börek yedirsek de kurtulsak!"

"Bu kuşa maydanozlu börek yedirsek de kurtulsak!"

Tabii oradaki bakıcılar yerin dibine girer. Abdülhamid Han'a yalvar yakar durumu anlatmaya çalışırlar:

Behice Sultan

“Hünkârım, kendi aramızda şaka yapmıştık Hiç yapar mıyız böyle bir şey?”

Az sonra Abdülhamid Han'ın okşamalarıyla sakinleşen papağan başlar yeniden bağırmaya:

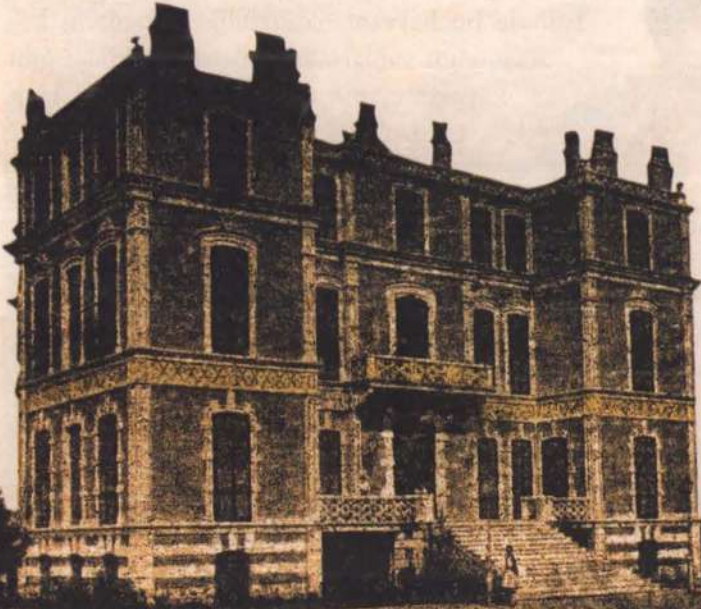
“Padişahım çok yaşa, padişahım çok yaşa!”

Behice Sultan hatırasını bitirirken, Abdülhamid Han'ın Selanik sürgünü yıllarında bu papağanını yanına istettiğini söylemektedir. Ancak ‘Yıldız Yağması’nda, nice şey gibi bu kuş da kayıplara karışacak ve bir daha izi bulunamayacaktır.

Kim Bu Canına Susamış Densizler!

Behice Sultan'dan naklettiğimiz az önceki ‘Padişahım çok yaşa!’ meselesi aklıma son derece ibretlik, acı bir hadiseyi daha getirdi. Şu yürekleri burkan Yıldız Yağması günlerini. Abdülhamid Han tahttan indirilmiş, Selanik’e sürgün edilmiştir.

Sultan Abdülhamid'in sürgüne gönderildiği Selanik'teki Allatini Köşkü

Yıldız Sarayı'nu yağmalamaya gelen güruh

Hazırlanması için kendisine bir gün bile süre verilmeyecektir. Onun ayrılmasıyla birlikte, arkasından iş çevirenler Yıldız Sarayı'ni acımasızca yağmalarlar. Yıllardır padişahın ikametgâhıyla alakalı nice yalan söz sarf edilmekte, sarayla ilgili asılsız iddialar havalarda uçmaktadır. Duvarlarının altın kaplama olduğu, dolaplarını açınca insanın üzerine mücevher yığınlarının aktığı ve daha neler, neler... Ancak bu aşağılık yağma sırasında çapulcuların arasındaki paşalar, beyler şaşırıp kalacaklardır. Çünkü karşılarındaki ikametgâh son derece sadedir. Hatta şu itirafı yapmak zorunda kalırlar:

“Bizim en mütevazı paşamızın konağı, bundan daha şatafatlı!”

Bu saray talanında önlerine geleni de acımadan öldürmektedir kanun kural tanımaz bu güruh. Padişahın adını anmak ya da sadece bir sultan deyivermek ölüm sebebidir. Salonlar, odalar tek tek taranırken odalardan birinden çığlıklar yükselmektedir.

“Padişahım çok yaşa, padişahım çok yaşa!”

Şaşırmıştır darbenin piyon ve maşaları. “Bu canına susamış densizler de kim?” diye bakınırlar şaşkınlıkla birbirlerine. Kapiya yüklenip içeriye girmeleriyle birlikte şaşırp kalırlar. Odada, tüneklerde papağanlar vardır. Bu hayvanlarda akıl yoktur; ama şartlı refleksleri çok kuvvetlidir. Hangi olayda ne söylenecek bunu iyi bellemektedirler. Abdülhamid Han döneminde, saraydaki görevliler papağanlara “Padişahım çok yaşa!” dedirtmekte, teşvik için de hayvanlara güzel yiyecekler vermektedirler. O darbe günlerinde herkes saraydan kaçmış, hayvanlar aç kalmıştır. Açlığın da verdiği perişanlıkla bağırıp durmaktadırlar:

“Padişahım çok yaşa, padişahım çok yaşa!”

Darbenin en acı bilançosu Yıldız Yağması sonrasında saraya gelenler tarafından temaşa edilir. Abdülhamid Han sarayın arka bahçelerine güzel bir hayvanat bahçesi kurdurmuştur. Dünyanın farklı yerlerinden getirttiği nice egzotik hayvan burada kafes ve bahçelerde bakılmaktadır. Özellikle Abdülhamid Han’a

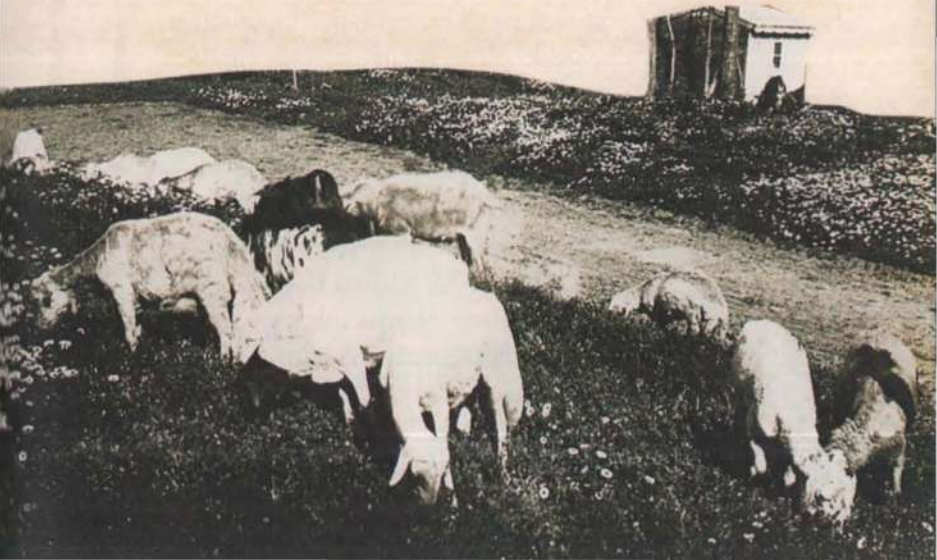
Yıldız Sarayı hayvanat bahçesinde gezinen hayvanlar

Hareket Ordusu İstanbul'da

ve onun temsil ettiği halifelik kurumuna son derece bağlı olan Afrika kralları ve kabile reisleri kendi yörelerinden ilginç hayvanları İstanbul'a hediye etmektedirler. Dillere destan bu hayvanat bahçesi de Yıldız Yağması'ndan nasibini alacaktır. Darbeciler saraydan hırslarını aldıkları gibi bahçeye geçip, kafeslerdeki bütün canlıları kurşuna dizeceklerdir. Saraya geri dönen yetkililer bu manzarayı görünce asıl istibdadın yeni başlamakta olduğunu çok acı bir şekilde idrak edeceklerdir.

Sultan II. Abdülhamid'in kedisi

Şadiye Sultan

Sarayın Ağır Abisi: Ağa Efendi

Abdülhamid Han'ın kızı Ayşe Sultan, babasının kedi sevgisinden de bahseder. Hatta 'Ağa Efendi' adındaki bir kediyi özellikle anlatmaktadır. Abdülhamid Han'ın özel ilgi gösterdiği bir hayvandır Ağa Efendi ve bu ismi de bizzat Hünkâr'ın kendisi vermiştir. Ayşe Sultan, kız kardeşi Şadiye Sultan ve küçükleri Refia Sultan ile aralarında geçen şu olayı anlatmaktadır:

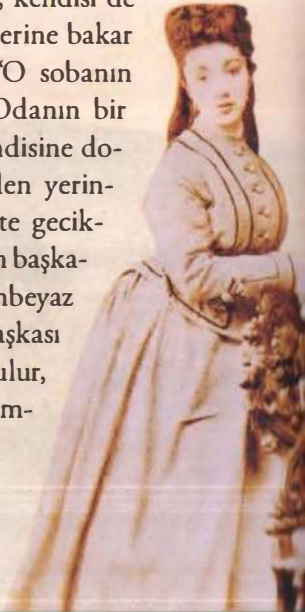
Sultan efendiler her Cuma sabahı babalarının dairesine gider, elini öperlermiş. Sarayın her köşesinde bugün hâlâ Yıldız'a gidildiğinde görebileceğiniz seramik sobalar varmış. Abdülhamid Han kızlarını bu sobanın önüne oturtur, kendisi de

karşılarındaki çalışma masasına geçer, hem işlerine bakar hem de kızlarını seyredermiş. Ayşe Sultan, "O sobanın önünde domino oynardık" diye anlatıyor. Odanın bir köşesine kurulmuş, gayet vakur, kimseleri kendisine dokundurtmayan bir canlı birden yerinden kalkıp yanlarına gelmekte gecikmezmiş. Abdülhamid Han'dan başkasına dönüp bakmayan bu bembeyaz tüylü canlı Ağa Efendi'den başkası değilmiş. Kızların arasına sokulur, başlarmış domino taşlarına hamle yapmaya.

Yıldız Sarayı'ndaki çini sobalardan biri

Refia Sultan

Habeşli Bakıcılar, Safkan Atlar ve Haralar

Abdülhamid Han'ın 'hayvan sevgisi' denilince atlarını da unutmamak lazım. Atlara bir hayli düşkün olan padişahın şehzadelik yıllarından beri özel atları bulunmaktaydı. Abdülhamid Han'ın özellikle safkan Türk atlarına düşkün olduğunu ve bunların soylarının devamı konusunda cidden titizlendiğini biliyoruz. Bazen ağır yabancı konukları olur, onlara şahsi tavlasından at hediye ederdi. Kendi atlarının fotoğraflarını çektirmeyi de ihmal etmemişti. Hepsinin ayrı ayrı isimleri vardı.

Abdülhamid Han usta bir biniciydi. En azılı atları bile idare edebilecek bir kabiliyeti vardı. Saltanatının ilk yıllarında bir gün Cuma selamlığı Ortaköy (Büyük Mecidiye) Camii'nde yapılmış. Padişah Cuma selamlığına bizzat at sırtında gidermiş. O gün art niyetli birileri bineceği ata neft yağı sürmüşler. Hayvancağız huzursuzlanmış, bir türlü durmuyormuş. Hatta bir ara Abdülhamid Han'ı yere çarpacak olmuş. Ama Sultan usta biniciliği

Abdullah Biraderler'in objektifinden Ayazağa Ahırı Avlusu

Sultan Abdülhamid'in Sürat adlı Arap atı

ile durumun üstesinden gelmiş. Bundan sonra da selamlıklara atlı arabayla gitmiş.

Abdülhamid Han'ın soylu Türk atlarının kaybolmaması için birtakım çabalar götüğünü görüyoruz. Özellikle İzmir ve Eskişehir civarında kurdurduğu haralarda bu hayvanların ıslah ve üretimine çalışmıştır. Eskişehir'in bazı köylerindeki haralarda bugün halen son derece nadide yarış atları yetiştirilerek bu geleneğin devamı sağlanmaktadır.

Hara-yı Hümayun'da doğmuş Gazel adlı kısırak

“Abdülhamid Han’ın haraları” denilince İzmir Torbalı’nın ayrı bir yeri vardı. Çünkü buranın ortamını çok seven Sultan, resmen bölgeyi bir at ihya merkezine çevirmişti. Rivayetlere göre bölgede tam yirmi iki köy kurdurmuş, bu köylere Habeşistan’dan getirttiği, attan çok iyi anlayan kişileri yerleştirmişti.

Sultan Abdülhamid’in Habeşistan’dan getirttiği seyislerin torunlarından biri

Getirilen bu kişiler siyahi olup kesinlikle köle değillerdi. Abdülhamid Han hepsini maaşa bağlamıştı. Bu haralarda çalışıyor ve yaşamlarını bu köylerde sürdürüyorlardı. Bu satırları söz konusu köyleri çok iyi bilen bir tarihçi olarak kaleme alıyorum. Çünkü çocukluğumun bazı hatıralarında bu ‘zenci köyleri’ mevcuttur.

Bir Çocukluk Hatıram...

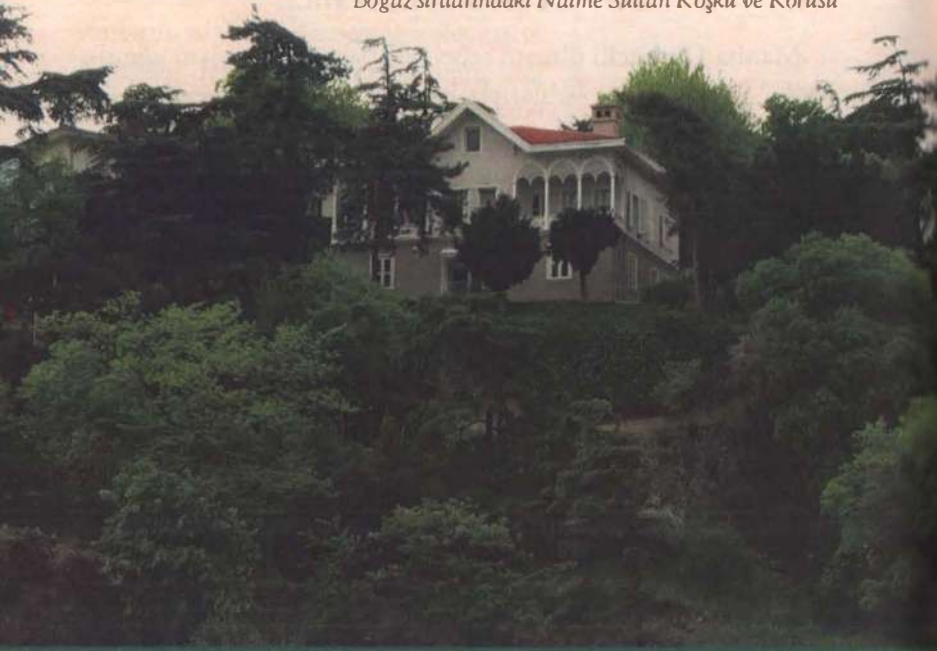
Manisa Demircili olmam sebebiyle babam halı işiyle uğraşıyordu. Seyyar sattığı halılarıyla İzmir’in ilçe ve köylerini gezer, müşterilerinden tahsilat yaparken, konu komşu yanında taşıdığı halılara bakar, beğenirlerse alırlardı. Babam zaman zaman beni de yanında götürürdü. Halılar açılmış, millet etrafını çevirmiş bakarken ben de sıkılmış bir çocuk olarak bir köşede oyun oynamaya çalışırdım. En çok dikkatimi çeken mekânlardan biri de bu köyler olurdu. Başka yerlerde göremediğim siyahi insanlarla doluydu buralar.

O gün yine babamla bu köylerden birindeyiz. Hem de Abdülhamid Han’ın biricik kızı Naime Sultan’ın adını verdiği köydeyiz. Köyün ortasındaki caminin adı da Naime Sultan Camii’dir

bu arada. Oysa bugün oradakilere ya da çevreye sorduğunuzda ne sultanı kalmış ne de bu ismin padişahın kızına ait olduğunu bilen. ‘Naime Köyü’, ‘Naime Camisi’ diyorlar. Hâlbuki bugün Boğaz sırtlarındaki Naime Sultan Korusu ve üzerindeki pembe Naime Sultan Köşkü hâlâ durmakta ve bu ismi o mevkide yaşatmaktadır.

Beş yaşlarındayım. Babam ile Naime Sultan Köyü’ndeiz. Babam açmış, halıları gösteriyor, herkes etrafında. Ben de kenarda oyuna dalmışken, benim gibi kalabalıktan kaçmış, kıvrır kıvrır saçlarıyla şirin mi şirin bir kız çocuğunu görüyorum. Üç yaşındaki Lale’yi yani... Başlıyoruz birlikte oynamaya. O günlerde tam bir Barış Manço hastasıyım ve bu nedenle bütün parmaklarım yüzük dolu. Ayrılma vakti yaklaşınca parmağımdaki yüzüklerden birini çıkarıyor ve küçük Lale’nin parmağına geçiriyorum. “Seninle nişanlandık,” diyorum çocuk aklımla. Etrafımızdaki insanlar gülüşüp geçiyorlar. Bu hadise bizim ailede yıllarca konuşulan

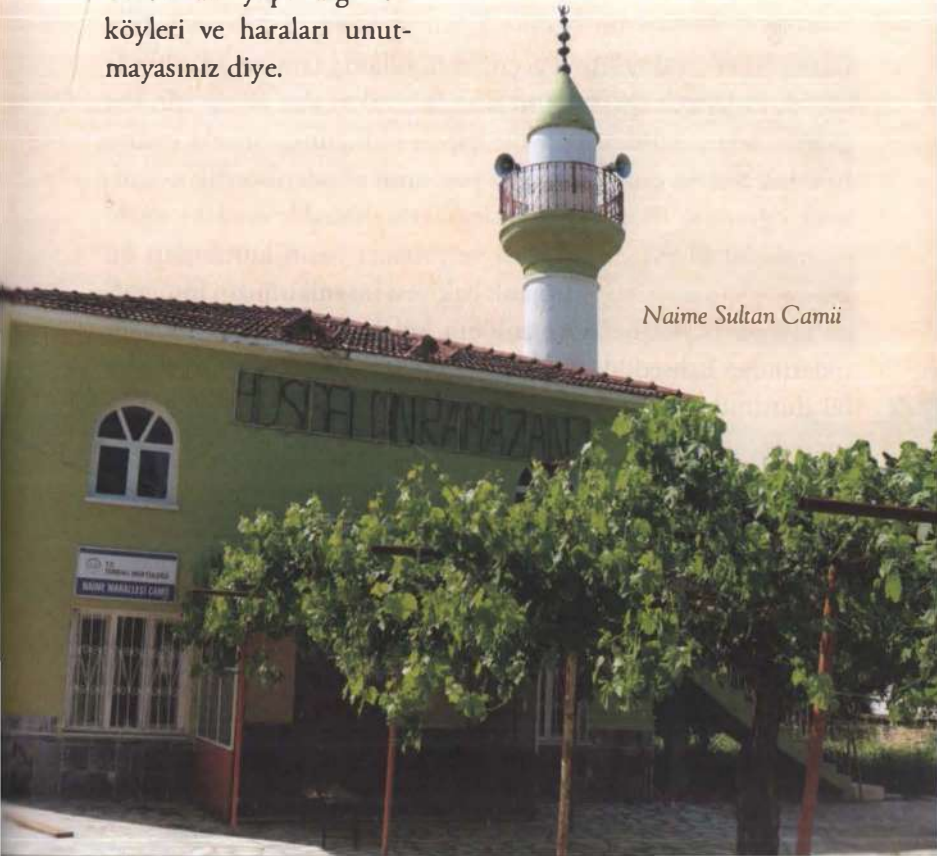
Boğaz sırtlarındaki Naime Sultan Köşkü ve Korusu

bir konu olmuştu, “Zenci nişanlısı var,” diye. Gerçi yıllar sonra bir gün babam yanıma geldi ve “Oğlum bak...” diye cep telefonundan bir fotoğraf gösterdi. Siyahi bir hanım ve kucağında iki kız çocuğu. “Senin nişanlın evlenmiş!” dedi. Diyeceksiniz ki “Bu hatıranı niye anlat-tın?” Siz Naime Sultan’ı, Abdülhamid Han’ın taa Torbalı’da yaptırdığı bu köyleri ve haraları unut-mayasınız diye.

Naime Sultan Camii kitabesi

Naime Sultan Camii

Göllüce'deki at çiftliğindeki atlar

“Osmanlı'nın Köleleri!”

Bugün Torbalı'nın Naime Köyü ve köydeki Naime Sultan Camii hâlen ayakta. Ama geçtiğimiz yıllarda tamirat adı altında eski duvarlarını yeni sıvaların altında bırakmışlar. Kitap için son gidişimizde caminin beş aydır kapalı olduğunu, önceki imamı İstanbul'a tayin olduktan sonra yenisinin gönderilmediğini üzülerek öğrendik. Bir şeyi daha üzümlere dinledik oradaki siyahi vatandaşlarımızdan. Bazı yerli ve yabancı basın kuruluşları bu köylere gelip buradaki Osmanlı bakiyesi insanlarımızın fotoğraflarını çekiyorlarmış. “Osmanlı'nın köleleri” diye haberler yaptıklarından bahsedildi. Tabii köy halkı son derece rahatsız olmuş bu durumdan. Ve artık iyi niyetli olamıyorlarmış gelen giden, soran birilerini görünce.

Bölgede, Naime Köyü dışında siyahi insanlarımızın yaşadığı daha birçok köy var. Harmanlı ve Yeni-çiftlik bunlardan ikisi. Hatta bunların arasında, bugün atların yetiştirildiği modern bir hara hâlâ vazifesini sürdürüyor. Yine Göllüce'de de bir at çiftliği mevcut. Bölgedeki tarihî bir köy de Işıklar. İçindeki Işıklar Camii de o günlerden yadigâr. Işıklara çok yakın, yok olmuş bir Abdülhamid Han köyünün yerinde artık sadece kalıntılar ve sahipsiz kabirler var. Bölgenin büyük yerleşim yerlerinden Subaşı'nın camisi de Sultan Hamid dönemine tarihleniyor. Görüldüğü gibi Abdülhamid Han'ın izleri ülkemize olduğu gibi bu bölgeye de ince ince işlenmiş.

Sultan Abdülhamid döneminden kalma terk edilmiş bir köy, kabristan ve Sultan'ın sahipsiz kalmış camisi

İzmir'in Torbalı ilçesinin Işıklar köyünde Sultan Abdülhamid döneminden kalma Rahmanlar Camii'nin ayakta kalan minaresi

Subaşı Camii

سید الشهدا

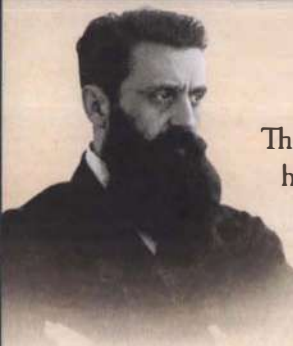

YILDIZ SUIKASTI

Telaş
Etmeyiniz!

Avrupalı devletler önceki yüzyıllardan farklı olarak Osmanlı'nın bir süre daha yaşamasını değil, artık bir an önce parçalanmasını istiyorlardı. Daha önce İngiltere Rusya'yı, Fransa bir diğeri ni dengelerken şimdi artık bütün güçler ortak bir amaç için ittifak etmişlerdi. 'Hasta Adam' ortadan kaldırılmalı, mirası paylaşılmalıydı. Hatta bu miras üzerinde kolay yönetilebilecek kukla devletçikler kurulmalıydı. Bugün Ortadoğu'da sınırları cetvelle çizilmiş hangi Arap ülkesi huzur içindedir? Zorlama ile kurdurulan Ermenistan'da yaşayan Ermeniler ne kadar mutludur? İslam dünyasının tam ortasına suni bir biçimde kondurulmuş olan İsrail ve Yahudi toplumu bu durumdan memnundur? Koca bir hayır! Çünkü hepsi de birilerinin menfaatleri doğrultusunda kullanılmış, velinimetleri Osmanlı'ya karşı ayaklandırılmış ve bu bölgelere yerleştirilmişlerdir. Huzur onlar için Kaf Dağı'nın ardındadır artık.

Tarihler 1896'yı gösterirken Yahudilerin Siyonist kanadının önemli isimlerinden gazeteci

Theodor Herzl

Theodor Herzl İstanbul'a gelir. Ortadoğu'da Yahudilerin yerleşebileceği topraklar hayal etmektedir. Padişah'tan bu doğrultuda taleplerde bulunacaktır. Karşılığında da hemen hiçbir devlet başkanının 'hayır' diyemeyeceği meblağlar telaffuz eder. Ancak Abdülhamid Han bu Siyonist grubu uzun süre oyalayacaktır.

Çünkü Avrupa devletlerini etkileyebilecek bu grubun A planı Osmanlı'dan toprak almak, B planları ise bu toprağı vermeyenleri ortadan kaldırmak ve Osmanlı'yı yıpratma adına kaos ortamları oluşturmaktır.

Ermeniler Türkleşmiş Hristiyanlardır!

Aynı şekilde Ermenilerin de Osmanlı toprakları üzerinde emelleri söz konusudur. Hâlbuki bu coğrafyada yüzyıllardır iç içe yaşamışlar, hiçbir toplumun kaynaşmayacağı derecede birbirlerinden etkilenmişlerdir. Helmut von Moltke bu etkileşimi şu ilginç ifadelerle anlatır, "Bu Ermenilere hakikatte Hristiyan Türkler denilebilir. Rumların kendi özelliklerini korumuş olmalarına rağmen, Ermeniler Türk âdetlerini; hatta dilini benimsemişlerdir. Bir Ermeni kadınının sokakta bir Türk kadınından ayırmak mümkün değildir."

Osmanlı'nın 'millet-i sadıka' olarak adlandırıldığı bu toplumun bazı gençleri ne yazık ki dış mihrakların tahriki ve sevki ile ayrılıkçı hareketlere girerler. Tamamen militanca bir tavırla başlattıkları saldırılar, köy yakmalar, masum insanları katletmeler aslında kendilerini mazlum gösterme stratejilerinin bir neticesidir. Robert Koleji'nin kurucusu Cyrus Hamlin, Hınçak lideri ile yaptığı bir konuşmada ondan duyduklarını Amerika mektuplarında

Helmut von Moltke

anlatırken, ‘âdeta kanım dondu’ demektedir. Hınçak lideri gayet soğukkanlı bir şekilde, planlarında doğudaki Müslüman köylerini basmak olduğunu, kadın çocuk demeden herkesi katledeceklerini söylemekte ve eklemektedir:

“Biz bunu yaptığımız zaman onlar da bizim Ermeni köylerimizi basacaklar. Böylece biz Avrupa devletleri nezdinde mazlum durumunda görüneceğiz. Bulgarlar gibi bağımsızlığımızı elde edeceğiz.”

Cyrus Hamlin

Osmanlı ülkesinde bir Ermeni devletinin kurulmasını en çok arzu edenlerden biri hiç şüphesiz Ruslardır. Ayastefenos Antlaşması ile buna ulaşmak istemişler ama Abdülhamid Han’ın

Ermeni komitacıları

Hamidiye Alayları

stratejisi ile bu antlaşma iptal edilerek Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Gerçi Berlin Antlaşması'nda da Ermeni topraklarında ıslahat maddesi bulunmaktadır, ancak Abdülhamid Han hiçbir zaman bu maddeyi uygulamayacaktır.

1887 tarihinde kurulan Taşnak ve 1890'da kurulan Hınçak örgütleri ile silahlı bir terör faaliyeti başlayacak ama karşısında demir yumruk bir sultan bulacaktır. Abdülhamid Han'ın kurdurduğu doğudaki 'Hamidiye Alayları' bu tarz ayrılıkçı hareketleri bastıracaktır. 1894 tarihinde İngiltere'nin Van konsolosunun Ermenilerin yoğun yaşadığı yerlerde gerçekleştirdiği seyahat sonucunda 'Sason Ayaklanması' patlak vermiş; ama Osmanlı kuvvetleri bunu bastırmıştır. Ancak bu olay Avrupa'da 'Ermeniler katlediliyor' şeklinde verilmiştir.

Avrupa devletlerinin girişimleri ve Ermeni örgütlerinin faaliyetleri kararlı bir yönetim tarafından devamlı püskürtülmektedir. Geriye son bir çare kalmaktadır. Siyonizmin ve Taşnak emellerinin amacına ulaşabilmesi için önlerindeki en büyük engelin kaldırılması; yani Yıldız Suikastı!

Herkes Yerinde Dursun!

1904'te Taşnakların gerçekleştirdiği gizli toplantıda sadece padişahın öldürülmesi değil, İstanbul'un muhtelif yerlerinde patlatılacak bombalarla şehirde bir infial oluşturma, Avrupalı devletlerin direkt müdahalesini sağlama amaçlanmıştır. Ancak

Sultan Abdülhamid'in güçlü istihbarat ekibi buna fırsat vermeyecektir. Fakat diğerleri suikast konusunda kararlıdır. Neye mâl olursa olsun padişahı ortadan kaldırmaya çalışacaklardır.

Rusya'dan gelen Ermeni bir grup Belçika'dan gelen suikast ekibiyle İstanbul'da buluşur. Aralarındaki Charles Edward Jorris bomba konusunda son derece uzmandır. Beyoğlu'nda kiraladıkları Moravic Apartmanı'nda,

gerçekleştirmeyi planladıkları suikast üzerine tam bir ay çalışırlar. Beykoz ve Polonezköy'de bomba denemeleri yaparlar. Padişahın Cuma selamlığının hangi dakikasında camiye girdiğini, ne kadar içeride kaldığını, ne zaman çıktığını tek tek hesaplarlar. Bomba bugünkü Bulgaristan topraklarından getirtilecektir. Ayrıca bombanın içine yerleştirileceği, özel bölmeleri olan bir atlı arabaya ihtiyaç vardır. Bu arabayı özel siparişle Viyana'da yaptırırlar. Sürücü mahallinde içine 120 kg'lık bomba alabilecek gizli bir hazne yapılır. Bu araba sökölüp parçalar halinde İstanbul'a sokulacak, gizli bir ambarda yeniden kurulacaktır. Bütün plan hazırdır. Padişah Cuma bitiminde camiden çıkmakta ve '1

*Bomba uzmanı
Charles Edward Jorris*

Sultan Abdülhamid Hamidiye Camii'nde Cuma selamlığında

Sultan Abdülhamid Han Yıldız'daki Hamidiye Camii'nden çıkarken

dakika 42 saniye' sonra arabasının yanına varmaktadır. İşte bu anda patlatılacak bir bomba ile hayatta kalmasına ihtimal bırakılmayacaktır. Böylece Ermeni emelleri önünde dimdik duran engel ortadan kaldırılacaktır.

Tarihler 21 Temmuz 1905'i göstermektedir. Abdülhamid Han faytonu ile Cuma namazına gelmiş, Yıldız'daki Hamidiye Camii'ne girmiştir. Onun girişinin hemen akabinde bomba düzenekli araba getirilir. Padişahın arabasına yakın bir yere bırakılır. Suikast komitesindeki herkes gayrimüslimlere ayrılmış localarda yerlerini almıştır. Heyecanla emellerine ulaşacakları o

Yabancı basında yayımlanan bir resme göre Yıldız'daki bombanın patlamasından sonraki panik anları

meşum ânı beklemektedirler. Ancak beklenmedik bir şey olur. Her Cuma son derece dakik davranan Sultan bugün hiç yapmadığı şekilde camiden çıkarken çevresindekilerle ilgilenir. Şeyhülislam Cemaleddin Efendi ile de ayak üstü bir görüşme gerçekleştirir. Abdülhamid Han caminin dış kapısında görülmüştür. Tam birkaç adım atmıştır ki o büyük patlama cereyan eder.

Bu bombalı suikast meselesi birçok kaynak tarafından aktarılmaktadır. Ancak hadiseyi olduğu gibi gören en yakın şahitlerden biri Abdülhamid Han'ın kızı Ayşe Sultan'dır. Gelin ona kulak verelim. O günlerde 17 yaşında olan Ayşe Sultan, Cuma selamlığına gitmek üzere yola çıkar. Merasim gerçekleşir. Padişah camiye girer. Tam çıkış sırasında kıyamet kopar. Gerisini Ayşe Sultan'dan dinleyelim:

“Atlarımız çıkartılıp arabalarımız sıraya dizilmişti. Hazır ol borusu çalınmıştı. Yaverândan Kenan Paşa binek taşında duruyordu. Tam bu sırada, saat kulesi istikametinden top gibi şiddetli bir seda ile müthiş bir patlama duyuldu. Bu ses toptan daha kuvvetli ve dehşetli idi. Bizim araba şiddetle yerinden sıçradı. Yanımda oturan ablamla karşımda oturan Nevinur Kalfa ve ben korku ile bağırmaya başladık. ‘Allah Allah!’ diyorduk, ama ne olduğunu

anlayamıyorduk. Caminin avlusu bir anda karmakarışık olmuştu. Toz, duman içinde kalmıştı. Ortalığa takır takır bir şeyler yağıyor, saat kulesinin taşları düşüyordu. Gözümün önünde duran Kenan Paşa'nın başından aşağı tahtalar düştüğünü görüyordum. Şaşkına dönmüştüm. Birdenbire babam aklıma geldi. 'Babam! Babam!' diyerek ağlamaya başladım. Yanımdaki ağalarla Teşrifatçı Halim Efendi, 'Arslanım! Şehadet getiriniz. Gökten bir şey düştü,' diyorlardı. Bu anda merdivenin tahminen üçüncü basamağında

duran babamı gördüm. Babam güre sedasıyla ve ellerini açarak: 'Korkmayınız! Korkmayınız!' diye iki defa bağırdı. 'Herkes yerinde dursun,' diyerek ağır adımlarla inmeye başladı. Onu bu halde görenler, dağılmış olan maiyet bölüğü, askerler, zabıtlar hemen yerlerine gelmeye başladılar. Arabasının önüne gelen babam, 'Telaş edilmesin. İzdihamdan kimse incinmesin,' diyerek arabasına bindi. Burhaneddin Efendi birader de koşarak arabaya girdi. Babam dizginleri eline aldı. Arabasını her zamankinden daha ağır kullanarak yokuştan çıkmaya başladı."

Bomba olayından sonra
ele geçirilen patlayıcı
maddeler dönemin
gazetesi Servet-i Fünun'da

Bomba olayı sanıklarından üçü

Ayşe Sultan, manzaranın vahameti karşısında gözlerini kapattıklarını; yerlerdeki parçalanmış atları, insanların perişanlıklarını anlatmaya dillerin kifayetsiz kalacağını bildiriyor. Babasının arkasından Yıldız'a çıkan Ayşe Sultan harem kapısında annesi tarafından karşılanır. Tabii herkes ağlamalıdır. Herkesin aklında Abdülhamid Han ve onun sıhhati vardır. Ayşe Sultan hepsini sakinleştirir. Babasının durumunun iyi olduğunu anlatır. Az sonra da Abdülhamid Han yakınlarının yanına teşrif eder.

"Babam gelinceye kadar hepimiz orada bekledik. Gelince sıra ile elini öperek: 'Geçmiş olsun Efendimiz,' dedik. Teşekkür ettikten sonra, 'Hamdolsun, bunu da atlattık. Lütf-u Hakk ile kurtulduk,' dedi. Sonra bana dönerek ilave etti: 'Kızım!

Yıldız Sarayı'nın girişinde Cuma selamlığı için toplanmış askerler ve halk

Sultanlardan sizden başka kimse bugün alaya çıkmamış. Nasıl gördünüz bakalım, anlatınız.'

Gördüklerimi anlattım; 'Efendimiz! Sizi görünce aklım başıma geldi. Metanetinize hayran oldum,' dedim. Şu cevabı verdi: 'Ben mütevekkilim. Kalbimde yalnız Allah korkusu vardır. Başka bir şeyden korku duymam. Bir hadise olmadan evvel onu önlemek için telaş ederim. Ama tehlikenin içinde bulunduğumu hissedersen icabında ateşe atılmaktan bile çekinmem. Allah bizi korudu. Asker evladlarımdan, ahaliden zayıat olup olmadığını tahkik ettiriyorum.'

Sonra elini paltosunun cebine soktu. Birtakım demir ve taş parçaları çıkarıp gösterdi: 'Bakınız, bunlar ceplerime girdi,' dedi. Biz gördükten sonra ise: 'Bunları yadigâr olarak müzemde saklayacağım,' diyerek yine cebine koydu. Biz de dualar ederek evlerimize döndük."

Yıldız Suikastı bir anda dünya kamuoyunu Osmanlı'nın lehine çevirmişti. Dünyanın dört bir yanından padişaha geçmiş olsun mesajları çekilecek, Avrupalı devlet başkanları bu tedhiş hareketini lanetleyeceklerdir.

Ey Şanlı Avcı

Avrupalı nice devlet adamı Abdülhamid Han'a geçmiş olsun dileklerini iletirken ne yazık ki kendi cephemizde, Müslüman ve bu vatanın evladı bildiğimiz bazı isimler padişaha değil, suikastçılara methiye düzmekte, suikast başarısız olduğu için ah etmekteydiler. Bunlardan birisi de Tevfik Fikret'tir. Şöyle seslenmiştir suikastçıya;

Tevfik Fikret

*“Ey Şanlı avcı, dâminı bihude kurmadın,
Attın fakat yazık ki yazıklar ki vurmadin.”*

Evveliyatında dini bütün bir insan olan Tevfik Fikret sonraları değişmiştir. Rumeli Hisarı sırtlarındaki evine taşınıp çok yakınındaki Robert Koleji'de edebiyat derslerine girmeye başladığında değişmeye başlamıştır. *Tarih-i Kadim*'i yazacak kadar ileriye gitmiş, kendi değerlerinden alabildiğine uzaklaşmıştır. Oğlu Haluk'u bilirsiniz... Hani şu onun adı ile isimlendirilmiş olan *Haluk'un Defteri* adlı eseri.

*Yukarıda Robert Koleji'nin Hamlin Binası,
hemen altta sol tarafta Tevfik Fikret'in evi*

Sorular:

“Oğlunu bize ait değerlerle yetiştirmeyecek misin?”

Cevabı buz gibidir:

“O kendi doğrularını kendisi bulacaktır.”

Öyle de olur. Oğlu Haluk, önce babasını, sonra vatanını, ardından da dinini terk eder. Amerika’ya gider ve orada papaz olur. Hiç unutmam, yıllar önce ABD’ye ilk gidişimde, New Jersey’de uzaktan bir kilise gösterip; “Haluk bu kilisenin bahçesinde yatıyor,” demişlerdi.

Bilmiyorum, hiç Aşiyân Müzesi’ne gittiniz mi? Rumeli Hisarı’nın yanında, Aşiyân Kabristanlığı’nın hemen üzerindeki bu yer aslında Tevfik Fikret’in evidir. Dünya cenneti bir mekândır. Arkası orman, önü İstanbul Boğazı’dır. Bülbüllerin en güzel öttüğü yerlerden biridir İstanbul’da. İnsan mekâna bakınca, “Burada yaşayan insan bir asrı devirir,” der. Ancak Tevfik Fikret bu mekânda “Haluk’um, Haluk’um” diye diye yarım asrı bile göremeden vefat edecektir.

Aslında Tevfik Fikret, ölmeden önce, bu evin bahçesine defnedilmeyi vasiyet etmiştir. Ancak akrabaları buna razı olmazlar. Evi sonradan alan bir başkasının, naaşı buradan çıkarmak isteyebileceği endişesi ile cenazesini Eyüp’teki evinin yanındaki kabristana defnederler. Ancak son derece ibretlik bir şekilde, yıllar sonra dönemin yetkilileri Tevfik Fikret’in Eyüp’teki kabrini açıp, naaşını Aşiyân’daki evinin bahçesine taşıyacaklardır. Gönlü Eyüp’te olmadığı gibi naaşı da burada kalamamıştır!

Bir Boğaz turunda Robert Kolej ve Tevfik Fikret’in evinin hikâyesini anlatırken

Bana Beş Yüz Altın Getirin

Yıldız Suikastı'nda yirmi altı kişi hayatını kaybetmiş, elli altı kişi de yaralanmıştır. Abdülhamid Han, hemen bir tahkikat komisyonu kurdurur. Necib Melhame Paşa'nın başkanlığında oluşturulan bu ekip bir yandan delilleri toplamakta, diğer yandan da şüpheli kişiler üzerinde çalışmaktadır. Patlamanın olduğu mekân-
da bulunan bir araba lastiği parçası hedefi gösterecektir. Çünkü o günlerde İstanbul'daki faytonların tekerleri lastikli değildir. Ayrıca bomba düzenekli faytonun numarası da tespit edilir. Bu fayton Viyana'da imal edilmiştir.

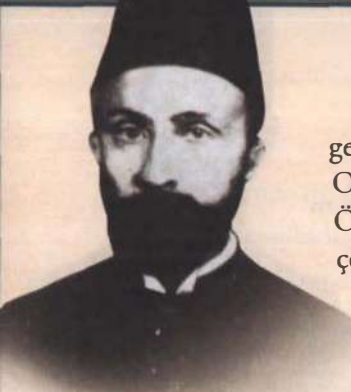

Necib Melhame Paşa

Elde edilen ipuçları şahısları ayan beyan ortaya çıkarmıştır. Patlamanın üzerinden birkaç gün geçmeden suikastı gerçekleştiren en önemli isim Edward Jorris ve ekibinin bir kısmı kıskıvrak yakalanır. Abdülhamid Han'ın istihbarat birimi herkesi bir kere daha şaşırtmıştır. Belçikalı suikastçının konuşması ile olay tamamıyla ortaya dökülür. Suikast ekibi içinde sadece Rusya'dan gelen Ermeni grup ele geçirilememiştir. Çünkü onlar patlamadan hemen sonra yurtdışına çıkmışlardır. Arabanın temini ve diğer giderler için 300 bin frank harcanmıştır. Bu paranın kaynağı ise üç ülkedir: Amerika, Rusya ve Bulgaristan.

Tutuklanan sanıkların yargı süreci başlar. Jorris her şeyi anlatır. Baskıcı rejimlere karşı olduğunu, bu nedenle işe dâhil olduğunu söyler. Suçunu detaylarıyla itiraf etmiştir. Mahkeme kararıyla idamı onaylanır. Bütün gözler, infazın

Tahsin Paşa

gerçekleşeceği tarihe kilitlenmiştir. Hem Osmanlı ülkesinde hem de Avrupa'da... Özellikle Jorris'in vatandaşı olduğu Belçika çok rahatsızdır. Birkaç defa ukala bir tavırla suçlunun iadesi talebini iletmış olsalar da sadaret böyle bir şeyin mümkün olmadığını bildirmiştir. Ancak Abdülhamid Han, dünyayı şaşırtacak ve hayretler içinde bırakacak bir karar alır: Jorris serbest bırakılacaktır!

Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa hatıratında bu konuya değinmiş, konu ile ilgili hemen bütün detayları da vermiştir. Bir gece Yıldız Sarayı'ndan ani bir haber gelir, Hünkâr'ın Jorris ile görüşmek istediği bildirilmiştir. İdam mahkûmu Charles Jorris, tutuklu bulunduğu yerden alınıp Yıldız'a getirilir.

Abdülhamid Han, hayatına kasteden ve ölüm cezasına çarptırılan mahkûm ile bizzat görüşür. Hususi dairesine kabul ettiği Jorris ile saatlerce baş başa kalır. Ne konuşmuştur, neler sormuştur bunu kimse bilmiyor. Tahsin Paşa, "Avrupa'da ayrılıkçı Ermeniler aleyhine çalışmak üzere kendisine vazife verdi," diyor. Acaba ona verilen görev sadece Ermeni komitacılarla mı sınırlı kalmıştı, Avrupa'daki diğer devletler ve onların istihbarat ağları ile ilgili de bir şeyler planlanmış olamaz mıydı? Abdülhamid Han, bu uzun görüşme sonrasında yanına çağırdığı yetkililerden beş yüz altın getirmelerini ister. Gelen para Abdülhamid Han tarafından, kendisini öldürme girişiminde bulunan bu adama takdim edilir. Padişah, ölüm cezasına çarptırılmış olan mahkûmun arka kapıdan bırakılmasını ister. Herkes şaşkınlık içindedir. Abdülhamid Han'ın yanındakiler, Jorris'in yıllarca Osmanlı hesabına Avrupa'da iş gördüğünü ve ciddi faydalar sağladığını söylemişlerdir. Dehanın izleri burada da kendisini göstermektedir.

İnsan İhsanın Kölesidir

Abdülhamid Han'ı yakından tanıyanlar, yukarıda anlattığımız hadiseye çok da şaşırmayacaklardır. Çünkü o, hayatı

boyunca, kesin ölüm cezası gerektiren suç işlemiş yüzlerce insanı ya affetmiş ya da suçlarını hapse çevirtmiştir. Yabancı basının iftira ettiği gibi eli kanlı bir yönetici değildir. Başkalarının kafasını kestireceği, süründüreceği nice insanı kendilerine Boğaz'da yalı hediye ederek itaat altında tutmaya çalışmıştır. Bu konuda onlarca örnek verilebilir. Biz iki tanesi ile yetinelim ve hep birlikte İstanbul Boğazı'nın Emirgan kıyılarına gidelim. Hamid-i Evvel'in o muhteşem ahşap güzeli Emirgan Camii'nin hemen yanındaki Şerifler Yalısı'na şöyle bir göz atalım.

Bana göre Boğaz'ın en güzel beş yalısından biridir Şerifler Yalısı. Bu ismi almasının sebebi, Abdülhamid Han'ın bu yalıyı kendisine hediye ettiği Mekke Şerifi Hüseyin'dir. Bir insan sarrafı olan Abdülhamid Han, babasından sonra bu kutsal vazifeye getirmek zorunda kaldığı Şerif Hüseyin'in aslında ne kadar güvenilmez bir adam olduğunun farkındadır. Şerif Hüseyin fırsatını bulduğu anda makam ve mansıp için çok rahat ihanet edebilecek bir yapıya sahiptir.

O günlerde Osmanlı'nın uzak toprakları risk altındadır. Sömürgeci Avrupa güçleri, bu uzak eyaletleri birtakım bahanelerle yutmaya çalışmaktadır.

Şerifler Yalısı restore edilmeden önce

Petrol yatakları keşfedilen Arabistan coğrafyası herkesin iştahını kabartmaktadır. Ancak Hristiyan Avrupalı devletler, buraya doğrudan saldırmaktan çekinirler. Çünkü bu topraklarda İslamiyet'in Büyük Peygamberi Hz. Muhammed^(sas)'in kabr-i şerifleri ile Kâbe-i Muazzama vardır. Hristiyanların bu bölgeye doğrudan bir harekette bulunması, dünya üzerindeki nice Müslümanın uyanması ve ayaklanması anlamına gelir ki böyle bir durum en çok, sömürgelerinde yüzbinlerce Müslüman yaşayan İngilizlerin canını yakacaktır. O zaman ne yapılabilir? Cevap bellidir. Makam ve para sevdalısı Müslümanlar ayartılabilir, birtakım bahanelerle Osmanlı'ya baş kaldırmaları sağlanabilir ve bu coğrafya onların eliyle kontrol altına alınabilir. Müslüman'ı Müslüman ile kırmak, uyumakta olan diğer İslam toplumlarını rahatsız etmeyecektir.

Mekke Şerifi Hüseyin

Emirgan Hamid-i Evvel Camii yanında Şerif Hüseyin'e hediye edilen Şerifler Yalısı

Sürgün Edilecek Adamlara Yalı Hediye Etmek

İngilizlerin aradıkları adam Şerif Hüseyin'dir. Ancak Abdülhamid Han bu fırsatı onlara vermeyecektir. Şerif Hüseyin'i bir bahane ile İstanbul'a getirtir ve Boğaz'da bir yalı hediye ederek burada ikamet etmesini sağlar. Şerif Hüseyin uzunca bir süre Emirgan Yalısı'nda kaldıktan sonra artık Mekke'ye dönmek düşüncesiyle Sultan II. Abdülhamid Han'a başvurur. Ancak Abdülhamid Han ustaca bir manevrayla bu talebi reddeder:

Lord Kitchener

“Biz payitahtta sizin yüksek fikirlerinizden istifade etmek isteriz. Bizi varlığınızdaki mahrum bırakmayınız!”

E padişah böyle der de insan sırtını dönüp gidebilir mi! Kalır Şerif Hüseyin. Bir yıl, iki yıl, üç yıl... Geri dönüş talepleri her seferinde bu ve benzeri bahanelerle geçiştirilir. Şerif Hüseyin yıllarca Arabistan'a dönemez. Bir yalı hediye eden padişah resmen onu İstanbul'da gözetim altına almıştır.

O günlerde Abdülhamid Han'ın bu stratejisinin farkına varamayan insanlar, sonrasında onun nasıl bir deha olduğunu çok iyi anlayacaklardır. Abdülhamid Han tahttan indirildikten ve ipler İttihatçıların eline geçtikten sonra Şerif Hüseyin, Mekke'ye dönme talebini bu kez de onlara iletir, “Ben Mekke Şerifi'yim, yıllar oldu Kâbe'yi görmedim,” der. Onlar da hiç düşünmeden, “Elbette gidebilirsiniz,” diye cevap verirler. Şerif Hüseyin'in Arabistan'a adım atmasıyla birlikte İngiliz Lord Kitchener da arkasından gelecek ve bir pazarlık masasına oturacaklardır.

Lord Kitchener, başkasına ait toprakları Şerif Hüseyin'e ve evlatlarına vadederek İngilizlerin ne kadar âlicenap olduklarını göstermiştir!

Ürdün Kralı Abdullah

Âdeta şöyle demektedirler Şerif Hüseyin'e:

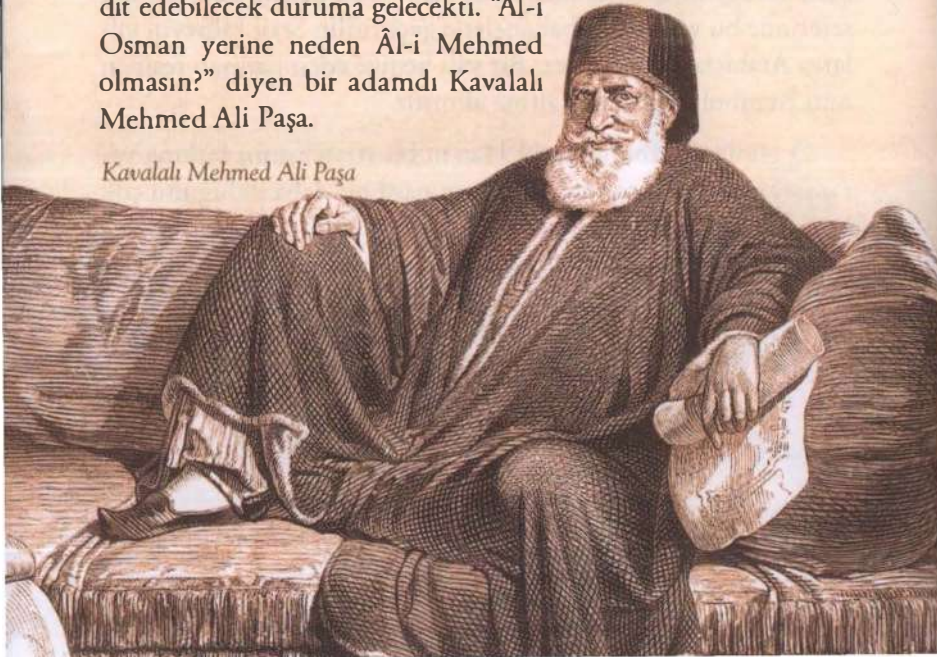
“Seni Arabistan Kralı yaparız, oğlun Faysal’a Irak diye bir devlet uydururuz, öbür oğlun Abdullah’a da Ürdün isminde bir devlet icat ederiz.”

Evet, sınırları cetvelle çizilmiş bu ülkeler gerçekte hiçbir zaman rahat yüzü görmeyecek; kaos, yakalarını hiçbir zaman bırakmayacaktır. Abdülhamid Han’ın Şerif Hüseyin konusunda neden bu kadar titizlendiği sonradan anlaşılmıştır; ama meşhur bir Arap atasözünde dendiği gibi: “Ba’de Harap el-Basra!”, yani “Basra harap olduktan sonra!”

Hıdıvleri En İyi O İdare Etti

II. Mahmud döneminde Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyan etmiş, Osmanlı ordusunu Nizip ve Kütahya’da yenilgiye uğratmıştı. Avrupa devletleri araya girmese belki İstanbul’u bile tehdit edebilecek duruma gelecekti. “Âl-i Osman yerine neden Âl-i Mehmed olmasın?” diyen bir adamdı Kavalalı Mehmed Ali Paşa.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa

Osmanlı Mısır'ı kendisinden tamamen ko-
parmamak için Kavalalı ailesine özerk valilik
verdi. Hıdivlik denilen bu sistem ile yarı ba-
ğımsızdılar ama Osmanlı'ya bağlılıkları da
bir dereceye kadar devam ediyordu. Kava-
lalı son dönemlerinde genç padişah Ab-
dülmecid Han'dan özür dilemiş, İbrahim
Paşa, Said Paşa, İsmail Paşa dönemlerin-
de hıdivlik limonî ilişkilerle sürmüştür.
Osmanlı, bu aileyi yabancıların kullan-
maması için yedeğine almaya çalışmak-
taydı. Abdülmecid Han döneminde olu-
şan normalleşme sürecinde ilişkileri daha
sıcak hale getirmek için bir izdivacın iyi
olacağı düşünülmüş ve Abdülmecid Han'ın kızı Münire Sultan
ile I. Abbas Hilmi Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa evlendirilmiştir.
Talihsiz Münire Sultan, 18 yaşında yaptığı izdivaçtan hemen
sonra bir bebek dünyaya getirecek ve ardından vefat edecektir.
Emine Necibe Hanım ismini alacak olan bu bebek ileride Mısır
Hıdivi Mehmed Tevfik Paşa ile evlenecek ve bu izdivaçtan II.
Abbas Hilmi Paşa dünyaya gelecektir.

II. Abbas Hilmi Paşa

Kavalalı Mehmed Ali Paşa ve askerleri

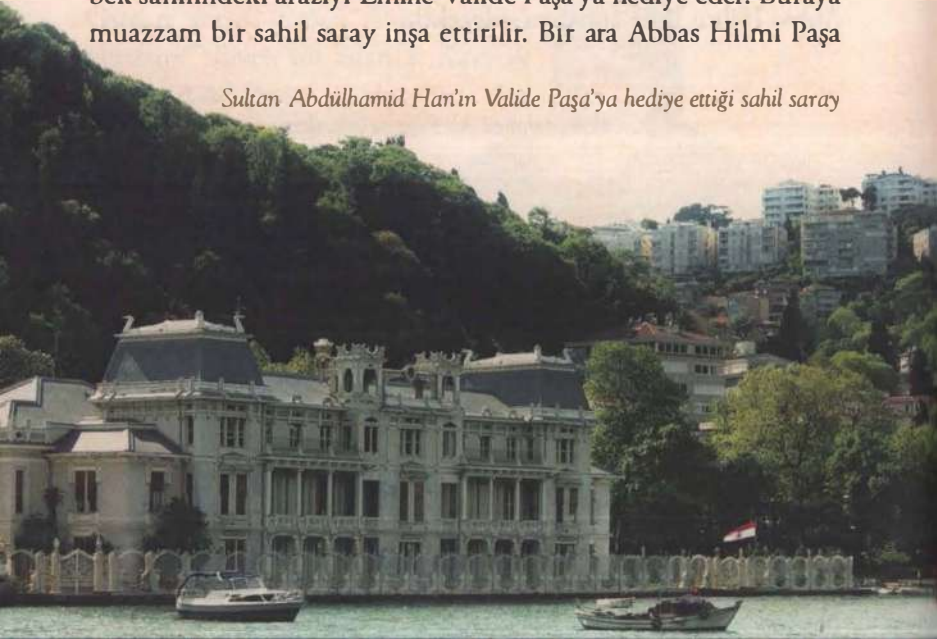

*İstanbul'un Valide Paşası
Emine Necibe Hanım*

Tevfik Paşa çok uzun yaşamaz. Tevfik Paşa'nın 7 Ocak 1892'de 39 yaşındaki ölümü üzerine, II. Abbas Hilmi Paşa, Abdülhamid Han'ın fermanıyla Mısır Hıdivi ilan edilir. Henüz 18 yaşındadır. Bu genç hıdivin Mısır'ın başına geçmesi Avrupalı devletlerin ellerini ovuşturmalarına sebep olacaktır. Başta İngilizler olmak üzere birçok Avrupa devleti bu tecrübesiz yöneticiyi kendi menfaatleri için kullanmaya çalışacaklardır.

Abdülhamid Han II. Abbas Hilmi Paşa ve ailesini İstanbul'a davet eder, hatta İstanbul'da uzun süreli ikamet etmelerini sağlamak için kendilerine yer de tahsis edecektir. İşe bu genç valinin annesinin gönlünü kazanmakla başlar. Emine Necibe Hanım'a Paşa unvanını verir, bir kadına paşa unvanının verilmesi anlamında Osmanlı tarihindeki ilk ve tek örnek budur. Emine Necibe Hanım artık Mısır'ın ve İstanbul'un Valide Paşası olarak bilinecektir. Yine Abdülhamid Han şahsi varlığından olan Bebek sahilindeki araziyi Emine Valide Paşa'ya hediye eder. Buraya muazzam bir sahil saray inşa ettirilir. Bir ara Abbas Hilmi Paşa

Sultan Abdülhamid Han'ın Valide Paşa'ya hediye ettiği sahil saray

ile annesinin arası açılacak, anne oğlunu bu sahil saraya sokmayınca, Abdülhamid Han “Hıdiv, Mısır’a dönmesin” diye onun Beykoz taraftaki istihdamı için bizzat mücadele verecektir.

Bugün bu çabanın meyvesi karşımızda Hıdiv Kasrı olarak durmaktadır. Abbas Hilmi Paşa, Hıdiv Kasrı’nı Beykoz

Hıdiv Kasrı

sırtlarına inşa ettirirken uzunca bir kule yaptırmaya da başlamıştır. İstanbul göklerinde Mısır Hıdiv’ine ait böyle bir kulenin yükselmesi Osmanlı saltanatı açısından pek de uygun değildir. O tarihe kadar cami yaptıran hiç kimse ikinci bir minare inşa etmemiştir. Birden fazla minareli camiler sadece sultanlara özeldir. Abdülhamid Han hem bu kulenin yapılmasını uygun görmekte hem de Hıdivleri kırmak istememektedir. Zekice bir ikaz ile meseleyi çözmeyi başaracaktır yine. Abbas Hilmi Paşa’ya bir mektup gönderir: “Benim gönlüm İstanbul semalarında cami minarelerinden daha yukarıda bir şey görmekten rahatsız olur!”

Hıdiv Kasrı’nın kulesi

Kule inşaatı orada durdurulacaktır. Bugün Hıdiv Kasrı'nın düşünülenden üç kat kadar kısa olan kulesi işte o günlerin hatırasıdır.

Boğaz Havası Romatizmaya İyi Gelmez

Abdülhamid Han, problem olarak gördüğü ya da problem çıkarmaya eğilimli kişileri farklı şekillerde idare etmeye çalışmıştır. Az önce değindiğimiz gibi bazılarını Boğaz'da yalı hediye etmiş, bazılarının da Boğaz'daki yalılarında oturmamaları için farklı taktikler uygulamıştır. Şerif Hüseyin ve Hıdiv ailesine yer tahsis eden ve Boğaz'da ikametlerini sağlayan padişah ilginç bir şekilde ünlü bir edebiyatçımızı da Boğaz'dan feragate zorlamıştır.

O günlerde ortalıkta Recaizade Mahmud Ekrem Bey ile ilgili birtakım söylentiler dolmaktadır. Padişahın hafiye-leri bu durumu saraya kadar taşımışlardır. Recaizade'nin Yeniköy'de ahşap bir yalısı vardır. Yazları özellikle burada ikamet etmektedir. Söylentilere

Yeniköy'deki Recaizade Mahmud Ekrem Yalısı

Recaizade Ekrem Bey

göre Rezaizade'nin yalısı ile tam karşıdaki Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın köşkü arasında bir irtibat söz konusu olmuştur. Hatta bu söylentiler, abartılarla beraber, 'karşılıklı ışık yakıp söndürerek mesajlaşıyorlar'a kadar evrilmiştir. Yani ortalıkta bir fitne dolmaktadır. Çözümü basittir: Ya Abbas Hilmi ya da Rezaizade buradan taşınacaktır.

Peki, bu iki tarafın da gönlünü kırmadan nasıl olacaktır? Abdülhamid Han bir ortamda denk getirip Rezaizade Mahmud

Ekrem Bey'e iltifat eder ve ardından da "Duyduğum kadarı ile romatizmanız varmış. Boğaz havası romatizmaya hiç iyi gelmez. Size Çemberlitaş'ta bir konak ihsan edelim!" der. Padişah tarafından hediye edilmiş bir mekânda oturmak çok önemlidir. Re-caizade de bu edep gereği Boğaz'daki yalisından Çemberlitaş'taki konağa taşınır, böylece bu sorun da tereyağından kıl çeker gibi çözülmüş olur.

Sürgün mü, Tayin mi?

Tarihimizdeki şu yanlış yorumlamalara artık bir son versek... Bir kişi İstanbul'da sadrazamken Diyarbakır Valisi, Habeşistan Beylerbeyi oluyor, bizimkiler hemen 'sürüldü' diyorlar. Aynı kişi bir süre sonra yeniden İstanbul'a tayin ediliyor. Bu kez 'rüşvet verdi' diyorlar. Yani bu Osmanlı'nın hiç mi hayırlı bir icraatı yok? Bu adamların hepsi mi ayarı kaçkın kişiler? Hâlbuki devlet, kendi adamını alır, bazen çok önemli bir mevkide istihdam eder; sonra ihtiyaç vardır, bir mahrumiyet bölgesinde vazifelendirir. Kişiye gerektir ki bu makamda şikâyetli, vazifesinin hakkını verebilsin. Abdülhamid Han dönemindeki birtakım tayin ve ter-filer de ne yazık ki bu şekilde çarpıtılarak değerlendirilmektedir.

Namık Kemal

Kitabımızın Mehmed Âkif bölümünde aktardığım gibi İttihat ve Terakki'nin oluşumu Abdülhamid Han'ın son dönemlerine rastlamaktadır ve devletin yıkılmasına sebep olmuştur. Aslında İttihat ve Terakki benzeri bir başka oluşum Abdülhamid Han'ın saltanatının ilk yıllarında cereyan etmişti. Hatta eğer mayası tutabilmiş olsaydı bu hareket öbüründen daha kallavi adamların iştirak ettikleri, çok daha etkili bir yapı olabilirdi. İttihatçılık üniversite öğrencileri

arasında yayılacakken Abdülaziz Han'ın son, Abdülhamid Han'ın ilk yıllarında Londra'da temelleri atılan 'Yeni Osmanlılar'ın mensupları Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi gibi önemli isimlerdi.

Ziya Paşa

Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi isimleri incelediğimizde aslında devlet kadrolarında çalışan, halleri gayet yerinde insanlar olduklarını görürüz. Ancak Osmanlı'yı zayıf düşürmek isteyen yabancı mihrakların onlarla

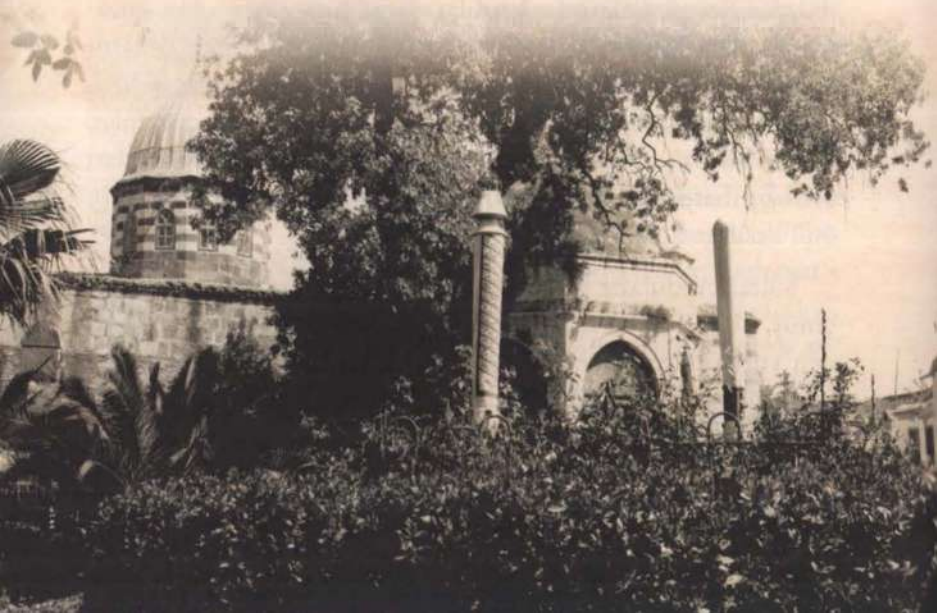
ilgili farklı planları vardır. 1867'de Londra'ya kaçtıkları dönemde Ziya Paşa, Kıbrıs Mutasarrıfı, Namık Kemal ise Erzurum Vali Yardımcısıydı. Yani sürgünde, zindanda falan değillerdi. Evet, devlet kadrolarında geçinemedikleri insanlar vardı. Ama bugün bile kim çalışma ortamındaki herkes ile iyi geçinebiliyor ki! Mustafa Fazıl Paşa'nın parasal desteği ile önce *Muhbir*, ardından da *Hürriyet* gazetelerini çıkardılar. Londra'da Avrupa'nın kucağında âdeta birer piyon olmuşlardı. Sultan Abdülaziz onların bu durumuna üzülmüyordu. Araya adamlar sokularak çağrıldılar. Esasen yabancı illerde paraları da bitmişti. Naçar geri döndüler. Devlet onlara kapısını hiçbir zaman kapamadı. Girmiş oldukları ayrılıkçı hareket, kullandıkları saldırı diline rağmen hiçbirinin önü kesilmedi.

Sultan Abdülaziz bu zatların geri gelmeleri için çok çaba sarf etmiş, 1871'de Âli Paşa'nın vefatı sebebi üzerine Ziya Paşa yeniden yurda davet edilerek bu kez gelmesi sağlanmıştır. 1876'da tahta geçen II. Abdülhamid Han kendisini Maarif Nezareti Müsteşarlığı'na atayacaktır. *Hababam Sınıfı* filmlerinden Terkib-i Bendlerini hatırladığımız Ziya Paşa Eğitim Bakanı Müsteşarıdır artık. Onun gibi yurda dönmüş olan Namık Kemal

de Kanun-i Esasi Encümeni'nde çalışmaktadır. 1877'de Suriye valiliği yapan Ziya Paşa'nın son vazifesi Adana Valiliği olur. Ne zaman Adana'ya gitsem, Ramazanoğulları döneminin Memlûk-lü eseri Adana Ulucami'ye uğramaya çalışırım.

Caminin kible duvarı önünde, herkesin gelip oturduğu, do-laştığı bir park vardır. Aslında bu park, Adana'nın en prestijli kabristanıdır. Ne yazık ki tarihimizi bir köşeye attığımız günler-de o canım mezartaşlarını da söküp atmış, Adana'nın en önemli defin yerini parka çevirmişiz. Tek tesellimiz, bu park içinde ye-rinde bırakılan bir kabir yeridir. Lahitli, fesli mezartaşı ile bu-ranın asli durumunu haykıran bu tek mezar yeri Ziya Paşa'ya aittir. Ziya Paşa 17 Mayıs 1880'de vefat ettiğinde buraya def-nedilecektir. İşte 'Kızıl Sultan' yaftalamalarını, sürgünlerini en iyi anlatan manzaradır bu mekân. Osmanlı devlet ve yönetici-leri aleyhine neşriyatta bulunan Ziya Paşa eğer Avrupa'da vefat etse idi bir gayrimüslim mezarlığında, sahipsiz bir kabre girecek, belki de yeri unutulup gidecekti. Ancak her türlü davranışına

Ziya Paşa'nın Adana Ulucami kible duvarı önündeki kabrinin eski hali

rağmen ısrarla geri çağırılması, onun da buna icabet etmesi sayesinde Adana valisi olarak bölgenin en gözde camisi önünde medfun bulunmaktadır.

Ziya Paşa diğer ayrılıkçılar gibi olmamıştır. Çünkü o vefalıdır, sadakatten yanadır;

*İnsana sadakat yakışır görse de ikrah, yardımcısıdır doğruların
Hazreti Allah.*

Abdülaziz ve Abdülhamid düşmanlığı ile yurt dışına çıkanların gerçek niyetlerini görmüş ve bu olgunlukla geri dönmeyi bilmiştir;

*Kalkın ey felah-ı vatan (vatani kurtarıcılar) dediler, kalktık;
herkes oturdu biz ayakta kaldık.*

I. Meşrutiyet'e kadar yurt dışında kalan Namık Kemal, bundan sonra vatana dönmüş, Kanuni Esasi'yi hazırlayan ekiple vazife almıştır. Bazı kaynaklar onun Osmanlı-Rus Savaşı

Ziya Paşa'nın bugün park içinde kalan kabri

döneminde Midilli Adası'na sürüldüğü söylese de bu, sürgün değil, vazifelendirmedir. Kendisi Midilli Mutasarrıflığı yapmıştır. Daha sonra Rodos Mutasarrıflığına getirilmiştir. Rodos'a giderseniz Namık Kemal'in ada kaymakamı iken kullandığı makam koltuğu ve masa takımının Ahmed Fethi Paşa'nın babasının yaptırdığı kütüphanede muhafaza edildiğini görürsünüz.

Namık Kemal'in bir sonraki vazife yeri Sakız Adası Kaymakamlığı idi. Burada vefat etmiş, vasiyeti üzerine Gelibolu Bolayır'da, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın türbesinin bahçesine defnedilmiştir.

Kaybedenler Klubü

Herkes Ziya Paşa ve Namık Kemal kadar şanslı değildi elbet. Bazıları vardı ki aslında gözlerini sarayda açmışlardı, yönetim onlar için her türlü imkânı seferber etmiş, hatta ciğerparelerini, kızlarını vermişti. Ancak olanlar birtakım mirasyediler gibi, velinimetlerine ihanet etmişlerdi. İşte onlardan biri de Mahmud Celaleddin Paşa idi.

Rodos'ta mutasarrıfluk yapan Namık Kemal'in kullandığı makam koltuğu ve masa takımı

*Sağdan sola Prens Sabahaddin, Mahmud Celeleddin Paşa,
Kaptan-ı Derya Halil Rıfat Paşa ve Hüsrev Paşa türbeleri*

Eyüp Sultan'da, cülus yolu üzerinde, Mihrişah Sultan imareti ve sebilinin karşı sırasinda yan yana kubbeler görürsünüz. Denize doğru sol baştaki ilk kurşun kubbenin altında Osmanlı'ya fesi getiren adam, Sultan Abdülmecid'in ilk sadrazamı Hüsrev Paşa medfundur. Yetiştirdiği öksüz ve yetim çocuklarla meşhur bu paşamızın elinden tuttuğu kişilerden biri de hemen yan türbede medfun bulunan Kaptan-ı Derya Halil Rıfat Paşa'dır.

İşte, Halil Rıfat Paşa'nın İsmet Hanım ile evliliğinden doğan Mahmud Celeleddin Paşa, Yıldız'ın dost bildiği ve hep dost kalmak istediği düşmanıdır. Kaptan-ı Deryamızın sağ yanındaki üçüncü türbede Mahmud Celeleddin Paşa, sonuncusunda da onun oğlu Prens Sabahaddin medfundur. Aslında bu son ikisinin cenazeleri ne yazık ki evvelce gayrimüslim topraklarına defnedilmiştir. Baba Mahmud Celeleddin Paşa Fransa'ya, oğlu Prens Sabahaddin ise İsviçre'ye defnedilir. Yıllar sonra ikisinin de kabirleri açılarak naaşları Türkiye'ye getirilmiş ve burada ikinci kez defnedilmişlerdir.

Kötü Adam Mahmud Paşa

Son dönemde *Payitaht/Abdülhamid* dizisinin etkisiyle en çok merak edilen karakterlerden biri haline geldi Mahmud Paşa ve oğlu Sabahaddin. Mahmud Paşa Kaptan-ı Derya Halil Rıfat Paşa'nın oğlu olması bir yana, Sultan Abdülmecid'in biricik kızı Seniha Sultan ile evlendirilmişti. Yani Abdülhamid Han'ın kız kardeşi ile. Abdülhamid Han yönetime geldiğinde Mahmud Paşa'ya kol kanat germiş, ikbali için çaba sarf etmiştir. Ancak adının Çırağan darbe girişimindeki şüpheliler içinde yer alması aralarında soğuk rüzgârlar estirir. Abdülhamid Han düşman kazanmayı sevmeyen bir karaktere sahiptir. Darbe girişimi öncesinde Adliye Nazırı olan Mahmud Paşa'yı bu stratejik görevden alıp Evkaf Nazırlığı'na (Vakıflar Bakanlığı) getirmek ister. Ancak Mahmud Celaleddin Paşa bunu kabul etmeyecektir. Bir süre sonra da gerçek niyetini belli ederek oğulları ile birlikte Fransa'ya kaçır. Orada Jön Türklerle kenetlenir ve onlara bir nevi liderlik yapar.

Abdülhamid Han Jön Türklere defalarca çağrısı yapmış, adamlar göndermiş, ülkeye dönmeleri konusunda ısrarcı olmuştur. Bir kısmı

Seniha Sultan

dönüp yukarıda anlattığımız üzere vatana hizmet ederek hayatlarını sonlandırırken Mahmud Cemaleddin Paşa'nın başını çektiği bir güruh, yabancı ellerde yabancı topraklarda düşüp kalcaklardır. Paris'te çıkarılan, hükümet aleyhtarı *Meşveret*, Cenevre'de çıkarılan *Osmanlı* gazeteleri artık onun Abdülhamid Han'a hakaret içeren yazılarının peşinde koşmaktadır. Oğulları Prens Sabahaddin ve Lütfullah Beyler de babalarından geri kalmazlar.

Mahmud Cemaleddin Paşa, 1900'e gelindiğinde, bütün masraflarını kendisinin karşıladığı *Osmanlı* gazetesini Londra'da çıkarmak için oğulları ile İngiltere'ye geçer. Saray, kendisini ısrarla İstanbul'a çağırmakta, ama paşa ağır ithamlar ve gerçekleştirilmesi güç şartlar ile bunu hep reddetmedir. Bir ara Mısır'a gider, Abbas Hilmi Paşa'nın misafiri olarak burada ikamet eder.

Fransızların
Le Monde
gazetesinde
Çırağan baskını

Abdülhamid Han, Abbas Hilmi Paşa aracılığı ile de Mahmud Celaleddin Paşa'yı kazanmaya çalışır. Ancak paşa yine ikna olmaz ve Paris'e döner. Son ikamet yeri Brüksel'dir. Hastalanmıştır. Abdülhamid Han hâlâ adamlar göndermekte, tedavisini İstanbul'a yaptırmak istediğini iletmektedir. Karşıdaki, "en güzel günüm, öldüğün günü gördüğüm gün olacaktır" derken, bir diğerinin elindeki güce karşı bu kadar affedici olması şaşılacak şeydir.

Mahmud Celaleddin Paşa 17 Aralık 1903'te Brüksel'de vefat eder, Abdülhamid Han bu kez, cenazesinin ülkeye getirilmesi konusunda ısrarcı olur. Oğulları bunu da reddederler. "Meşrutiyet gelmeden babamızın cenazesi ülkeye getirilemez" derler. Fransa'da, Osmanlı düşmanlarının gövde gösterisine dönüşen bir cenaze töreni ile toprağa verilen Mahmud Celaleddin Paşa. 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilene kadar orada kalacaktır.

Ziya Paşa ve Mahmud Celaleddin Paşa... Her ikisi de aynı fikirleri savunsa da biri durması gereken yeri bilmiş, bir diğeri ise görmekte olduğu illüzyondan son nefesine kadar uyanamamıştır. Bize de düşen, bu iki şahsiyetten ibret dersi alabilmektir.

Handwritten calligraphic text, likely a title or signature, positioned at the top center of the page.

SÜRGÜNDEKİ SULTANLAR

Anne Ne Olur
Affet Bizi,
Geç Geldik

Eyüp kabristanında gezerken Sultan Mehmed Reşad'ın türbesine ait bahçede 1950 sonrasında defnedilmiş kabirler görürüm. Benzerlerine Şeyh Yahya Efendi'nin türbe haziresinde de rastlarım.

Kimdir bu kişiler? Altı asır boyunca bu topraklara hizmet etmiş Osmanoğulları'nın sürgünden dönüp vatan topraklarına düşme şerefine erebilmiş son temsilcileridir. Önce erkekleri çıkarıldı anavatanından, hemen ardından kadınları. Kundaktaki bebeklerine kadar hepsi acımasız bir sürgün yaşadılar. Hiç bilmedikleri yabancı diyarlarda yaşamaya mahkûm edildiler. Elleri avuçlarında ne varsa alındı, öylece sürgün edildiler. Fatih'in, Yavuz'un, Kanuni'nin evlatlarına böyle mi sahip çıkılacaktı!

Aradan yıllar geçti. Artık Türkiye Cumhuriyeti'nin başında Cumhurbaşkanlığı koltuğunda Celal Bayar, Başbakanlık'ta Adnan Menderes vardı. Tarihler 1952'yi göstermekteydi. NATO toplantısı için Fransa'ya gidecekti

Adnan Menderes. Kulağına birtakım şeyler gelmekteydi. Osmanlı soyunun bir kısmının Fransa topraklarında son derece kötü şartlarda çalışmak durumunda kaldıklarını haber almıştı. Hemen Paris Büyükelçisi'ni yanına çağırıp Fransa'daki Osmanlı-ğulları hakkında bilgi sordu. Başkonsolosun bu konuda hiçbir bilgisi yoktu. Hemen talimat verdi, "Sana yirmi dört saat mühlet! Ya Osmanlı ailesinin adresi ile ya da istifanla gelirsin."

Yetkililerin etekleri tutuşmuştu, kısa sürede hanedan ailelerinin adresleri bulundu ve Başbakan Menderes'e iletilti. Başbakan bu sahipsiz aileleri görmek, hangi şartlarda yaşadıklarını anlamak istiyordu. Gördükleri karşısında vicdanı kanamıştı. Sultan Abdülhamid Han'ın eşi Müşfika Kadınefendi 80 yaşındaydı o günlerde. Kızı Ayşe Sultan da 60'larında. Fransızlara ait bir bulaşıkhanede çalışmakta, Fransızların bulaşıklarını yıkayarak geçinmeye çalışmaktaydılar. Gözyaşlarına hâkim olamayan Menderes Müşfika Kadınefendi'nin ellerine sarıldı ve dudaklarından şu sözler döküldü, "Anne ne olur affet bizi, geç geldik!"

1924 yılında, Dolmabahçe Sarayı'nın rıhtımına yanaştırılan bir gemi ile vatanlarından ayrılmak zorunda kalan bu insanların yirmi sekiz yıllık ıztırabının arkasından Abdülhamid Han'ın eşi Müşfika Hanım sorar, "Sen kimsin evladım?"

*Sultan Abdülhamid'in kızı
Ayşe Osmanoglu'nun
Yahya Efendi Dergâhı
haziresindeki kabri*

“Ben Türkiye Cumhuriyeti’nin başbakanıyım,” cevabını alır.

Müşfika Hanım’ın o anki sevincini tahmin edebiliyor musunuz?

Adnan Menderes kafasına koymuştur. Bu yâd ellerdeki vatan evlatları, atalarımızın emanetleri ülkeye getirilecektir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a çıkar ve bu mevzuyu açar, Cumhurbaşkanı buz kesilir, “Aman Adnan Bey, bu konuyu kapatalım. Eğer bunu duyarlarsa seni de beni de asarlar!” Celal Bayar iyi bir siyasetçidir. Doğru tahmin etmiştir. Nitekim bir süre sonra Adnan Menderes’i idam edeceklerdir.

Ama Menderes bu konuda kararlıdır. Elindeki zarfı masanın üzerine bırakarak odadan çıkar. Zarfı açan Celal Bayar şu manidar cümlelerle karşılaşır.

“Analarımız ve babalarımızın Fransızlara hizmetçilik yaptığı bir ülkenin başbakanı olmaktan utanç duyuyorum, istifamın kabulünü arz ederim.

Önde Adnan Menderes ve hemen arkasında kendisiyle birlikte idam cezasına çarptırılan Fatma Rüştü Zorlu

Sultan Abdülhamid’in eşi
Müşfika Kadınefendi’nin
Yahya Efendi Dergahı
haziresindeki kabri

Adnan Menderes!”

Cumhurbaşkanı Celal Bayar Menderes’i vazgeçirmek için bir hayli uğraşacak, ama başaramayacaktır. Cumhurbaşkanı’nın bu konudaki tutumunu reddeden Başbakan Menderes, Aydın’daki baba çiftliğine çekilir. Zirvelerde yaşanan bu krizi kimseler duymadan çözmek gerekmektedir. En sonunda Cumhurbaşkanı Celal Bayar geri adım atar ve Menderes’e şu teklifi götürür, “Hanedanın kadınlarını ülkeye sokma iznini kararlaştıralım. Hanedan erkekleri konusunu şimdilik gündeme getirmeyelim.”

Çünkü Türkiye şu an buna hazır değildir! Menderes kabul eder.

Yıllar sonra ülkeye dönen hanımefendilerin arasında Abdülhamid Han’ın eşi Müşfika Kadınefendi ve kızı Ayşe Sultan da vardır. Onlar için Teşvikiye’de bir ev tutulmuştur. Bir gün evin kapısı çalınır. Kapıyı açan Ayşe Sultan karşısında Başbakan Adnan Menderes’i bulacaktır, “Şayet kabul buyururlarsa Müşfika Hanımefendi’yi görmek isterim.”

*Celal Bayar, Yassıada’da
yargılanmaya giderken*

Ayşe Sultan Başbakan Menderes'i içeriye buyur eder. Müşfika Kadınefendi başında tülbendi, elinde tespihi ile Menderes'i karşılar, "Berhüdar olasınız evladım, hoş geldiniz" der ve ekler, "Keşke geleceğinizi önceden bilseydik, hazırlık yapsaydık."

Menderes, "Önemli değil efendim. Bendeniz elinizi öpmek, hayır duanızı almak ve bir ihtiyacınız olup olmadığını sormak için uğramıştım" der.

*Sultan II. Abdülhamid'in eşi
Müşfika Kadınefendi*

"Pek mütehassis oldum. Dualarımız sizinle. Bir mühendis beyefendi hem evini verdi bize hem de her ay bir miktar harçlık veriyor."

Aslında bu evi o mühendisten kiralayan kişi bizzat Adnan Menderes'tir. Ayrıca kira ile birlikte bu sahipsiz aileye takdim edilmek üzere kendi şahsi varlığından mühendise her ay 10 bin lira vermektedir.

*Sultan II. Abdülhamid'in eşi Müşfika
Kadınefendi ve kızı Ayşe Osmanoglu*

Adnan Menderes'in eşi
Berin Menderes

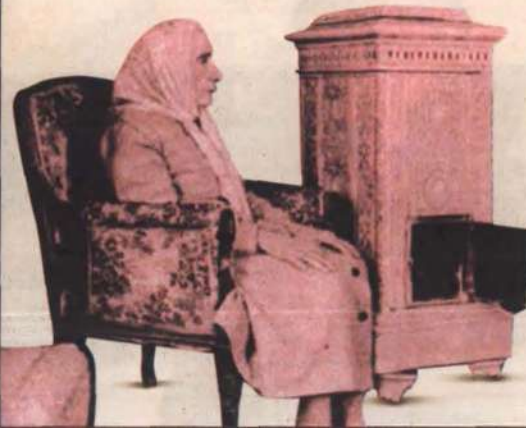
Bu şekilde yıllar geçer. Tarihler 1959'u göstermektedir. İngiltere'de Kıbrıs konusunda yapılacak anlaşma için Başbakan Adnan Menderes'in de bulunduğu Türk heyetini taşıyan uçak Londra yakınlarında düşer. Turizm Bakanı da dâhil on dört kişinin vefat ettiği bu elim kazadan Adnan Menderes kurtulacaktır. Ülkeye dönüşünde coşkun kalabalıklar tarafından karşılanır. Evine gelip eşi ile başa kaldığında Berin Hanım kendisine şu soruyu sorar:

"Beyefendi, uçak düşerken, ölüme doğru giderken ne düşünüdünüz?"

Adnan Bey'in cevabı son derece manidardır, "Uçak düşerken ne düşündüğümü çok iyi hatırlıyorum. 'Ben ölürsem Berin Hanım Abdülhamid Han'ın yadigârlarına bakmaya devam eder mi?' İşte bunu düşünüyordum."

Menderes'in uçak kazasından mucizevi şekilde kurtulması sonrasında çevresinde toplanan dev kalabalıklar yerini bir yıl sonra onu vatan hainliğiyle yaftalayan darbeci zihniyete bırakmıştır. Ne yazık ki halk da arkasında duramamış, Menderes darbeciler tarafından elleri kelepçelenmiş olarak Yassıada'ya gönderilmiş ve

idam ile yargılanmıştır. Düne kadar Menderes Ailesi'nin etrafında pervane gibi dönen çıkar çevreleri bir anda ellerini eteklerini çekmişler,

Müşfika Kadınefendi eşi
Sultan Abdülhamid'den
kalmış çinili sobanın başında

Menderes bir mucize eseri sağ olarak çıktığı uçak kazası sonrasında halk tarafından coşkulu bir şekilde karşılandı

Berin Hanım'ı arayıp sormaz olmuşlardır. "Durumunuz nasıl?" diye soranlar olmadığı gibi alacaklılar da kapıya dayanmıştır. Gelenlerin arasında Abdülhamid Han'ın eşi ve kızının ikamet ettiği dairenin sahibi mühendis bey de vardır. Müşfika Kadınefendi ve Ayşe Sultan'ın kaldıkları dairenin birikmiş kira borçlarını talep etmektedir.

Ayrıca bu insanlar ne yiyip içeceklerdir. Çaresiz kalan Berin Hanım, oğlu Mutlu'yu yanına çağırarak, elindeki alyansı çıkarıp bir kuyumcuda satılmasını isteyecektir. Gelen para ile hem ailenin kirası ödenir hem de ilaçları sağlanır. Berin Hanım kocasına verdiği sözü tutmuştur.

Ayşe Osmanoğlu

Berin Menderes Yassıada'ya giderken

Çok geçmez Adnan Menderes, suçsuz yere göz göre göre idam edilir. Bu acı hadisenin üzerinden tam iki sene geçmiştir. Bir gün rahmetli Başbakan Adnan Menderes'in eşi Berin Hanım'ın kapısı çalınır. Kapıyı açtığı anda karşısındaki kişinin tanımadığı bir bey olduğunu görür. Adapazarı'ndan gelen zat kendisini tanıtır. Kuyumcu olduğunu, bir müşterisinin satmak üzere kendisine altın bir yüzük getirdiğini söyler. Yüzüğün içine baktığını, Adnan Bey ve

*Adnan Menderes, askerlerin arasında
Yassıada Mahkemeleri'ne giderken*

Berin Hanım'ın isimlerini gördüğünü, böyle bir yüzüğün varlığını bildiği için yüzüğün Berin Hanım'dan alındığını düşünüp buraya kadar geldiğini anlatır. Yüzüğü çıkarıp Berin Hanım'ın avuçlarına bırakır. Evet, bu yüzük tam iki sene önce Abdülhamid Han'ın eşi ve kızının masraflarının

Menderes mahkemede kendisini savunurken

nın karşılanması için hiç tereddütsüz satılmaya gönderilen, Berin Hanım'a sevgili kocasından kalan en kıymetli yadigârdır. Berin Hanım yüzüğün çalınmadığını, kendilerinin satmak zorunda kaldıklarını anlatmaya çalışsa da kapıdaki zat ikna olmaz ve yüzüğü teslim ederek oradan ayrılır. Zor zamanlarında kutlu bir ailenin emanetlerine sahip çıkmanın nice mükâfatına dair bir numune olarak yüzük ayaklarına kadar gelmiş ve asıl sahibine yeniden teslim edilmiştir. Acaba böyle bir hayrın asıl hayattaki karşılığı nasıl olacaktır?

Menderes idama götürülürken

KAYNAKÇA

- A. Debidour, *Avrupa'nın Diplomatik Tarihi*, c:2, İstanbul 1961.
- Alpay Kabacalı, *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e İmparatorluk ve Nesnel Tarihin Prizmasından Abdülhamid*, DenizBank-Deniz Kültür Yayınları.
- Arzu Tozduman Terzi, *Bağdat-Musul'da Abdülhamid'in Mirası, Petrol ve Arazi*, İstanbul 2009, Timaş Yayınları.
- Ayşe Osmanoglu, *Babam Sultan Abdülhamid*, İstanbul 2017, Timaş Yayınları.
- Charles Sherrill, *Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.
- Edward Mead Earle, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, Çev: K. Yargıcı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.
- Ekrem Buğra Ekinci, *Sultan Abdülhamid'in Son Zevcesi, Behice Sultan'la Altı Ay*, İstanbul 2017, Timaş Yayınları.
- François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, İstanbul 2016, İletişim Yayınları.
- Gravürlerle Türkiye, İstanbul 1-2*, Yayına Hazırlayan: Mustafa Sevim, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı.
- Henry F. Woods, *Türkiye Anıları*, Çev: F. Çoker, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976.
- II. Abdülhamid, Modernleşme Sürecinde İstanbul*, Editör: Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı.
- İlber Ortaylı, *Defterimden Portreler*, İstanbul 2014, Timaş Yayınları.

- İsmet Bozdağ, *II. Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Kervan Yayınları, İstanbul 1975.
- Joan Haslip, *Bilinmeyen Taraflarıyla Abdülhamid*, Çev: N. Kuruoğlu, İstanbul.
- Kerime Senyücel, *Hanedan'ın Sürgün Öyküsü, Başucumda Bir Avuç Vatan Toprağı*, İstanbul 2014, Timaş Yayınları.
- Leyla Açıba, *Bir Çerkes Prensesinin Harem Hatıraları*, İstanbul 2010, Timaş Yayınları.
- Mim Kemal Öke, *Saraydaki Casus/ Gizli Belgelerle Abdülhamid Devri ve İngiliz Ajansı Vambery*, İrfan Yayınları, İstanbul 1991.
- Rüştü Paşa, *Akabe Meselesi*, İstanbul 1326.
- S.Nafiz Tansu, *Madalyonun Tersİ*, Gür Kitabevi, İstanbul 1970.
- Sultan II. Abdülhamid'in Aile Albümü*, Editör: Hakan Yılmaz, İstanbul 2009, İstanbul Kültür A.Ş. Yayınları.
- Sultan II. Abdülhamid'in Arşivinden Dünya*, Editör: Hakan Yılmaz, İstanbul 2008, İstanbul Kültür A.Ş. Yayınları.
- Ufuk Gülsoy, *Kutsal Proje- Ortadoğu'da Osmanlı Demiryolları*, İstanbul 2010, Timaş Yayınları.
- Vahdettin Engin, *Sultan II. Abdülhamid ve İstanbul'u*, İstanbul 2016, Yeditepe Yayınevi.
- Vahid Çabuk, *Sultan II. Abdülhamid*, İstanbul 2015, İstanbul Kültür A.Ş. Yayınları.
- Yılmaz Öztuna, *II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti*, Ötüken Neşriyat.

II. ABDÜLHAMİD HAN

Osmanlı padişahlarından belki de en çok tartışılanıdır Sultan II. Abdülhamid. Kimileri "Kızıl Sultan" diyor, kimileri "Ulu Hakan"... Siyasi hayatı ve tercihleri sürekli tartışılıyor. Ve bu tartışmalar, daha ziyade sancılı saltanat yıllarındaki siyasi olaylar, anlaşmalar, yürütülen "denge politikası" üzerinden yapılıyor.

Peki şimdi, kişisel hayatı ve bıraktığı eserler üzerinden "insan Abdülhamid"e doğru bir yolculuğa ne dersiniz? Talha Uğurluel, Sultan II. Abdülhamid'in kişisel tarihindeki detaylar üzerinden İmparatorluğun son günlerini anlatıyor.

- * Sultan II. Abdülhamid **hangi tarikata** mensuptu?
- * Annesizliğini kimin **şefkatli kucağında** avuttu?
- * Çok erken vefat eden **kardeşlerinin hatıralarını** nasıl yaşattı?
- * Şehzadeliğinde, **saltanat yıllarına** nasıl hazırlandı?
- * **Hamidiye Şişli Etfal Hastanesi**'nin arkasındaki acılı hikâye neydi?
- * Kudüs'teki **Yafa Kapısı**'ni neden yıktırdı?
- * **Louis Pasteur**'e Mecidi Nişanı'nı neden verdi?
- * Bir selam-ı şahâne ile **emperyal İngiliz siyasetini** nasıl engelledi?
- * **Yıldız Sarayı**'ndaki marangozhanede **sanatkâr elleriyle** neler üretti?
- * Tartışılan II. Abdülhamid-**Mehmet Âkif** ilişkisinin iç yüzü neydi?
- * **Ziya Paşa** ve **Namık Kemal**, Abdülhamid'in çağrısı üzerine vatanlarına dönerken **Prens Sabahaddin** ve **Mahmud Celaleddin Paşa** anlaşmamakta neden ısrar etti?

Talha Uğurluel, Sultan II. Abdülhamid Han'ın gayriresmi tarihini gün yüzüne çıkarıyor, "**Bir Dehanın İzleri**"ni sürüyor.

ISBN 978-605-08-2496-4

9 786050 824964

Tamamı
Renkli
Resimli

timas.com.tr

timasyayinrubu